



Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана



ДУХЭРИГ

№ 41(446)

2005
октябриин
20
Четверг

№ 123
(21209)

Намарай
хүүл улаан
нохой
нарын
18
гарагай
5

Бурятия

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭХИН МЭРГЭЖЭЛЭЙ НУРАЛСАДА - 65 ЖЭЛ!

Хүндэтэ хүтэлбэрилэгшэд болон
хуралсалай хүдэлмэрилэгшэд!
Буряад Республикын Правительствоын,
мүн өөрынгөө зүгһөө та бүгэдэниие Буряад
Республикын эхин мэргэжэлэй хуралсалай
65 жэлэй ойгоор амаршалнаб.

Мүнөө бидэ эхин мэргэжэлэй хуралсал
байгуулалсаһан, тэрэниие хүгжөөлгэдэ
болон ургажа ябаа үеынхидые хүмүү-
жүүлгэдэ ехэ оролдолго, хүсэ шадалаа,
зүрхэ сэдхэлээ зориулһан зондо баяр
баясхаланиие хүргэнэбди, хүндэлнэбди.

Мэргэжэлэй болон түмэр харгын
училищинуудые, ФЗО-гой хургуулинууд-
ые дүүргэгшэд дайнай хатуу жэлнүүдтэ
фронтнуудта эрэлхэг баатарлигаар дай-
лалдаа. Харин ара талада эдиршүүл
ехэшүүлтэй тон адли ажаллажа, Агуухэ
Илалтада хубитаяа оруулаа бшуу.

Мүнөө сагта эхин мэргэжэлэй хуралсал
зүб зам шэлэнхэй. Тэрэ гүрэнэй шухала
зорилго бөөлүүлнэ - теоретическэ үргэн
мэдэсэнүүдтэй, мэргэжэл ехэтэй, зохиохи
хандасатай хүдэлмэришэдые бэлдэнэ.

Эхин мэргэжэлэй хуралсал саһаа сагта
хэрэгтэй болохол байха гэжэ бата най-
данаб. Юуб гэбэл, таанад, хүндэтэ хур-
гашад, гансал предпритинуудта мэргэ-
жэлтэ хүдэлмэришэдые бэлдэнэ бэшэт,
харин залушуулаа хүмүүжүүлнэт,
экономикын халбарида ашаг туһатай
хүдэлмэридэ бэлдэнэт.

Ойн баярта жэлдэ хүтэлбэрилэгшэдтэ,
хуралсалай хүдэлмэрилэгшэдтэ болон
булта хурагшадта амжалтануудые, найн
хараа тусэбүүдые болон найн пайханиие
хүсэнэ!

Буряад Республикын Президент-
Правительствын Түрүүлэгшэ
Л.В.ПОТАПОВ.

Республикын эхин мэргэжэлэй
хуралсалай хүндэтэ хургашад болон
хүдэлмэрилэгшэд!

Буряад Республикын Арадай Хуралай
болон өөрынгөө зүгһөө та бүгэдэниие
Буряад Республикын эхин мэргэжэлэй ху-
ралсалай 65 жэлэй ойгоор амаршалнаб!

Бидэ мүнөө халбаринин тогтолгын эхин
шатада байһан, бэрхэшээлтэй үенүүдтэ
Буряадай мэргэжэлэй хуралсал хүгжөөл-
гэдэ хүсэ шадалаа, мэдэсэеэ, ажал болон
дураяа зориулһан зондо бүхы зүрхэ
сэдхэлхээ баяр баясхаланиие хүргэнэбди.

Мэргэжэлэй училищинуудые дүүргэг-
шэдтэ - Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ
дайнда эрэлхэг зоригтойгоор дайсадаа
даралсаһан, ара талада ехэшүүлтэй хамта
станогуудай саана ажаллажа, Илалтые
шэрээлсэһэн зондо гүнзэгы хүндэеэ мэ-
дүүлнэбди.

Мүнөө сагта тус халбари гүрэнэй болон
республикын тогтонижонги экономическа
хүгжэлтэ хангалгада ехэ удха шанартай,
гадна залуушуулые түлбэриггүйгөөр
мэргэжэлэй хуралсалаар хангажа, горитой
социальна үүргэ дүүргэнэ гэшшэ.

Буряад Республикын Арадай Хурал
училищи болон лицейнүүдые хүгжөөхэ
талаар арга шадалаараа оролдодог. Танай
байгуулга гүрэнэй шухала зорилго
бөөлүүлнэ - республикын болон бүхыдөө
Россин предпритинуудые мэргэжэлтэдээр
хангана. Ойн баярта жэлдэтнай хүтэл-
бэрилэгшэдтэ, хургашадта, хурагшадта
амжалтануудые, зохиохи эрмэлзэл болон
найн найханиие хүсэнэ!

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
А.Г.ЛУБСАНОВ.

Буряад Республикын Президентын хүдэлмэринин уулзалганууд

ҮЙЛЭДБЭРИНҮҮДЫЕ ҮРЭТЭЙГӨӨР ХҮГЖӨӨХЭ



Уржадэр республикын Президент Леонид
Потапов Улаан-Удын прибор бүтээлгын
нэгдэлэй үйлэдбэритэй танилсахаа ошобо.

Энэ завод хадаа хаяхан 45 жэлэй ой
тэмдэглээ. халбарингаа талаар Совет гүрэн
дотор эгээн томошог завод бэлэй. Гол түлэб
обороннын захилаар оньһон приборнуудые
бүтээдэг шэглэлтэй нэн. Захишье олон
байгаа, коллектившые амжалтатайгаар
ажалладаг бэлэй. Теэд дэлгүүрэй гуримда
орохо жэлнүүдтэ обороннын захил үгы шахуу
болоод, завод панхаруутажа эхилээ.

Ажалгүйдэһэн мянгаад зониинь гаража
ошоо. Граждан хэрэгсэлэй зүйлнүүдые
бүтээхэ цехүүд лэ хүдэлжэ байгаа.
Үйлэдбэринин зарим цехүүдые ондоо эзэд
арендээр абаа нэн.

Зүгөөр хаянай обороннын захишье бии
боложо, завод өөрөөшье ондоо үйлэдбэ-
ринүүдтэй хамтаржа, хамбаринин гуримаар
мүнөөнэй дэлгүүртэ тон хэрэгтэй зүйлнүүдые
бүтээдэг болобо. Жэшээхэдэ, хүйтэн болон
халуун уһанай гаргашые тодорхойлдог
приборнуудые бүтээнэ. Гагнадаг ябаган
агрегадуудые дархална. Эдэ бүгэдые
Президент хараба.

Гэбэшые заводой хэрэглэдэггүй цехүүд
угаа ехэ талмайтай (дүшөөд процент). Сүлөөтэ
талмайнуудаа арендээр бага бизнес

эрхилэгшэдтэ үгэхыень Л.В.Потапов
аурадхаба.

Удаань Президент Мелькомбинадай
дэргэдэ баригдажа байһан шэнэ
комплексор хонирхобо. Март наһаһаа энэ
барилга эхилээд, мүнөө дүүрэнтэжэ байна.
Комплекс дотор ехэ бүтээсэтэй тээрмэ, мүн
макаронной цех байха юм. Тус тээрмэ жэл
бүри 150 тонно орооно тарья үйрэхэ арга
боломжотой. Гол түлэб республикада
ургуулан тарьян иишэ асарагдажа байха.
Тиймэһээ «Макбур» хадаа республикын
хүдөө ажахын кооперативуудтай хэлсээ
договор баталжа эхилэб. Тарьян ажалтай
Мухар-Шэбэрэй, Хяатгын, Зэдын,
Кабанскын болон бусад аймагууд энэ
үүсхэлыень баяртайгаар дэмжэнэ.

Тус комплекс ашагалагада ороходоо,
Сибирь болон Алас Дурна зүгтэй эгээн ехэ
үйлэдбэри болохо. Харин Росси дотор
бүтээсин хэмжээнэй талаар энэ комплекс
табадахи хуури эзэлхэ.

«Макбурай» хуушан цехүүд соо макарон
гоё найханаар мүнэһэлхэ түхээрэлгэнүүд
тодхоогдохо юм байна.

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

ГАЙХАМШАГТА ЖЭШЭЭ



Лариса Сахьянова, Пётр Абашеевэй
нэрэмжэтэ балетнэ искусствын
Уласхоорондын Хоёрдохи фестиваль
нээлгын гала-концерт октябриин 17-ой
үдэшэ Улаан-Удын олон тоото хараг-
шадые суглуулба.

Оперно театрай тайзан дээрэ болоһон
үйлэ хэрэгүүд ерөгшэ хүн бүхэнэй сэдхэл
хүдэлгэн, мартагдашагүйгөөр хадуугдаһан
байха. Үнэхөөрөөшье, уян бэеын уран
урлал болохо баледтэ бүхы наһаяа зориул-
жа ябаа, бүхэдэлхэйн түрүү солистнууд
Буряадтамнай морилоо бшуу.

Казахстанай оперо болон баледэй
Үндэһэтэнэй театрай солист Сержан
Кауков тайзан дээгүүр ниидэн хатаржа
байһан мэтээр харагдаа.

Монгол арадай хүгжэмтэ аялга доро
аягһаа аяга руу уһа урадхуулжа наадаһан
шэнгээр Ганзориг Батчимэг болон Давги
Одсүрэн хоёрой бээнүүд хүдэлөө.

«Эрхим дуэт» гэжэ «Арабеск» гэхэн
уласхоорондын мүрысөөндэ шалгарһан

Татарстанай академическэ оперо болон
баледэй театрай солистнууд Екатерина
Бортыкова Артём Белов хоёрой Сен-
Сансын «Вахханали» булганда найшаагдаа.

Санкт-Петербургийн айлан Ирина
Перренэй балет харахада, ёһотой хатанай
хатар гэжэ сэгнэхээр байба. Леонардо
Бернстайнай «Любовь под вязами» гэхэн
балет Чувашиин Елена Лемешевская Айдар
Хисамутдинов аргагүй уранаар хатаржа
шадда.

Гэхэтэй хамта гала-концертдэ хабаадаг-
ша хүн бүхэн өөр өөрын онсо маяг
шэнжэтэй, юуб гэхэдэ, тус фестивалда
хореографинин ёһотой одод ерээ ха юм.
Теэд тиигэншьегүй яахаб даа, Буряадай
баледэй хүр хүдэ боложо тодорһон
Лариса Сахьянова Пётр Абашеев хоёрой
балетнэ искусствада оруулан хубита
тоолошогүй, бэшэндэ гайхамшагта жэшээ
болоһоор зандаа. Тэдэнэрэй нэрэ хэтэ
мүнхэ!

Антонина ФАДЕЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

Захил хэлгэ - 2006



«ДУХЭРИГНАЙ» ДҮҮРЭН ХЭШЭГТЭЙ

Хүндэтэ манай уншагшад, хүдөө
бэшэгшэд, оюун сэдхэлэймнай
ханинар, та бүгэдэндөө «Буряад үнэн»
сониндоо 2006 оной түрүүшын хахадай
захил хүүлэхыетнай хануулан,
энээхэн хандалга зориулнабди.

«Буряад үнэн» сониндо «Дүхэриг»,
«Бизнес Олзо», «Тусхай дугаар»
оролсодог гэшшэ. «Буряад үнэн»
бүхыдэнь захижа болоно. Үгышые наа,
ганса «Дүхэриг» сонин захюулыт.
Сэнгынэ 158 түх.64 мүнэгтэ.

«Буряад үнэн», илангаяа «Дүхэ-
ригнай» ямар һонин хорьмойгоор
уншагшадтаа баярлуулха гэшшэ?
«Буряад литературадын алтан жаса-
һаа», «Дэлхэйн бэлигэй дээжэһээ»,
«Бадма баабайнда баяртай, зугаатай
даа», буряад арадай хуби заяан, хэлэ,
заншал тухай, мүнөөдэрэй шухала

асуудалнуудаар ашаг үрэтэй
хөөрэлдөөн хэниешье хонирхуулхал.

Илангаяа «Дүхэриг» сониндой
«Буряадай түрүү хүнүүд» гэхэн
конкурсманай олонийтын хүндэдэ
хүртэһэн, зоной анхарал онсо татадаг
гээшэ. Жэжэ конкурснууд:

«Жэгтэй ушарал болоһон юм»,
«Түрэл нютагаймнай түүхэһээ»,
«Минни мүшэн шинии мүшэнтэй...»,
«Айдаһатай ушар» - сонсохогодо бэлэй.

Ажабайдалай али олон үзэгдэл-
нүүдые аятай найханаар харуулхые
оролдодог үндэһэн буряад сониндоо
захил түргэнөөр хуулыт! Угһөөдэрые
хүлээжэ байнгүй, мүнөөдэр ошыт
почтодоо гээд та бүгэдэнөө уряал-
набди!

Редколлеги.
А.БАТОМУНКУЕВАЙ фото-
коллаж.

**РОССИ ДОТОР ЭМШЭЛЭЛГЫН
БАЙДАЛ ҮАЙЖАРХА**

Эмшэлэлгын асуудалнуудаар Пензэ хотодо зүблөөн үнгэрөө. Тус суглаанда гүрэнэй толгойлогшо Владимир Путин эмшэлэлгын халбари шэнэздэхэ хэрэгтэй гээд тэмдэглээ.

Россин эмшэлэлгын болон ниитын хүгжэлтын министр Михаил Зурабовай хэлэхээр, эмшэлэлгын халбарид эрээд онуудаар алдуунууд гаргагдаа; тиихэ сагта гүрэн хангай мүнгэнэй талаар тулюуршаг байхан. Мүнөө дээрээ, эмшэлэлгыг хүгжөөхын байгуулалтада шэнэ концепци бэлдэгдэнхэй, хангай мүнгэншыг бии. Тус зүблөөндэ манай республикын Президент Россин Федерациин гүрэнэй советэй гэшүүн болохоор түрүүшынхиеэ хабаадахан байна.

СССР-эй арадай артистка Лариса Сахьянова Россин арадай артист Пётр Абашеев хоёрой нэрэмжэтэ 2-дохи Уласхоорондын балетнэ фестиваль октябриин 17-до Улаан-Үдэдэ нээгдэбэ. Хэмжээ ябуулгада хабаадагшадта Буряад Республикын Президент Леонид Потапов амаршалга эльгээбэ. Республикын толгойлогшын тэмдэглэхээр, тус фестивалине зохидоор үнгэргэгэдэ эмхидхэлэй комитет, харгалзалагшадтай совет байгуулагдаа.



Эхин мэргэжэлэй хуралсалай байгуулагдаааар 65 жэл үнгэрбэ. Һайндэрэй ёһолол октябриин 19-дэ тэмдэглэгдэхэ. Хотын 12-дохи мэргэжэлтэ лицейдэ тус Һайндэртэ дашарамдуулагдан, эрдэм ухаанай практическа конференци ябуулагдаха түсэбтэй.

Үнгэргэгшэ долоон хоногой туршада үсөөн тоото үндэһэн арадуудай «Больдёр - 2005» гэгһэн форум үнгэрөө. Тус хэмжээ ябуулгада Россин болон Дотор Монголой эвенкүүдэй уулзалга болобо. Форум дээрэ тэдэнэрэй ажабайдал тухай, шийдхэгдэггүй асуудалнууд хэлсэгдэбэ.



2002 -2004 онуудта түлишын-энергетическэ комплексын бүхы инвестиционно проектнүүд мүнөөр һомологдоһон байна. Тиин Улаан-Үдын 1-дэхи ТЭЦ-эй, Гуриноозёрскын ГРЭС-эй 3-дахи, 4-дэхи энергоблогууд һэльбэн шэнэздэхэгдэжэ, 2-дохи ТЭЦ баригдаад, зайн гал татагдаба.

Нёдондо жэл хүдөө ажахын продукциян үйлдбэрлгөөр манай республика Сибириин Федеральна тойрогой регионууд соо түрүү һуури эзлээ. Мүнөө жэлдэ тус продукциян үйлдбэрилгэ дүн хамта үржэлтэй байба. Нёдондо жэлэйхидээ ороходоо, хүдөө ажахын үйлдбэрлгын продукци 14 процентээр дээшэлэгдээ.

Тобшо Һонинууд

Республикын хүдөө аймагуудта 43 урьһаламжын пунктнууд хүдэлнэ. Леонид Потаповай дэмжэлгээр, республикын 18 аймагта энэ шухала болоһон урьһаламжын асуудалаар зүбшэн хэлсэлгын суглаанууд үнгэргэгдөө.

Хүдөө нютагуудта зоной хайнаар ажаһуухын тула «Хүдөө нютагай ниитын хүгжэлтэ» гэгһэн программаар хэмжээ ябуулганууд хэгдэжэ эхилэгдэнхэй. Тус программын бээлүүлгэдэ 46 миллион түхэриг һомологдоһон байна. Россин Президенттын Владимир Путиной хэлэхээр, «Хүдөө ажахын хүгжэлтэ» гэгһэн хуулиа проект Гүрэнэй Дүүмэдэ декабрь һарада хэлсэгдэхээ байна.

Мяханай үйлдбэрлгэ нёдондо жэлэйхидэ 3,5 процентээр дээшэлэгдээ, харин хүнэйхидэ - 2,7 процентээр нэмэгдээ. Энэ жэлдэ ороһоной үйлдбэрлгэ 18 процентээр дээшэлэгдээ, хартаабха болон огородой эдээнэйхидэ - 1-2 процентээр бодобо. Нёдондо жэлэйхидэ зэргэсүүлхэдэ, олзо ехэтэй хүдөө ажаһууудай тоо олошоржо, тэдээнһээ оршо мүнгэншын 12 миллион түхэригэй болоо. Хүдөө ажаһууда ажалладаг хүдэмэрлэгшэдэй һарын дунда зэргын салын 10 процентээр бодохоор хараалагдаа.

Буряад Республикын
Правительствын мэдэсээлэй таһаг,
Янжама ЖАПОВА бэлдэбэ.

**ШЭНЭ КОДЕКС
ХҮСЭНДӨӨ ОРОО**

2005 оной мартын 1-дэ Россин Федерациин гэр-байрын шэнэ кодекс хүсэндөө орожо, хангай мэдэлэй байрануудта ажаһуугшадта тэрэнээ үмсэлхэ эрхэнэ 2007 оной январин 1 болотор һунаагдаба.

Һүүлэй мэдээгээр манай республикада гэр-байрануудай 65 процент үмсэлэгдэнхэй. Энээнһээ уламжалан, байраа үмсэлхэ дуратайшуудта жэлһээ үлүүтэйхэн болзор үгтэбэ. Улаан-Үдэ хотодо байраа үмсэлхэ хэрэг нилээн бэрхшээлтэй. Ушар юуб гэхэдэ, хэдэн мянган эрхэтэдэй хандалгануудые хаража, зүбшөөл үгэхэ хэрэг заримдаа хоёр-гурбан һараар унжагайруулагдана. Тийгээбэшье, 2007 он болотор ехэнхи хүнүүд байраа үмсэлөөд байха ёһотой гэжэ мэргэжэлтэд тоолоно.

НЭГЭДЭХЭ ТҮСЭБТЭЙ

Усть-Ордын Буряадай тойрогыг Эрхүү можотой нэгэдүүлхэ талаар түрүүшын хэмжээн абтаба.

Усть-Ордын тойрогой ниислэл һууринда Россин Федерациин хоёр субъектнүүдэй хүтэлбэрлэгшэд Малеев, Тишанин болон бүлэг депутатнууд уулзажа, тус асуудалаар Россин Президент Владимир Путинда хандалга хэбэ. Тийгээжэ гүрэнэймнай засагай дээдын зургаанһаа зүбшөөл үгтөө һаань, 2008 оной январин 1-нээ эдэ хоёр субъектнүүд нэгэдэхэ түсэбтэй.

«АЗИЙН ГҮННҮҮД»

гэжэ нэрлэгдэн үзэсхэлэн Брюссель хотодо октябриин 22-то нээгдэхэнэ. Энэ уласхоорондын удха шанартай выставкэдэ Буряадай түүхын музейн жасада

хадагалагдажа байһан зүйлнүүд дэлгэгдэхэ юм.

Баруун Европын гүрэнүүдтэ гүнүүдэй түүхээр һонирхол дээшэлнэ. Тиймэхэ энэ үзэсхэлэндэ ерэгшэд Түб Азиһаа гарбалтай арад зон тушаа шэнэ мэдээсэл абхаһаа гадна, Буряад оронтой танилсаха аргатай.

БАГАШУУЛЫЕ**ХҮМҮҮЖҮҮЛХЭ ТАЛААР**

«Нэмэлтэ хуралсалай эмхинүүдэй ажаябуулгын гол хараа шэглэлнүүд» гэжэ нэрлэгдэн семинар Улаан-Үдэ хотын хүүгэдэй «Радуга» клубта үнгэргэгдөө.

Хотын хорёод шахуу эдиршүүлэй клубуудай хүтэлбэрлэгшэд эндэ сугларжа, саашанхи ажаябуулгынгаа түсэбүүдые тодорхойлобо. Илангаяа сэрэгэй-патриотическа хүдэмэриде,

багашуулые Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдаа.

**БУРЯАДАЙ ЦИРКЫН
ШЭНЭ ПРОГРАММА**

Буряадай гүрэнэй цирк шэнэ программа октябриин хорин нэгэндэ Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледжда харагшадтай анхаралда дуралдаха.

Россин Федерациин габыата артист Владимир Цыренжапов, шабинь-Чернин Дабаев болон бусад сугларашадта өһөөдлгөө бэлиг шадабария гэршэлхэ. Иимэ программа түрүүшынхидэ бэлдэгдэжэ, сугларашадтай һонирхол татаха байха гэжэ найдагдаа. Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

**ҮДЭР БҮРИИН
АЖАЛ ЯБУУЛГА**

Гүрэнэй гүйсэдхэхэ засаг бээлүүлгэдэ хубилалтанууд боложо байнхай. «Министерство - албанууд - агентство» гэгһэн шатануудай гуримаар засаг эрхилхэ талаар Буряад Республикын Байгалиин нөөс ашаглаха болон оршон тойронни аршалха уялгатай министерствын жэшээ дээрэ шэнэ гуримые нэбтэрүүлхэ туршалга эхилхэнэ.

Октябриин 23-һаа үбэлэй үсын гаргашын нормоор автомобильнуудай тоһо түлишыг хэрэглэхэ гэгһэн зарлиг Правительство тунхаглаба.

2002-2004 онуудта бээлүүлэгдэхэ социально-экономическа программын дүнгүүдээр республикадахи промшленна үйлдбэрийн хүгжэлтэ 35,2 процентээр дээшэлбэ гэхэ гү, али бүхыдөө 72 миллиард 319 миллион түхэригэй продукци гаргагдаһан байна.

АМЖАЛТАТАЙ

Хэрбээ нёдондо манай республикын хүдөө ажахын үйлдбэрийн хүгжэлтын талаар Сибириин федеральна округ соо нэгэдэхэ һуурида гаража шадаа һаа, мүнөө жэлдэшье амжалта туйлажа байна гэжэ халбарийн министр Виктор Бубнов мэдүүлнэ. Тусхайлбал, жэлэй эхинһээ хойшо продукци үйлдбэрлгын хэмжээн нёдондонойхидо орхоодо, 2,5 процентээр дээшлээ. Эдэе хоол болбосоруулан буйлуулгын хэмжээн 1,6 процентээр дээшлэбэ.

Тарья хуряалагда онсо анхарал хандуулагдана. Эдэ үдэрнүүдэй мэдээсэлээр, дүрбэн мянган тонно ороһо тарьян хадагдаад байна. Тэрэшэлэн республикада дүн хамта 40 мянган тонно

шахуу хартабха малтагдаа, 31 мянган тонно овош суглуулагдаа.

Республикын Правительствын зүгһөө тус халбарид анхарал хоодоо хандуулагдана. Жэшээлхэдэ, һүүлэй гурбан жэлэй туршада тусхай шэглэлэй хэдэн программанууд хараалагдаад, тэдэнэй бээлүүлгэдэ бюджетһээ мүнгэн һомологдоно. «Тарьян ажал», «Мал ажалдай халбарине хүгжөөхэ программа» гэхэ мэтэнүүд 2006-2010 онууд болотор бээлүүлэгдэхэ юм.

Байгша жэлэй найман һарын туршада хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ республикын бюджетһээ 150 млн. түхэриг шэглүүлэгдэбэ.

ЭДИР ХАЛААН

Мүнөөдэр Арадай Хуралай дэргэдэ бүридхэжэ байһан Залуушуулай палата гэгһэн ниитын эмхидхэлэй Улаан-Үдын отделение гэшүүдэй һунгалта болохонь. 18-30 наһатай эдэбхитэн тус тустаа өөрын проектнүүдые зохёонхой, программануудые табинхай. Тэдэнэр тусхай комиссийн урда программануудта хамгаалха юм.

**ӨӨРЫН ОРООНО
ТАРЯАГААР**

Макарон хэдэг Улаан-Үдын фабрикада шэнэ технологи нэбтэрүүлһэнэй ашаар продукция хэмжээ ехэ болгобо. Жэлэй туршада 28 мянган тонноһоо бага бэшэ янза бүрийн макарон гаргажа байха юм. «Ороһо тарья татаха - макарон үйлдбэрлхэ комплекс байгуулаха» гэгһэн проект бээлүүлэн, эндэ сүүдхэ бүри 150 тонно тарья татаха, макароний ассортимент үргэхэхэ ажал ябуулагдана. Гол түлэб нютагай ороһо тарьян хэрэглэгдэхэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

**ХИТАД НААДАНХАЙ ТЭНХЭЭ
ТАМИРТА ХОЙШОЛОНТОЙ**

Улаан-Үдын дэлгүүрнүүдтэ шалгалта үнгэргэһэнэй дүнгөөр үхибүүдэй бээдэ хоро хүргэхөөр нааданхайнууд худалдаанда табигданхай гээд элирүүлэгдэбэ.

Роспотребнадзорой мэргэжэлтэд шэнжэлгэнүүдые үнгэргэжэ, хитад нааданхайнуудай 15 процент тухайн токсикологическа ба химическэ талаараа аюултай гэжэ дүн гаргаа. Нааданхайнуудые үйлдбэрлэгшэдэ, үлүү хэтэрмэ формальдегид, фенол мэтын бодосудые тэдэнэр хэрэглэһэн байба ха юм. Эдэнь ехэ аллерги үүсхэдэг гэжэ тоологдоно.

Гадна олонхи нааданхайнуудын муу шанартайгаар бүтээгдэн байна - энэ тэрэ зүйлнүүдын бэлээр эбдэршэхэхэ гадна, үхибүүдэй адажа гэмэлтэхээр үзүүртэй эритэй юм ха. Мүн дуутай нааданхайнуудын үлүү ехээр аба гаргана. Тийгээжэ тогтоогдоһон баримтануудта зохигоүй нааданхайнууд наймаанһаа хуряагдаа.

Дэлгүүрнүүдэй эзэд административна харюусалга даахын хажуугаар, яла түлэхэ болоно.

Даша-Доржо БОЛОТОВ.
Роспотребнадзорой Буряад
Республикадахи Территориальна
хэлтэсэй хэблэлэй албанай
хабаадалгатайгаар.

**ЗАЛУУ НҮРЭГТЭНДЭ
АМЖАЛТАТАЙГААР
АЖАЛЛАХЫЕНЬ
ХҮСЭБДИ**

Заншалта ёһоороо жэл бүри ниислэл хотын захиргаанда залуу мэргэжэлтэдыг суглуулдаг юм. Энэ жэл залуу эмшэд, багшанар, соёлой болон захиргаанай хүдэмэрлэгшэд сугларһан байна. Тэдэнэрыг наһанайнгаа шэнэ харгыда гараһандань засагай түлөөлөгшэд хани халуунаар амаршалаад, бэлэгүүдые бариба.

Хотын мэр Геннадий Айдаев залуу мэргэжэлтэдтэ амаршалгын үгэнүүдые хэлэбэ.

Мүнөө дээрээ гэр байра хамгаалгын ажахыда, хуралсала, соёл культурада, эмшэлэгэдэ 31 мянган хүн хүдэлнэ. Жэл бүри тэдэнэрэй тоо зуугаад шэнэ мэргэжэлтэдээр олошоржо байдаг юм. Залуу мэргэжэлтэдтэ сээсгүүд, бэлэгүүд барюулагдаба. Тэрэнэй удаа залуушуудта багхан концерт гүйсэхэгдөө һэн.

Янжама ЖАПОВА.

Александр БАХТИН -

Япониин 8 дахин чемпион

Буряадай шэлдэг боксёрнуудай нэгэн Александр Бахтин ээлжээтэ амжалта туйлаба. Һаяхан Масайоси Татики гэжэ боксёртой Япон Уласай чемпионы нэрэ зэргын түлөө тулалдаһан байна. Шүүгшэдэй тэмдэглэхэнэй ёһоор, 98-94 (хоёр дахин) ба 97-95 гэгһэн тоотойгоор А. Бахтин шүүжэ гараба.

А. Бахтин - Буряадай мэдээжэ боксын тренер Валерий Намхоевой шаби байһан юм. Россида хэдэн дахин ялас гэмэ илалтануудые туйлаһан габыагатай. Иимэ бэлигтэй залуу хүбүүе Зоригто Саханов хараада абажа, Японидо һорилго хэхиень абажа ошоһон байна. Тэндээ Японийн профессионалнуудай тоодо орожо, эрчим боксёр байһанаа жэлһээ жэлдэ гэршэлжэ шадана. Эншые удаа 8-дахи удаа чемпионы зэргэ хамгаалба. А. Бахтин хүнгэн шэгнүүртэ боксолдодог.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Тему разговора с Главой Буддийской традиционной Сангхи России пандито Хамбо-ламой Дамбой АЮШЕЕВЫМ определил Президент РФ Владимир Путин, назвавший его среди своих 42 представителей в Общественной Палате страны. Не знаю, случайно ли, но несколько веков назад наша Родина была разделена именно на 42 наместничества, причем в не самые худшие для нее времена. Это совпадение приобретает новый смысл, когда сегодняшняя политика главы государства направлена на укрупнение субъектов Российской Федерации.

- Достопочтенный пандито Хамбо-лама, буддийские верующие страны, да и не только они, с воодушевлением встретили известие, что в Вашем лице Президент РФ еще раз выразил доверие и уважение древнейшей религии цивилизации.

- Да, это так. Мы, члены межрелигиозного Совета РФ Алексей II, Равиль Гайнутдин, Берл Лазар и я, на своих встречах (с Владимиром Владимировичем Путиным), а это бывает довольно часто, всегда отмечали его особое отношение к вере. И в состав Общественной Палаты страны он создал со своей стороны людей с незапятнанной репутацией. Все прошло тщательнейшую проверку. Одним из критериев выбора, безусловно, был определенный авторитет и влияние в обществе. Я думаю и надеюсь, что в Общественной Палате не будет недостойных людей. Я понимаю, что это политический ход. Кстати, отмечу, что за 10 лет моего служения Хамбо-ламой, я всячески старался избегать политической деятельности, никуда не вмешивался, никогда не выставлял свою кандидатуру куда бы-то ни было, т.е. двумя руками отталкивался от всевозможных должностей и званий, смешанных с политикой. Но получается так, что чем сильнее не хочешь связываться с властью, тем чаще с ней приходится встречаться.

Впрочем, буддийская церковь России, институт Хамбо-ламы всегда действовали в интересах государства. Вспомним, что II Хамбо-лама Содномпэл Хэтэрхев принимал активное участие по организации казачьих детей среди бурятского населения. Тот же Дымпил Гомбоев, который организовал сбор денег в поддержку Читинской гимназии и Иркутского университета, вносил свой личный вклад в это благородное дело. Знаменитый Дамба-Доржи Заяев часто встречался с Елизаветой Петровной и Екатериной II, а в 1767 году вошел в состав 101 представителя, которые принимали участие в составлении свода законов Основного Положения Российской Империи и в течение одного года безвыездно работал в Санкт-Петербурге. Хамбо-лама Итигэлов во время I мировой войны оказывал всемерную помощь российским солдатам. В Великую Отечественную войну, 60-летие Победы, которой в этом году отмечала вся страна, буддисты во главе с Дармаевым организовали «Помощь фронту!». Всем известен вклад Жамбал-Доржи Гомбоева в деятельности Советского Фонда мира. Словом, во все времена институт Хамбо-ламы работал в интересах общества, и многие предложения принимались по просьбе руководящей власти на тот момент.

- Конечно же, Вам представится возможность в Общественной Палате страны поднять проблему, актуальность которой Вы считаете важнейшей. Какова она?

- Однозначно, это отток населения из Забайкалья. В его основе лежат социально-экономические причины. Не буду перечислять их, они всем известны. И решать их нужно системно, без кампанейщины, ибо монастыри и верующие не могут существовать друг без друга. Также Общественная палата будет обсуждать социально значимые законы. К примеру, если бы печально известный закон о монетизации льгот прошел этот орган, он не увидел свет в том виде, в котором он сейчас действует.

- Известно, что в Вашу резиденцию в Иволгинском дацане приезжают крупнейшие федеральные чиновники и сильные мира сего. Вы часто бываете в Москве. Приходилось ли Вам обращаться к ним за помощью в решении каких-то задач, может быть, финансовых средств?

- Должен сказать, что, общаясь с разными руководителями федерального уровня, я так вопрос не

Актуальное интервью

ся известным во всем мире, особенно после прихода Хамбо-ламы Итигэлова. Теперь многие люди на планете узнали, что есть такой народ, как буряты.

- За десять лет, которые возглавляете одну из основных религиозных конфессий Российской Федерации, Вы зарекомендовали себя как молодой, энергичный, смелый, порой резкий и жесткий священнослужитель. В

лова, находиться возле него. И это очень серьезное дело, гораздо важнее какого-то хобби или увлечения.

- Полномочия Президента России В.В.Путина истекают в 2008 году. Как вы думаете, изменится ли ситуация в стране с его уходом и, вообще, что будет дальше?

- В этой связи я приведу слова буддийских мудрецов, которые говорили, что без страны, без го-

Дамба АЮШЕЕВ:

«РЕЛИГИЯ НЕ СУЩЕСТВУЕТ БЕЗ ГОСУДАРСТВА...»

- В последнее время в этнической Бурятии, особенно в нашей республике, чувствуется влияние тибетских священнослужителей. Я ничего не имею против, но они ведь являются иностранными гражданами. Можно ли говорить о том, что их деятельность идет на пользу Буддийской Сангхе России?

- Мы за всю 300-летнюю историю впервые столкнулись с тибетцами-ламами у себя на родине, они сейчас приняли российское гражданство и проповедуют. Откровенно сказать, мы были не готовы к такому ходу событий и поначалу не понимали как себя с ними вести. В настоящее время ситуация прояснилась. Безусловно, бурятский и тибетский буддизм имеют общие глубокие корни, но мы всегда общались с тибетцами у них на родине и никогда здесь, у себя дома. Особенно это почувствовалось, когда на Лысой горе в Улан-Удэ был построен тибетский центр Еши-Лодой римпоче. В такой ситуации для любого руководителя религиозной организации становится очевидной опасность раскола среди верующих, в том числе и в обществе. Ведь немало людей составляют паству тибетских монастырей и в известной степени должны доказывать это. Прямо скажу, что у меня вызывает недоумение, когда без согласия и разрешения БТСР тот же Еши-Лодой римпоче и Гензин-лама построили здесь свои монастыри. Ведь мы, буряты, никогда не воздвигали свои храмы в Тибете, хотя все основания у нас есть. Особенно после прихода Хамбо-ламы Итигэлова, когда очевидно, что российский буддизм находится на высоком уровне развития.

- Этот вопрос волнует едва ли не каждого верующего. Когда же в Бурятию и автономные округа приедет Далай-лама XIV?

- Я думаю, не надо напоминать о том, что визит Его Святейшества в Россию в любом случае затрагивает интересы КНР. Вы знаете, что многие тысячи наших буддистов имеют торгово-экономические и культурные связи с этой огромной страной. И в данном случае Китай, если с ним не считаться, возможно, предпримет все ужесточающие меры по отношению к ним. А этого бы очень не хотелось. С другой стороны, приезд Его Святейшества Далай-ламы в Россию, в частности, в этническую Бурятию, должен носить исключительно религиозный характер, что очень трудно порой соблюсти, ибо в это сугубо узкое пространство часто вмешиваются много посредников, преследующих какие-то свои интересы. Откровенно говоря, сейчас ситуация достаточно напряжена, потому как, я подчеркиваю, есть посредники. Например, так называемые новые буддисты, ряд общественных организаций и даже буддисты из Америки. Я убежден, что данный вопрос - это, прежде всего, прерогатива Сангхи России и Администрации Его Святейшества. В наших переговорах третьей стороны не должно быть.



ставлю. Мы должны быть самостоятельными. Для этого нам и дана религия. Нам не нужны денежные инъекции. Они недостойны для организации, имеющей 240-летнюю историю.

- В европейской части нашей страны широко известен Санкт-Петербургский дацан, активно работает на Остоженке полномочное представительство Сангхи в Москве. Будут ли еще где-нибудь создаваться подобные учреждения?

- Заострю ваше внимание на том, что мы миссионерской деятельностью не занимаемся, поэтому с нашей стороны движений по строительству буддийских центров или открытию миссий не будет. Это возможно только тогда, когда буддисты, проживающие во многих крупных городах и регионах, сами создадут буддистские общины и возвращаются в религию. В этом случае мы оказываем посильную помощь. К примеру, в настоящее время в соседнем Иркутске впервые возводятся дацан. В Москве же проблема строительства храма пока остро не стоит. Ибо одного нашего желания мало. Здесь нужна поддержка как федерального центра, так и мэрии столицы. Но в первую очередь мы должны восстановить свои дацаны.

- В сентябре в 50-миллионной Украине пост премьер-министра занял, как он сам себя называет «украинец бурятского происхождения», господин Ю.Ехануров. Были ли у Вас с ним контакты, может быть, Вы их планируете?

- Да, я с ним встречался два года назад, он приезжал к нам в Иволгинский дацан и оставил о себе впечатление обаятельного, спокойного, доброжелательного человека. Знаю, что в позапрошлом году он с радостью принимал своих земляков из Бичурского района, показал им Карпаты, Крым и т.д. По особому вспоминал бичурскую школу, где он учился, словом, я понял, что Бурятия всегда в сердце этого умного человека. И то, что он стал вторым человеком этого государства, говорит о потенциале бурятского народа, который с каждым разом становит-

связи с этим хотелось бы узнать о простых человеческих пристрастиях: занимаетесь ли спортом, какие любите книги, фильмы, музыку и т.д.?

- Конечно же, если бы линия преемственности в нашей традиционной религии не была бы нарушена с приходом коммунистического атеизма, я прекрасно понимаю, что в таком молодом возрасте (а мне тогда было 34 года) вряд ли возможно было бы стать Хамбо-ламой. Но когда мне доверили этот высокий пост, я во главу угла поставил, что только объединение всех дацанов Сибири и Забайкалья даст возможность ясной и понятной работы. Сегодня я вижу, что был прав. Без единения дацанов бурятский народ вполне мог разбиться по своим округам или долинам, поддавшись на некоторые течения в буддизме, которые активно пропагандировали всевозможные учителя. Пользуясь случаем, я хочу выразить особые слова благодарности нашим ширетэ-ламам (настоятелям монастырей), которые работали в ту пору. Их опыт и человеческая мудрость во многом способствовали сохранению нации и некоторым течениям в буддизме, которые активно пропагандировали всевозможные учителя. Пользуясь случаем, я хочу выразить особые слова благодарности нашим ширетэ-ламам (настоятелям монастырей), которые работали в ту пору. Их опыт и человеческая мудрость во многом способствовали сохранению нации и некоторым течениям в буддизме, которые активно пропагандировали всевозможные учителя. Пользуясь случаем, я хочу выразить особые слова благодарности нашим ширетэ-ламам (настоятелям монастырей), которые работали в ту пору. Их опыт и человеческая мудрость во многом способствовали сохранению нации и некоторым течениям в буддизме, которые активно пропагандировали всевозможные учителя.

сударства религия не может существовать. Это краеугольный камень нашего буддизма. Основная заслуга Владимира Владимировича Путина в том, что несмотря ни на что, поднимается уровень жизни, решаются многие социальные и экономические задачи. Поэтому мы, буддийские священнослужители, читаем молитвы за его здоровье и благополучие и всецело ему доверяем. Что касается того, как будет развиваться события дальше, скажу, что сильные люди всегда были нужны России и она найдет им применение. Как сказал Президент, он будет в строю.

- За последние тридцать лет Иволгинский дацан не знал такого строительного бума как сегодня. С чем это связано?

- Согласитесь, что такое чудо, как феномен прихода Хамбо-ламы Итигэлова, требует к себе трепетного отношения. Здесь, кроме российских, бывают многие зарубежные высокие гости. Только за один год наш дацан посетили более 40 тысяч иностранцев. Нисколько не преувеличу, если скажу, что здесь находится духовное лицо всего бурятского народа. Поэтому сейчас на территории воздвигается Дворец Хамбо-ламы Итигэлова и учебный корпус Буддийского университета. Кроме того, в Эгитуйском дацане строится Дворец Зандан-Жуу, в с.Дырестуйе восстанавливается Адагатский дацан, в Баргунинском районе, у святых Янжима, открывается новый дуган (с.Ярикта). На Верхней Березовке, в Усть-Орде, Алары, Узоне, Цуголе, словом, во всех 30 монастырях, объединенных Сангхой, идет строительство или ремонт. Мы - счастливые люди, так как имеем возможность что-то созидать, а ведь были времена разрушения дацанов.

- Где Вы побывали за последнее время, когда были в отпуске?

- В октябре я был в с.Колошино Читинской области (окрестности курорта Кука), где на средства главы администрации АБАО Б.Б.Жамсуева, был открыт дуган в честь XVIII пандито Хамбо-ламы Еши-Доржи Шарарова и в Угданском дацане. Отпуск провел здесь, в Иволге, возле стройки.

- Последний вопрос. Что Вас волнует сейчас больше всего?

- В настоящее время борюсь с бюрократией, которая, к сожалению, все больше опутывает наше общество. А в заключение хочу отметить, что все организации, предприятия, частные лица (их трудно всех перечислить), принимающие активное участие в благородном деле духовного возрождения, заносятся в специальные книги и их имена будут храниться в наших монастырях.

- Спасибо за беседу, Достопочтенный пандито Хамбо-лама XXIV. Желаю Вам успехов в дальнейшей работе.

Интервью вел
Нордоп ДАШИЕВ, член
Союза журналистов России.

Фото ИТАР-ТАСС из альбома XXIV пандито Хамбо-лама Сангхи России.



Үнгэрэгшэ долоон хоногто Хэблэлэй байшандамнай ээлжээтэ сэхэ утаһан эмхидхэгдээ. Энэ удаа Сүүдэй приставүүдэй федеральна албанай Буряад Республикадахи управленийн хүтэлбэрилэгшэ, ахмад сүүдэй пристав Анатолий Батуевич ДАШИЕВ уншагшадтай асуудалнуудта харюусаба. Асуудалнууд тон олон байгаа, Анатолий Батуевич амархашье забдагүй гэхээр тэдэндэнь жарюусаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

үлэдэг юм. Тиймэнэеэ би гүйсэдхэлгын хэрэг эрхилэлгэ болжуулхые гуйнаб.
Бадмацу Галсановна БАЗАРОВА.

- Бидэ гүйсэдхэлгын хэрэг эрхилэлгэ болжуулха эрхэгүйбди. Сүүдэй шийдхэбэринүүдэ заабол бээлүүлэгдэхэ ёһотой ха юм. Харин нэхэлтын хэмжээн тухай асуудал шийдхэхээр хаш гэжэ ханагдана. Та сүүдэй приставтэ пенснһээтнай

Сэхэ утаһан

приставүүдтэ хэлээб, теэд тэдэ ямаршье хэмжээ абанагүй.

Бальжима Базаровна.

- Танай хүршэ тэрэ гэр бари́на гү? Магад ондоо хүнүүд байжа болоо.

ХУУЛИН ШИИДХЭБЭРИНҮҮДЫЕ ХҮСЭНДЭНЬ ХҮРГЭХЭ

- Сайн байна, Анатолий Батуевич, ажал хэдэггүй хүн алимент түлэхэ ёһотой гү? - Ёһоороо хүн бүхэн хуулин наһа гүйсөөгүй үхибүүнэйнгээ гү. али хүгшэн эхэ эсэгынгээ хангалгада алимент түлэхэ уялгатай юм. Теэд булта тус уялгата дүүргэхэ арга шадалтай байдаггүй гэшэ ааб даа. Хэрбээ сүүдэй шийдхэбэрин абтабал, гүйсэдхэлгын хуудалан үгтэдэг. Тэрэнь сүүдэй приставүүдэй албанда оруулагдадаг гү, али үритэй хүнэй хүдэлмэрилдэг газарайнь бухгалтеридэ сэхэ дамжуулагдадаг. Танай ушарта тэрэ хуудална манай албанда асарбалтай дээрэ гэжэ ханагдана. Бидэ үритэй хүнтнай ямар олзотойб гэжэ элирүүлэхэбди, зүгөөр алиментын хэмжээ сүүдэй шийдхэхэ. Заримдаа эрхэтэн саг үргэлжын олзотой, харин эндэ тэндэ ажал хэжэ, хоолойгоо гэжээдэг байжа болохо. Тиймэнэеэ эдэ бүгдэнь хараадаа абажа, ямар нэгэн шийдхэбэри гаргадаг. Жэшэнь, энэ хүн нарын 500 гү, али 1000 түхэриг түлэхэ гэхэ мэтын. Та өөрынгөөшье мэдэнүүдые оруулха эрхэтэй: хаана хүдэлдэг бэ, хэды мүнэгэ абадаг бэ, үшөө ямар зөөритэйб, танай багсаамжалгаар хамтын олзо оршынь хэмжээн ямар бэ...

- Сайн байна, иимэ асуудал байна. Намда үхибүүдэй алимент почтоор ердэг. Тийхэлээрэ почтын дансанууд дээрэ алимент хэмжээн заагадаггүй.

Елена Владимировна ХАКИМОВА, Северобайкальск хото.

- Иимэ ушар дэлгэрэнги. Теэд бидэ эндэ яхашье аргагүйбди. Минии ханагада, үритэй хүнэйнгээ байдаг газараар оршодог сүүдэй приставүүдэй таһагта хандаха хэрэгтэй. Танай мэдүүлгээр салингийн хэмжээн элирүүлэгдэхэ, шалгагдаха. Хэрбээ ямар нэгэн шалтагаанаар харюугай ерээгүй хана, манай управленийд хандаарайгты. Асуудалыг шийдхэхээр оролдохобди.
- Юуб гэбэл, үхибүүдэй эсэгэ Северобайкальск хотодо ажалладаг, зүгөөр предприятиин управлени Шэтын областийн Тынэ нууринда оршодог. Би тэндэхи сүүдэй приставүүдтэ асуулта эльгээгээ нэм. Теэд ямаршье харюу ерээгүй.

- Зай, тийгэбэл, энэ хэрэгшэ бидэ хаража үзэхэбди, ушар байдал тухайнь бэшемэл түхэлөөр таңда дуулахабди.

- Сайн байна, таңда Светлана Самбуевна Шомоева хандана. Нэгэл гүйсэдхэлгын хуудалаар хоёр гүйсэдхэлгын хэрэг эрхилэлгэ байжа болохо гү?

- Нэгэ гүйсэдхэлгын хуудалаар нэгэл гүйсэдхэлгын хэрэг эрхилэгдэдэг. Харин нэгэл гүйсэдхэлгын хуудаланай хэдэн дахин оробол, хэрэг эрхилэлгэ хэдэн дахин дабтагдажа болохо.

- Сүүдэй шийдхэбэреэр намайе нөөргөн ажалдам абаха ёһотой. Теэд сүүдэй пристав тус эрилтыень бээлүүлээгүй.

- Танай гүйсэдхэлгын хуудалаар хэрэг эрхилэгдэ хэн. Тиин хүсэндөө байгаа хуулиг зохидуулагдан бээлүүлэгдээ. Хэрбээ сүүдэй приставэй хүдэлмэри ёһотойгоор дүүргэгдэхэ гэжэ ханаа наа, та дахин сүүдэг хандаха эрхэтэйт. Та энэ эрхээ бээлүүлээт. Тиймэнэеэ бидэ сүүдэй шийдхэбэрие хубилгаа эрхэгүйбди.

- Сайн байна, Анатолий Батуевич. Би Нарин сэмбын комбинадта хүдэлдэг байханаа, июлин 27-до наһанайнгаа



Ирина Петровна БЕЛОЗЕРОВА.

- Залуудана гэжэ ханаа гүт, али үритэй хүнтэй түрэлэй хабагшатай дээрэнь уялгата муугаар дүүргэнэ гэнэ гүт?
- Залууданагы, түрэлэйшье хабагшатай гэжэ ханаа.
- Хэрбээ үритэй эрхэтэнэй түрэлэйнь хүн байжа гү, али бусад ямар нэгэн шалтагаанһаа сүүдэй приставэй сүүдэй шийдхэбэрие бээлүүлэхэгийн тула оролдоо наа, тэрэнь хэрэгшэ болжуулха тухай зууршала ахмад сүүдэй приставтэ мэдүүлхэ эрхэтэйт. Тус зорилгоёо бээлүүлхын тула лаб үнэн, сохом баримтанууды дурадаха хэрэгтэй.
- Сайн байна, Новоселенгинск хонходо байнабди. Бидэ гүйсэдхэлгын хуудалануудтай аад, 1998 онһоо хойшо хүүгэдэй пособиин талаар 96-97 онуудай үри абажа шаданагүйбди. Мүнөө жэл дахин сүүдэг хандаабди. Хэрэгшүүдыемнай эрхилдэг приставтэ хандаашье наа, нэгэшье харюу абанагүйбди. Бидэндэ туһалга даа.

Т.И.АЛЕКСЕЕВА, Т.И.КИРГИЗОВА, И.П.БРЯНСКАЯ, Н.В.ТИМОФЕЕВА.

- Хүндэтэ эхэнэрнүүд, үнэхөөрөөшье, 1996-97 онуудта түлэгдөөгүй хүүгэдэй пособиинуудай талаар шийдхэгдээгүй асуудалай мүнөөшье болотор усадахагүй байһан харамтай. Нэрэ обогыетнай, хаягыетнай бэшэжэ абаад, хэрэгшэ харжа үзэхэбди. Теэд түргэн дары шийдхэгдэхэгүй гэжэ сэхэ хэлэһүү. Юуб гэбэл, тус пособиинууд республикын бюджетдэ түлэгдэдэг. Зүгөөр федеральна бюджетээр хараалагдан мүнгэн зөөри ороогүй. Тиймэнэеэ эдэ хоёр бюджетэй хоорондоо үгэеэ ойлгоосой дээрэнь иимэ ехэ үри сулараа: мүнөө дээрэ хэдэн арбаад миллион түхэриг болонхой. Тус асуудал шийдхэхэнь тиймэ бэлэн хэрэг бэшэ, гэбэшье яһала урагшатай болжо байһан хэбэртэй.

- Сайн байна. Би ВСГТУ-гай тоосоной бүлэгэй бухгалтерби. Сүүдэй пристав-гүйсэдхэгшэ хүдэлмэрилэгшыннай салингий 70 процентын хэмжээнэй алимент тогтоохон тухай саарһа эльгээбэл. Теэд бидэ энэ хүнэй түрүүшын бүлэгэ салинаань 25 процентынь гүйсэдхэлгын хуудалагүйгөөр өөрын дураар дарадагбди. Яаха болоно гэжэбибди, хэлэжэ үгыт.

- Ойлгосотой. Үнэхөөрөөшье, хүсэндөө байгаа хуулар салингийн 70 процентын эхэ бэшэ хэмжээнэй алимент дарагдажа болохо. Тус ушарта үритэй эрхэтэн өөрынгөө дураар салинаань 25 процентынь түрүүшын бүлэгэ, 70 процентынь хоёрдохи бүлэгэ түлэнэ гэжэ ойлгое. Тиймэнэеэ гайхаха хэрэггүй, гансал өөрөөрөө бэшемэл мэдүүлгэ абаарайгты.

- Сайн байна, худалша мэхэшэ Николаев намһаа сүүдээр 45000 түхэриг нэхэ. Сүүдэй приставүүд пенснһээмни 45 процентынь дарахын тула гүйсэдхэлгын хуудала эльгээгээ. Зүгөөр минии пенси оройдоол 1984 түхэриг. Хүнгэлэлтэтэйгоор гэр байрымни түлбэри нарадаа 1000 түхэриг болодог. Коммунальна хангалгануудаа түлэнэимни удаа оройдоол 100 түхэриг

дарагдадаг нэхэлтэ мүнгэнэй хэмжээ бага болгохо тухай мэдүүлгэ баригты. Тэрэндээ пенсионно хангалгын зургаануудаһа пенсингээ хэмжээн тухай справка, тийхэдэ коммунальна хангалгануудай, гэр байрын түлбэринүүдэй хэмжээнүүдые гэршэлһэн дансанууды хабсаргаа ёһотойт. Тийгэбэлтнай таңда тааруу шийдхэбэри абтаха байха.

- Сайн байна, Анатолий Батуевич, сүүдэй пристав-гүйсэдхэгшэ уялгануудаа дүүргэжэ шаданагүй гэжэ ханааба. Яагаад ондоо приставтэ хэрэгшэ даалгаа гэжэб?

- Залуудана гэжэ ханаа гүт, али үритэй хүнтэй түрэлэй хабагшатай дээрэнь уялгата муугаар дүүргэнэ гэнэ гүт?
- Залууданагы, түрэлэйшье хабагшатай гэжэ ханаа.

- Хэрбээ үритэй эрхэтэнэй түрэлэйнь хүн байжа гү, али бусад ямар нэгэн шалтагаанһаа сүүдэй приставэй сүүдэй шийдхэбэрие бээлүүлэхэгийн тула оролдоо наа, тэрэнь хэрэгшэ болжуулха тухай зууршала ахмад сүүдэй приставтэ мэдүүлхэ эрхэтэйт. Тус зорилгоёо бээлүүлхын тула лаб үнэн, сохом баримтанууды дурадаха хэрэгтэй.
- Сайн байна, Новоселенгинск хонходо байнабди. Бидэ гүйсэдхэлгын хуудалануудтай аад, 1998 онһоо хойшо хүүгэдэй пособиин талаар 96-97 онуудай үри абажа шаданагүйбди. Мүнөө жэл дахин сүүдэг хандаабди. Хэрэгшүүдыемнай эрхилдэг приставтэ хандаашье наа, нэгэшье харюу абанагүйбди. Бидэндэ туһалга даа.

Т.И.АЛЕКСЕЕВА, Т.И.КИРГИЗОВА, И.П.БРЯНСКАЯ, Н.В.ТИМОФЕЕВА.

- Хүндэтэ эхэнэрнүүд, үнэхөөрөөшье, 1996-97 онуудта түлэгдөөгүй хүүгэдэй пособиинуудай талаар шийдхэгдээгүй асуудалай мүнөөшье болотор усадахагүй байһан харамтай. Нэрэ обогыетнай, хаягыетнай бэшэжэ абаад, хэрэгшэ харжа үзэхэбди. Теэд түргэн дары шийдхэгдэхэгүй гэжэ сэхэ хэлэһүү. Юуб гэбэл, тус пособиинууд республикын бюджетдэ түлэгдэдэг. Зүгөөр федеральна бюджетээр хараалагдан мүнгэн зөөри ороогүй. Тиймэнэеэ эдэ хоёр бюджетэй хоорондоо үгэеэ ойлгоосой дээрэнь иимэ ехэ үри сулараа: мүнөө дээрэ хэдэн арбаад миллион түхэриг болонхой. Тус асуудал шийдхэхэнь тиймэ бэлэн хэрэг бэшэ, гэбэшье яһала урагшатай болжо байһан хэбэртэй.

- Сайн байна. Би үхибүүдэ алимент түлэнэб. Теэд нүхэрһөө халахадаа, бүлэдөө квартиран орьёод, алимент түлэхэгүй тухай тэрээнтээ хэлсэһэн байнабди. Зүгөөр сүүдэй приставүүд алиментһээ асарһан тухай мэдүүлгэ хараадаа абангүй, намһаа мүнгэ даруулжал байна.

- Энэ ушарта тнай сүүдэй пристав буруу бэшэ. Алимент нэхэхэ тухай сүүдэй шийдхэбэри тэрэ болжуула шадахагүй ха юм. Үхибүүнэйтнай эхын сүүдһээ мэдүүлгээ ошожо абабалнь, хэрэг дүүрхэ байгаал даа.

- Минии хүршэ баригдажа байһан гэрэймни торхо хулуужархёо. Сүүдэй шийдхэбэрин ёһоор, тэрэ хүн торхьемни бусааха гү, али мүнгэ түлэхэ ёһотой. Торхон мүнөө Туланжада табигданхай байна, бүтэн гэр болотороо шахуу баригдашоо. Энээн тушаа

- Угы, хүршэмни бари́на хэбэртэй. - Хүршынтай тэрэ гэр бари́жа байгаа наа, пристав үнэхөөрөөшье буруу. Бидэ танай хэлэһые шалгажа үзөөд, приставые заһахабди. Зүгөөр хүршынтай гэрэйтнай торхо худалдажархын байгаа наа, худалдажа абаһан зонһоо пристав юушье нэхэхэ эрхэгүй. Тиймэнэеэ танай хүршэдэ мүнгэл түлүүлхэ талаар ажал ябуулагдаха болоно.

- Гусино Озеро нууринай ЖЭУ таңда хандана. Бидэ Гусинозерскын сүүдэй приставүүдэй албанай хүдэлмэрилэгшэдые магтахаа, тэндэ һайние хүргэхээ ханаабди. Юуб гэбэл, тэдэ бидэндэ тон ехэ туһа хүргэдэг, ажалдаа тон нарин нягтаар, харюусалгатайгаар хандадаг. Хэдэ бэ гэбэл, С.М.Закретская, Л.Г.Бутакова, Т.А.Бурлакова, Т.Г.Безывестных.

- Иимэ үгэнүүдые шагнажа байхада, ехэл таатай байна. Баяр баясхаланай үгэнүүд тиймэ элбэг байдаггүй. Тиймэнэеэ үнэн зүрхэнь тэдэнэй түлөө баярланаб, саашадаашье энэ хэбээрэе хүдэлмэрилхыень хүсэнэб.

- Танай ажал хүндэшье, аюулайшье гэхэдэ болохо. Мүнгэ түлэхээ арсадаг зоной гэр байраар ябана, заримдаа хараалгана, зануулла. Ами наһандань, бэзынь тамирташы аюулай ушарнууд тохёолдодог ха юм. Бидэ иимэ орьёо ажалынь түлөө баяр баясхалание хүргэнэбди. Булта хүнүүдэй ажалдаа, уялгануудтаа харюусалгатайгаар хандадаг байгаа наань һайн хэн.

- һайн даа. Гусинозерскымнай таһаг эрхимүүдэй тоодо ородог юм. Тиймэнэеэ магтаалда хүртэхэнь гайхалтай бэшэ. Таанада баһа амжалтанууды хүсэе.

- Сайн байна, би Амарай областьдо ажаһуудагби. Буряад Республикын Сэлэнгын аймагай сүүдэй шийдхэбэреэр «Гусинозерскын үйлдбэрийн-заһабарийн предприятие» АО-һоо салин түлбэрин үри нэхэгдэн байна. Минии сүүдэй приставүүдтэ хандахадам, тус хэрэгые конкурсно хүтэлэгшэ эрхилнэ гэжэ харюу гөө.

- Тус предприятие хэдэн жэлэй саана панхаруутаһан юм. Мүнөө дээрэ тэндэ һүүлшын шата бээлүүлэгдэжэ байна. Ондоогоор хэлэбэл, бүхы үйлдбэрийн, зөөрин суглуулагдажа худалдадан, үри шэрэнүүдынь түлэгдэе шэглүүлэгдэхэ. Хуулин ёһоор, тус шатын эхилхэдэ, сүүдэй пристав гүйсэдхэлгын дансануудаа конкурсно хүтэлэгшэдэ дамжуулан үгэхэ ёһотой. Тэрэнэй бүрин этигэмжнүүдые конкурсно хүтэлэгшэ даажа абана гэжээ.

- Таңда Булатов Баир Владимирович хандажа байнабди. Автотранспортна налог түлэхэ тухай саарһан ерээд байна. Теэд би аяар хоёр жэлэй саана машинаа худалдаа хэм.

- Минии ойлгоходом, налогово зургаан таһаа транспортна палогой үри нэхэхэ тухай тогтоол гаргалан байна. Танай машинаа худалдаһан байгаашье наатнай, урдахи жэлүүдэйнгээ налог саг соогоо түлөөгүй байһан ушарһаатнай үри гаража болоо. Тиймэнэеэ энэ хэрэгэе та өөрөө ябажа гуримшуула ёһотойт. Үгы наатнай, сүүдэй пристав таһаа халахагүй.

Дыжит МАРХАДАЕВА. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

(Түгэсхэлын угаагачи гугаарта гараха).

Фоторепортаж

«ЭДИР ЛИЦЕИСТ БОЛОБОТ...»



Буряадай Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадага «Лицейстнүүдтэ зорюулга» гэһэн удхатай урихан һайндэр боложо үнгэрбэ.

Мүнөө жэл эгээл түрүүшынхээ эрдэм шудалжа эхилһэн 1-дэхи «а», «б» классуудай шабинар багшатаяа, хүмүүжүүлэгшэдтээ сугһара үлүүтэйхэн саг соо олоһон мэдэсээ олоңдо дэлгээбэ. «Хоргодод» гээд байһан үзэгүүдыешье тааба, оньһон үгэнүүдыешье үрдилдэн хэлэбэ, дуунуудыешье дуулаба, хатарбашье, - юрэдөөл, хабатайхан шадалтайханаа гэршэлбэ.

Эхин классуудай багшанар В.Ц.Нимацыренова, Б.И.Багуева, Б.П.Цыренжапова гэгшэд һайн-дэрье һайханаар хүтэлжэ, буряад хэлэнэй, тоо бодолгын хэшээлнүүдые, «Хүхиюун забһарлал» онсо абьяастайгаар, ошотой галтайгаар үнгэрэбэ. Бишыхан һурагшадай харюугаарнь тухайлахада, юунэй түлөө, ямар зорилготойгоор һургуулида ороһоноо гүйсэд ойлгонхой, томоо

тойшогыше гээ һаа, томоотойхон шарай харуулан наадануудта хабаадана. Харюусалга гэшыне мэдэдэг болонхой. Тиин булта эбтэй, тангаригаа хамтаараа, тоб байса хэлэнэ:

Һуралсалай жэлдэ залуурангүй һайнаар һурахаа оролдохобди, бэе бэһээ гээгдэнгүй Урматай, эршэтэй Һурахобди.

Эгээл бишыхан лицейстнүүдэй һайндэртэ айлшаар ерһэн 2-дохи, 3-дахи, 4-дэхи классуудай һурагшадискусствын һургуулин түлөөлэгшэдэй ударидалга доро ирагуу дуунуудые гүйсэдхэжэ амаршалба.

Лицейн президент Андрей Олзоев амаршалха зуураа, олоңдо тунһатай зүбшэлнүүдые үгэбэ. Портфелеэ суглуулжа һураха, үһээ һамнажа, бэеэ ариг сэбэрээр абажа ябаха, тоо бодохо, уран наринаар бэшэхэшые, ухаатай номуудыешье уншаха - юрэдөөл, хэжэ һураха юумэн тоогүй олон ааб даа. Теэд яахаб, багшанарай, хүмүүжүүлэгшэдэйнгээ зүгһөө иимэ удхатай дурасхаалай тэмдэг абаһан тула оролдохол хэрэгтэй болоно бшуу.

Эдир лицейст боложо, Эрхим һайнаар һураарай, Эжы, абаяа баярлуулжа, Элүүр энхэ ябаарай.



Удаань лицей-интернадай директор Б.Б.Жалсанов амаршалгын үгэ хэлэхэдэ, лицейст гэһэн нэрэ зэргэтэй боложо байһан багашуулаа үнэн хайрлалай сэдхэхэлээ амаршалнаб гээд, һуралсал, ажабайдалдаа аза талаантай, эрмэлзэл түгэс ябахыень үрээбэ, номуудай бүхэли абдар суглуулхабди гэһэн найдуулгатайгаар номуудые бэлэглэбэ. Столовын хүдэлмэрилэгшэд ходоодоо гэдэһэ садхалан ябаарайт гэжэ амтатай пирог хүүгэдтэ бэлэглэбэ.

Эхин классуудай долоон хоног мүнөө үнгэржэ байна. Багшанарай зохёохы тоосоон, нээмэл хэшээлнүүд үнгэрөө. Буряад хэлэ залгые һайжаруулха тухай дүхэриг-шэрээдэ БГУ-һаа, БИПКРО-һоо, педколледжоо мэргэжэлтэд, эрдэмтэд хабаадаа. Тоо бодолгоор КВН, бэе тамирай һорилго, бусадшые хэмжээ ябуулганууд һайн сэгнэлтэдэ хүрэмэ, - гэжэ эхин классуудай багшанарай методическа түбэй хүтэлбэрилэгшэ Н.Д.Доржиева тэмдэглээ.

Үндэһэн буряад хэлээ, ёһо заншлануудаа үрэтэй һайханаар абажа ябахаар хүмүүжүүлгэ гарадаг шабинаршые, бата найдамтай багшанар, хүмүүжүүлгэшэдшые, баяр ёһололдо хабааданан түрэлхидшые ашатай энэ үдэрье сэдхэхэдэ дурсажа ябахал даа.

Галина ДАШЕЕВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1-дэхи «а» классайхид багша В.Ц.Нимацыреноватай, хүмүүжүүлэгшэдтэй - Ч.Ц.Р.Раднаеватай, Д.Б.Лубсановатай; эхин классуудай багшанар (зүүн гарһаа һууна): Б.И.Багуева, С.М.Бадмаева, А.А.Сониева, В.Ц.Нимацыренова; хоёрдохи рядта, зүүн гарһаа: Д.Д.Шойнжонова, Ж.Ц.Эрдынеева, Н.Д.Доржиева, Б.П.Цыренжапова; лицейн президент Андрей Олзоев эрдэмэй түлхүүр барюулна; һайндэрэй үедэ.

Д.Н.ДОРЖИЕВАЙ фото-зурагууд.



ЗАЛУУ ЗОНДО ҺАНУУЛХА МИНИИ ХҮСЭЛ

Уур сухалда бү абта

Хэдышые сухалдаһан һаа, сухалаа татажа, бэеэ барижа һура. Тэрэ номгорхо забһартаа юунэй болоһоние бодожо, өөрөө өөртөө ойлгожо үзэ. Тиигээд ухаандаһни зүб бодол орохо байха. Улам саашаа сухалдаа һаашни, өөртэһни һайн юумэн болохогүй, харин сухалыеш татаһан шалтагаанһни улам бүри гүнзгыржэ магад гэжэ ойлго.

Улам ганиржа, сухалаа дууһаха гэжэ бодоһоний хэрэггүй - тиигэжэ болодоггүй юм. Мүнөө сухалдажа, хүниие хараажа һургаха саг бэшэ. Хэрүүлээ зогсоожо, хүлһөө гаратар ажаллаа һаа, сухал таража, бэе амарха ёһотой юм. Хэрбээ ажал хэжэ болохогүй һаа, һалхинда гаража амияа тата, али өөрынгөө дуратай наадан - зугаагаар сэдхэхэлээ тэниилгэ. «Уула мориие эсээдэг, уур сухал хүниие зобоодог» гэжэ урдын эсээн үгэ үнэн юм даа.

Арсалдама асуудалнуудаар бэе бэеэ ойлголсоходо аша тунһатай юм

Гансал би зүб байхаб, минии урдаһаа гараһан хүн зэмтэй гэжэ һанадаг гү, али хэрэггүй жаахан юумэндэ сухалдаха, дэлхэй дүүрэн шууяа татадаг хүн һаа, зондо хүндэгүй болодог.

Арсалдаһан хүнэйнгөө юун гэжэ хэлэһэниие ойлгохо хэрэгтэй юм. Хэрбээ өөрынгөө бурууе ойлгохогүй, хүнтэй хэрэлдэжэ байһаар хэрүүлээ зогсоожо, бэе бэеэ орхижо, нэгэнь нэгэеэ орхижо гү, али ойлголсохо гэжэ оролдоходо аша тунһатай байдаг юм.

Хожом хойно тэрэ хүн зэмээ нэгэтэ мэдэрхэл байха. «Хүлээгээд, хүндэлөөд ябадаг хүнэй сэдхэл һайхан юм» гэжэ хуушанай буряад дуун бии бэлэй.

Ямаршые хүнтэй һайханаар харилсажа болодог юм

Үлүү гарама юумэндэ хурсадажа, түрэл дүтһмни хүн намайе тооногүй, эриһэниием үгэнэгүй гээд, тэдэнэртээ уур сухал болодог хүн байдаг.

Юумэн бүхэндэ торсолдоод гү, али хараагаад, жэшээнэ, һамган нүхэрөө (үбгэһөө), хадам эжыгээ болон дүтынгөө нүхэдые һургахам, һайжаруулхам гэһэн хүн ехэ алдуу гаргана. Наһатай хүниие хубилган хүмүүжүүлхэ баһал хүшэр хэрэг.

Хүнэй шэнжэ шаһар тухайлажа, зүб ойлгожо, һайн талыень оложо шадаа һаа, ямаршые хүнтэй һайнаар ханилжа болодог юм гэдэгые мэдээрэйт.

Үлүү дээгүүр бэеэ тоолохонь һайн бэшэ

Хүнэй уран бэлиг, ухаан шадал хадаа хизаартай байдаг. һанаһанаа абахаб, һарбайһанаа барихаб гэжэ бодоо һаа, нэгэ сагта үгырхэ, зүрхэ зоригоо мохоожо болохо юм.

Нэн түрүүн өөрынгөө шадаха юумэ хэхэ, абьяас һонирхолтой юумэндээ һураха, оролдохо ёһотой юм. Ямаршые юумэ бүтээгээ, хайшаашье ажал дүүргээ һаа, хүн һанаа дүүрэн, сэдхэл амгалан ябадаг юм. Юрэнхэ хэһэн ажалаа болохо хэмжээндэнь дүүргээл һаа, хүн тойроод һууһан нүхэдэйнгөө дунда хүндэтэй ябадаг.

һанал зоболонһоо саг зуурааршые һаа, гаража шадаха хэрэгтэй

Оршолонто юртэмсын ажаמידаралда ямаршые саг хүндэ хүшэрөөр үзэгдэжэ магад. Хэдышые ехэ гай гашуудалда ороһон байбал, үе үедөө сэдхэхэлэй хүндэ дарлалтаһаа гарахын тулада нэгэ үйлэ хэрэгтэ, жэшээнэ, ямаршые ажалда бэеэ үгэн, оролсоходо һайн юм.

Гашуудалһаа боложо, бэеэ һула табиха гү, али архи уужа, һогтуу болоходо, һайн юун байхаб даа.

Харин шинии доройтонги байдал үри хүүгэдтэһни, гэр бүлэдэһни муугаар нүлөөлжэ болохо гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй.

Шинии гашуудалые ойлгожо, хубаалдажа шадаха, шамда тунһалха хүнүүд байхал байха.

Минии дотор наран мэтэ гэрэл мандаха байха гэжэ этигэхэ, шармайха ёһотой юм.

Сэдхэхэлэйнгээ зоболон, гашуудалые досоогоо барибал, эмгэг (үбшэн) оложо болохо

Сэдхэхэлыеш зобоогоод байһан юумыеш ойлгохо хүндэ хэлээ һаашни, таараха, эм ууһан мэтэ бэе амардаг юм. Шамайе ойлгожо шагнаха хүн һаа, шинии хани нүхэр, аба, эжы, досоохи нүхэд байһаһаа гадна хамта аянда ябаһан хүншые байжа болохо. Нэн түрүүн хадаа зоболонгоо досоогоо хадаглангүй, хүнтэй хубаалдахада дээрэ байха.

Хэрбээ зоболонгоо тантай хубаалдаха хүнэй тохёолдоо һаань, тэрэниие анхаралтайгаар шагнажа, хайрлажа хандахые оролдоорой.

Тимофей ГАРМАЕВ, ажалай ветеран.

(Окончание. Начало в предыдущем номере).

Кстати, *Бэйцзин* - это *Бэй* - северная, *цзин* - столица, центральный, первый город. Также в китайских хрониках встречается «*Бэйтин*». Термин «*Бэйтин*» очень древний, - читаем в примечаниях к книге А.Г.Малаякина «Историческая география Центральной Азии». Известен со времени правления династии Хань. В Хоу хань шу (гл.70 Б, Жизнеописание Бань Гу) он встречается при описании похода южных сюнну на северных сюнну. Первоначально этот термин, дословный перевод которого «северная ставка», «северный двор», имел значение «ставка», «двор шаньюя». В переносном смысле употребляли в значении «северные варвары». (Малаякин А.Г., 1981, с. 176).

«*Бэйцзин*» - по монгольски *Бээжин* (ст. столица Нанкин - *Нанжин*, Токио - *Түнжин*).

«*Цзин, тин, жин*» наводят на мысль, что не это ли в корне слова «*Чингис*».

Чингис хан - это либо хан из ставки - *Чинг* (*цзинг*)-*эс хан*, либо хан ставки - *чинг* (*цзинг*) - *ийн* (*хан*). Притом «ч» и «ц» не только звуки близкие, но и пишутся одной буквой. В нашем предположении присутствует уверенность, что «*цзин* - столица» применяется в значении всеобщей столицы Китая, *тин* («*бэйтин*») - и как ставка шаньюя. Значит, *Чингис хан* - это титул, равный и императору Китая и шаньюю хунну.

Вернее, у хунну хан и имел титул «*чингис*», взятый из китайского «арсенала» слов. А когда это слово обратно пошло к китайцам, трансформировалось в «шаньюя» (по крайней мере мы сегодня воспринимаем его таким, да это не имеет никакого значения в наших рассуждениях).

В подкрепление нашей гипотезы можно привести пример: у тюрков слово «*сагун*» означает генерал, известно, что оно было заимствовано у китайцев от «*цзянцзюнь*» - «генерал»; а когда оно пришло обратно к китайцам, в разные времена у разных авторов транскрибировалось как *савэнь, сывэнь, савэнь* (при *Сун*), *санкунь* (при Юань) (Там же).

То, что «*чингис*» - титул древнейший у народов, имеющих изначальные связи с китайцами, говорит и тот приводимый Д.Банзаровым факт, что существует тэнгэри (гений, один из сыновей неба) - *Хаджир Чингис-тенгэри* (Банзаров. Собрание..., с. 61-62). *Чингис-тангэри* - это значит «тэнгэри центральный, главный или из главного пантеона». *Хаджир* - это «большой» (по Банзарову, это большая и сильная птица из рода коршунов) (Там же), но не только так птицу называют, есть *Хажар добуун* в Тунке - широкая привольная местность.

Г.Румянцев высказывает мнение, что может быть так: «тенг-

ри получил имя Чингис от Темучина» (Там же). Такая путаница вряд ли допустима в отношении самого Чингиса!..

Конечно, есть о чем подумать специалистам-языковедам в отношении «-гис». Противники нашей гипотезы возражат в том плане, что мы при анализе применяем только монгольский язык, притом до сих пор не разрешен спор о языке хунну. Но мы на это имеем определенное право, поскольку титулы и «*чингис*», и «*хан*» больше тяготеют к монгольской среде (Таскин. Там же, с. 217).

Вообще, вряд ли можно однозначно утверждать что-либо по поводу суффикса «-гис» (или второй половины слова). Но суть дела, кажется, не в этом, а в том, что «*цзин*» или «*тин*», которые одинаково могут произноситься в форме «*чин*» или «*джин*» составляют корень (основу) слова *Чингис* (*н* (*нг*) - заднеязычный).

Привлекательность нашего предположения состоит в том, что оно просто в объяснении, несет главную смысловую нагрузку: столица, двор, ставка, притом централизованного, сильного государства. Оно стоит в ряду понятных, простых, определенных понятий, как *ильхан*, *гурхан*, *ванхан*.

Если бы «*чингис*» имел какой-то закодированный смысл, то, наверняка бы мы нашли объяснение в «Монголын нууц товчоо». В параграфе 123 об этом просто сказано, что его нарекли Чингис ханом, Рашид-ад-дин говорит, что «*Чингис*» одинаково по смыслу с *гурханом*, «которое было прозванием великих государей Кара-Хатая, иначе говоря - государь сильный и великий» (Рашид-ад-дин, 1952, т. 1, с.150). Если не обратить внимание на прямое утверждение, что «*чин*» - сильный и крепкий, то наша версия: «*чинг*» - столица, ставка действительно переключается с «*гур*» - государство. Чингис действительно, может быть, имеет значение множественности, вернее, обобщенности. Например, если *нохой* - собака, *чино* - волк, то *нохос, чинос* - это уже обобщенное понятие, с суффиксом «-с» слово имеет значение «вообще собаки, волки», притом еще и имеет переносное значение: *нохос* - это какой-то недружественный и низкий тип с «собачьей натурой». Тогда «*чингс/чинг-и-с*» это уже обобщенное понятие о столицах, ставках вообще. Если взять его переносное значение, вполне можно придти к «сильному и крепкому» - разве ставка верховного владыки не олицетворяет силу и крепость?! Должно быть, титул «*чингис*» ко времени Темуджина воспринимался как само со-



бой разумеющееся, как *хан*, *гурхан*, и ассоциировался только с атрибутами и фактическим проявлением власти. *Гур*//*гур* - как корень *гүрэн* (государства), возможно, как считает В.И.Панкратов, имел значение «всеобщий», ведь государство по сути своей - это объединяющее устройство общества (Банзаров Д., Собрание..., с. 313).

И Рашид-ад-дин называет Бодончара, восьмого предка Темуджина, сына Алан Гоа, Чингис-хан Бодончаром (Рашид-ад-дин, сборник... т. 1, с.64).

В полном титуле Лигден-хана Чахарского (1604-1634) содержится и «*чингис*»: «*Тэнгэрийн гаймин сэсэн чингис хутагта хаган* (*хаан*)» (Банзаров Д., Собрание..., с. 317).

«*Чингис*» стоит наряду с «*сэсэн*» (мудрый), «*хутагта*» (святой), «*гаймин*» (всемирный) великий, явно подчеркивая ведущее место обладателя титула в монгольском мире. Как известно, Лигден-хан боролся за независимость от Китая, сильную и цельную Монголию (История Монгольской Народной Республики, 1967, с.172). А Бодончар (Алтан товчи) объединил свой народ с народом Түнхэлиг гола, назвал их монголами. По достоинству оценивая это событие, потомки, видимо, прибавили к «*хан*» и «*чингис*».

Если эти два примера подкрепляют наши предположения, что «*Чингис*» от «*чин*»//*тин*»//*цзин*», то особняком стоит следующая факт, приведенный П.Кафаровым: «...Хубилай наименовал в храме царей гиньского тайзу Чингисом, а сына его, Тайдуна - Ехэ ноянем, (сним именем назывался отец Хубилая, Толуй), об этом упоминает автор сокращения Юань-ши (Юань-ши лэй бянь), но я не знаю, откуда он заимствовал этот факт» (Банзаров, там же, с. 316).

Нам здесь трудно что-либо попытаться сказать, но все же здесь угадывается определенная претензия на что-либо выдающееся относительно «гиньского тайзу», сокровенное и не для всех, а только храмовое. Види-

мо, этот факт был понятен в то время, ведь ореол таинственности вокруг слова «*Чингис*» расширялся со временем.

Думаем, что совершенно было понятно всем, когда птичка прощепетала, либо «сидя на четырехугольном камне перед юртой» (Саган - сэсэн. «Эрдэнийн тобчи»), либо во время охоты, спускалась сверху (М.Н.Хангалов): «*Чингис, чингис!*» (Дугаров Б.С., с.102). Так птичка возвещала, что Темуджин и есть центральный, единственный хан! Птичка определенно говорила об определенном, понятном для всех в великом мире кочевников титуле, восходящем к шаньюю хунну, дальше к китайскому «*цзин-тин-чин*» - столица, дворец, ставка (ставка шаньюя). Может быть, идущем в еще более глубинное древнее время, ведь культурам кочевников и оседлого Китая ничто не могло препятствовать взаимопроникновению - ни образ жизни, ни философия, ни частая вражда.

И становится понятной так называемая «народная этимология». Птичка - да, народная фантазия, но утверждение по сути имеет точный смысл: не кто-то, даже не шаман Тэб-тэнгэри, а пернатая провозвестница, разумеется, это божественный знак, нарекла хана Чингисом! Того человека, который обычный древний императорский титул сделал в истории не только сугубо персональным, но и таинственным, трудно постижимым холодным рассудком...

ВЫВОДЫ

Этимология титула «*Чингис хаан*» дает нам право рассматривать этногенез бурят-монголов с древнейших времен - с эпохи хунну и в последующие времена.

ЛИТЕРАТУРА

1. Нимаев Д.Д. Буряты: этногенез и этническая история. - Улан-Удэ, 2000.
2. Гумилев Л.Н. История народа хунну. т. 1, - М., 1998.
3. Шавкунов Э.В. Об археологической разведке отряда по изучению средневековых памятников // Археология и этнография Монголии. - Новосибирск, 1978.
4. Банзаров Д. Собрание сочинений - М., 1955.
5. Дугаров Б.С. К вопросу о происхождении слова Чингис // Монголо-бурятские этнонимы. - Улан-Удэ, 1996.
6. Екеев Н.В. Чингис-хан или Дзингис каан // Проблемы этнокультурных связей монгольских и тюркских народов. - Улан-Удэ, 2004.
7. Таскин В. О титулах шаньюя и каган // Mongolica - Москва, 1986.
8. Энциклопедия для детей. Всемирная история - Москва, 1996.
9. Энциклопедия Нового Китая - Москва, 1989.
10. Цзинь шу - Москва, 1955.
11. Сухбаатар Г. Монголчуудын эртний овог.
12. Материалы по истории дунху - Москва.
13. Малаякин А.Г. Историческая география Центральной Азии. - Новосибирск, 1981.
14. Рашид-ад-дин. Сборник летописей, т.1 - М-А, 1952.
15. История Монгольской Народной Республики, - Москва, 1967.

ДРЕВНЕЙШЕЕ РОДСТВО

Язык филологии

соединения многих сяньбийских аймаков и успешных нападений на Китай, и их предводитель с 318 г. объявил себя шаньюем. (Бүгд найрамдах, с. 102).

Но их разбил государство Тоба-Вэй в 410 году (Там же).

Тобасцев в орхоно-енисейских надписях называют табгач, в греческих описаниях «тавгач», в арабских - «Тамгадж» (Там же).

И вдруг появляется в Центральной Азии народ жужани, «возникший буквально на глазах историков» (Гумилев Л.Н.

1998. С. 118). «Это осколки разбитых табгачами сяньбийских и хуннских родов. Те, кому повезло, спаслись от жестокого врага, нашли себе убежище в бескрайней монгольской равнине и постепенно сжились между собой настолько, что и к концу IV века организовались в орду и превратились в самостоятельный этнос», - продолжает Л.Н.Гумилев.

Жужани, по-видимому, в большинстве своем состояли из монгольских племен (Исто-

рия Монгольской Народной Республики, с. 84).

Первоначально они находились в зависимости от государства Тоба-Вэй (386-535). А позже бывший невольник тобаского хана Гуйлухай объединил разрозненные племена, и в результате непростой борьбы жужане добились самостоятельности, хотя и торговали между собой и воевали.

Политический центр жужаней - ставка хагана - был расположен поблизости от Хан-

Ардан АНГАРХАЕВ

Здесь мы еще раз убеждаемся, что формирование монгольских племен не происходило в отрыве от китайской культуры. И то, что титул «*Чингис*» и «*хаан*» эти племена пронесли через тысячелетия, говорит о том, что их этническая история имеет древние корни: тюркомонгольский мир рождал этносы, развивал их, и они перенимали друг у друга слова, мысли, хозяйственные и бытовые элементы, не теряя основные понятия и основные этнические признаки.

«*Чингис - хаан*» - это не только китайско-монгольский символ. Оно имеет и тюркскую почву: ведь *гынгис каан* - это владыка среднего мира, по смыслу владыка центрального мира, находящегося между верхним и нижним миром. Так тюрки, монголы и китайцы вкладывали один и тот же смысл в слово «*Чингис хаан*».

И то, что у алтайцев есть *Кезер-каан*, еще раз подтверждает наши предположения о древних истоках этногенеза бурят.

Аналогичны легенды о Таншихае и Боданчаре, которые родились в результате космического, природного явления: удар грома - и с неба падает в рот женщины градинка, в другом случае с неба спускается чудесный луч света и вместе с ним светлицы человек... И в легенде о Буха ноёне происходит также бесконтактное зачатие (Гумилев Л.Н. История хунну, т. 1, 1998, с. 239). (Монголой нюуса тобшо, 1990, с.30, см. статья о Буха ноёне). Легендарным предком тюрков является Ашина, вскормленный волчицей, а монголы - Бурто-чино (серый вок) и Гоа-марал (олень) (Монголой нюуса тобшо, с. 28).

Эти примеры также показывают, что этническое формирование монгольских племен, в том числе бурят, происходило в глубокой древности.

1. ОТ ХУННУ И СЯНЬБИ ДО ДРЕВНИХ ТЮРКОВ

Таньшихуай умер в 181 г. в 45 лет. На его место во главе сяньбийцев стал его сын Кэбинь, победив своих соплеменников, организовавших коалицию против него (Бүгд найрамдах монгол ард улсын түүх, 1966. с. 100).

Вскоре у Кэбиньна обострились отношения с Тоба Вэй (Там же).

А после смерти Кэбиньна в 235 г. государство сяньби окончательно распалось на ряд отдельных племен, из которого выделились муон и тоба (История Монгольской Народной Республики, 1967. с. 83).

Муюны усилились после при-

гайских гор. В составе хаганата оказались Монголия, Западная Маньчжурия, восточная часть современного Синьцзян-Уйгурского автономного района. Владения их в V в. доходили до Гоби на юге, до Байкала - на севере, до Харашара - на западе, а на востоке - до Кореи (Там же).

Как известно, бедой для всех является междоусобица. С 402-445 гг. сменились шесть каганов и в 552 окончательно были разгромлены коалицией тюрков во главе с алтайцами.

Так основное население вошло в состав Тюркского каганата. А непокорившаяся часть - до 30000 шатов, вероятно 130 тысяч человек - ушла на запад, положить начало аварцам.

II. ТЮРКИ

«Слово *тюрк* ныне применяется главным образом в двух значениях, - пишет М.З. Закиев в монографии «Происхождение тюрков и татар» (Закиев М.З., 2003, с. 25-26). - В узком оно употребляется как название тех племен и народов, у которых было самоназвание *тюрк*. В широком смысле... все современные тюркоязычные народы...»

Тюркскую этническую историю следует изучать, начиная с древнейших времен.

Это вовсе не является попыткой «удревнения» этнической истории тюрков.

М.З. Закиев приводит пример того, как в свое время существовала идеология борьбы с «удревнением» этнической истории того или иного народа. Он приводит длинную цитату из монографии «История Востока».

«Вопрос о том, «какой народ, от кого и как произошел», занимает многих. К сожалению, интерес этот не всегда питается чистой любознательностью или естественным уважением к предкам. Иной раз ложно понимаемый патриотизм, или, если называть вещи своими именами, просто шовинизм, побуждает некоторых историков (особенно дилетантов) искусственно «удревнять» историю своего народа, наивно полагая, что этим они его «возвышают». Представление о том, что достоинство человека и рода, - феодальный предрассудок, который в XX в., конечно, смешон, но отнюдь не безобиден. Ведь за ним (часто неосознанно) стоит расистский и абсолютно антинаучный постулат, согласно которому тот народ, который раньше других создал государство и вообще высокую культуру, «талантливей» тех, которые достигли всего этого позднее» (История Востока, 1999, с. 613, см. Закиев М.З., 2003, с. 28).

«Да, действительно, если историк будет исходить из теории полигенеза, - продолжает М.З. Закиев, - он может использовать выводы своих этногенетических исследований в антинаучных, расистских целях». (Закиев М.З. Там же, с. 29).

«Полигенезм - учение, рассматривающее расы человека как разные виды, имеющие самостоятельное происхождение. Разные расы якобы соответствуют разным видам животных и произошли от различных приматов в разных местах земного шара независимо друг от друга. Полигенезм использовался как основа различных расистских представлений о биологическом и интеллектуальном неравенстве человеческих рас и народов.

А моногенезм - учение о единстве происхождения человечества и кровном родстве человеческих рас между собой. Значит, современное человечество - это единый *Homo Sapiens*, а человеческие расы - внутривидовые подразделения, образовавшиеся в результате заселения человеком... разных географических зон. Моногенезм подтверждается прежде всего тем, что все человеческие расы при смешении дают вполне плодотворное потомство» (БСЭ, III изд., т. 16, с. 526, Закиев М.З. Там же, с. 24).

Так М.З. Закиев убежден, «что древней историей народов будут заниматься сторонники моногенеза, согласно которому все народы и их языки исторически восходят к единому источнику и, следовательно, имеют одинаково глубокие этнические корни» (Закиев М.З. Там же, с. 29).

А теперь попытаемся рассмотреть, что же означает этноним *тюрк*.

М.З. Закиев склонен считать, что фонетические варианты *тюрк* зафиксированы в III-II тысячелетия до н.э. в Малой Азии, в Фракии на востоке Балканского полуострова, у этрусков (в I тысячелетии до н.э.), в индийских источниках (Касселл И., 1992, 106) как *Tiukha*, в ассирийских (Фирдун Агасыоглу, 2000, 41-42) как *турук* (Закиев М.З. 2003, с. 64).

Он же приводит примеры, что в армянских источниках отмечаются племена *бунтурк*, которые этимологизируются как *буын тюрк* (скорее всего «*тюрк буын*»), тюркское поделение, (Сеидов М.А., 1975). В тех же источниках находим, что болгары - это соседи тюрков, скифов подразумевают как «*алах тюрк*» - «белые тюрки» (Патканов К., 1883, с. 29, 31).

А китаяты называли их *тукоу*, *тюркоу*.

Отметим, что *тюрк* приобретает общий характер в период Первого и Второго тюркских каганатов (VI-VII вв. н.э.) (Закиев М.З., 2003, с. 65).

До распространения *тюрк* эти племена имели различные названия *уг (ас)*, *сэ (сака)*, *уну (хун)*, *суар (хуар)*, *ас*, *паргы* (III тыс. до н.э.), *киммер*, *снуге*, *сан (сака)*, *савромат*, *сколот*, *аказир*, *челон*, (*йылан*), *иурк*, *аргиней*, *ишкүза* (I тыс. до н.э.), *сармат*, *алан*, *болгар*, *сабир* (III в до н.э. - III в. н.э.) (Там же).

По Н.Я. Марру, *тюрк* исходит от слова *таркан* «женское божество», А.Н. Бернштам - *тюркюн* «единство, союз племен», С.П. Толстому - *тархан* «титул», *турун* «внука», *турэ* «чиновник», А.Н. Кононову - *тюрк-юн*: *төрэ* «обычай, закон», *кун* «женщина», которая имеет тотемическое значение, поэтому *тюрк-юн* // *тюрк* выражает значение «сила, мощь», по Д. Айтмуратову - 1) носители на голове заплетенных волос, 2) «плоть, кнут», по М.З. Закиеву - *ту-эрк*: эрк «мужчина, человек, люди», *ту* «гора», значит «горные люди, гора - мужчина, мощные мужчины», поскольку в уйгурских источниках *тюрк* означает «сильное, мощное». Любопытное сведение получаем у Шакарим Кудайберды-улы: *туню* «шлем». Это название они получили от формы гор, где жил Хан Надулуше в верховьях Чу (Шакарим Кудайберды - улы. Родословная тюрков, казахов и ханских династий. 1990, с. 13 // Плетнев С.А. Кочевники средневековья, 1982, с. 67). (Там же, с. 66-67).

Нам кажется, что *тюрк* состоит из двух слов: *тю* // *туу* - «родиться, размножаться» (кстати, об этом вскользь, как допущение, говорит сам М.З. Закиев (Там же), *рк* // *эрк эркек* - «мужчина, человек, люди», значит, данный этноним имеет значение: «люди (народ), имеющий родство (единородственные)». Мы об этом говорили в главе I о Буха ноёне: информатор из Хакасии «*тюрк*» объяснял как «единокровные» (единородственные). Выше мы приводили слова А.Н. Берштама: «*Тюркюн* - это единство, союз племен». По-казахски это же слово обозначает родственных союзников со стороны жены (Толстов С.П.), по-монгольски - это же *түрхэм* (от слова «*түрэхэ*» - родить), а по-телеутски - это прямо «родственники!»

Наше предположение отличается простотой, отражает историческую реальность: выше мы рассматривали, что в древнейшие времена тюркоязычные племена жили под различными этнонимами, а *тюрк* принял общий характер в древнетюркское время в Центральной Азии, утвердившись фонетически.

III. ТЮРКИ И БУРЯТЫ

Нам доставляет удовольствие, что этимологизация этнонима «*тюрк*» ведет к монгольскому «*түрэхэ* // *түрхэ*» (родиться), более фонетически близко, чем к тюркскому «*туу*» («родиться»).

И вовсе не разочаровываемся, когда мы рассматриваем этноним «*буряад*» на тюркской языковой основе (см. главу «*Буха ноён*»).

Чтобы не быть голословными, обратимся к разным версиям этимологии «*буряад*».

Это мы должны сделать даже из уважения к авторитетам нашей лингвистики, которые при своих предположениях опирались на свои знания и любопытные факты как из истории, так и филологии.

В 1996 году в сборнике «Монголо-бурятские этнонимы», изданном БНЦ, напечатана статья Б.Р. Зоригтуева «О происхождении и семантике этнонима бурят». Пожалуй, это самая серьезная работа на эту тему из всех появившихся в последнее время (1996, с. 8-31).

Например, Г.Е. Грумм-Гржимайло считал, что «*бурят*» и этноним «*бурют*» имеют общее происхождение, аналогичного же мнения придерживается Т.М. Михайлов.

Б.Р. Зоригтуев доказывает, что «на рубеже XVII-XVIII вв. джунгарские ойраты енисейских киргизов и киргизов Тянь-Шаня называли презрительным именем «*бурют*», т.е. «иноверец, небуддист, еретик, неправильный, противоположный, противный» (Г.Д. Санжеев) и ничего общего с «*бурят*» не имеет, только «необходимо констатировать наличие двух разных, но частично совпадающих по звучанию этнонимов» (Там же).

В 1927 г. Б.Б. Барадин предложил гипотезу, что название бурят - позднейший вариант древнего этнонима баргут. Даже было высказано предположение, что «*бурят*» произошло от русского «*брат*», но это было в конце двадцатых годов... Потом уже в 1979 г. Т.А. Бертагаев выдвинул сложную гипотезу преобразования «*курукан*» в «*бурят*», что было опровергнуто Ц.Б. Цыдендамбаевым и Г.Д. Санжеевым, кстати, первый из них показал ошибочность предположения Б. Барадина. (Там же).

И Ц.Б. Цыдендамбаев в 1972 г. привел в науку свою версию, что «*бурят*» - это древнетюркское заимствование в монгольском языке «*бурэ(волк)*». Действительно, это стало повсеместно известным, благодаря историческому правдоподобию, что племя, положившее начало возникновению бурят, относилось к тем протомонголам, которые почитали тотем волка и поэтому в свое время назывались «*чиносцами*». Кому не известно имя Буртэ-чино, от кого считает свою генеологию Чингисов дом.

Эту версию раскритиковал Г.Д. Санжеев и обратил внимание ученого мира к простому, народному: «*бурижа ошоһон бурядаууд*», что в свое время Ц.Б. Цыдендамбаевым было показано как несостоятельное (Там же).

Так, два авторитета нашего ученого мира в единоборстве поразили собственные версии, и после этого долгое время (статья Г.Д. Санжеева была напечатана в 1983 г.) стояло молчание, пока не выступил Б.Р. Зоригтуев.

Он довольно убедительно показывает, что «*буряад*» исходит от «*бураа*» (монг.) - «густая роща», «лесная чаща», «растущий кучами или полосами на горах или в степи лес». В доказательство приводит: что «*Барагаль*», в письменных источниках

называемая Баргуджином, имеет значение «глухой, лесистый, малоосвоенный уголок или край»; что его жителей, «по аналогии «булагачин и керемучин» (Рашид-аддин. Авт.) могли называть одним общим именем *бураад*, что «среди урянхайцев сомонов Монххайрхан и Дуут Кобдосского аймака Монголии есть род *бураад*, который, согласно записанному у них преданию, некогда отделился от бурят, а сами урянхайцы бурят и сейчас называют «*бураад*»; что «этноним бурат, который исследователями отождествляется с названием бурят, был известен и среди узбеков», упоминаемый в сочинении XVI в. «Маджму ат таварих»; что «некоторые группы ойратов бурят также называли именем *бураад*» и «у самих ойратов существовал хошун *баргут-бурат*»; что названием «*бурат*» предбайкальских бурят и в первых десятилетиях XVIII в. именовали и якуты»; что упоминаемый в «Сокровенном сказании» термин «*бурят*» - вовсе не этноним, а гидроним - река Бурят, на которой монголы покорило местное население, а не буряад, который сформировался не в верховьях Енисея, где находится упоминаемая река, а в районе Байкала.

Данная версия отличается от других, на наш взгляд, более крепким обоснованием в историческом, этнографическом отношении, главное, привлекает своей «простотой, понятностью». Но для нас также «существуют» гипотезы Ц.Б. Цыдендамбаева и Г.Д. Санжеева, хотя бы из-за осознания, что в вопросе этимологии имени «*буряад*» каждая версия требует внимательного изучения, недопустимы отрицания «с ходу»; даже «полностью» опровергнутая может вернуться как «полнокровная» на основе новых данных по истории, археологии, этнографии, географии, филологии и фольклору.

Наше предположение «*буряад*» по-хакасски «*пырад (пырат)*» вполне может исходить из *пыр* - «единица, единичный», *ага чир-суу* - «родина» (*чир* - земля, *суу* - вода, по-бур. «*газар ухан*»), т.е. *пыр ада чир-суу* - это «единая родина». (Русско-хакасский словарь, 1961). Значит *буряад* // *пырад* // *пырат* - народ единой родины (имеющий единую родину, «единородинный», как *тюрк* - «единородственный, т.е. народ, имеющий (единое) родство, так получается, что по семантике этнонимы *тюрк* и *буряад* означают одно и то же - народ, живущий на одной и той же земле - воде (*чир-суу газар ухан*)).

И еще вспомним вышеприведенное, что «многочисленные этнографические и фольклорные материалы... свидетельствуют... первыми стали называть себя бурятами булагаты и эхириты» (см. главу «*Буха ноён*». Зоригтуев Б.Р. Там же).

Эхирит - это означает «единоутробные», близнецы.

Если следовать легендам, эхирит и булагат - если не «единоутробны», то «единородинны».

А кто может отрицать генетическую близость хори и хонгоров к эхиритам и булагатам.



По смыслу им самоназвание «*буряад*» подходило, оно было близким душевно, нужным для взаимобождения. Поэтому они «не возражали», что являются бурятами.

И еще шире, тюркоязычные для них не было совершенно чужим из-за древнейшего общепития или соседства.

И версия Ц.Б. Цыдендамбаева «*бурэ* // *бураад*, где *бурэ* (волк) - древнетюркское заимствование в монгольском языке, имеет одно и то же направление в наших рассуждениях.

Возвращаясь к версии Б.Р. Зоригтуева, стоит заметить, что и те упоминаемые буряты могут не означать «людей (народ) из густой лесной чащи», а «народ, имеющий единую родину». И узбеки, и ойраты, и якуты, скорее всего, называя бурят, имели в виду не ландшафт, а своё отношение к нему, свою родственность, соседство, территориальную сопредельность, историческую общую родину.

Если «*бураа*» - густая роща, лесная чаща, то вряд ли с прибавлением «-д» - окончания множественного числа, превратится в имя народа. Но только «*бураад*» может получиться из двух слов «*бураа арг*» - лесной народ, как в свое время А.Банзаров объяснял этноним «*ойрог*» - *ойн арг*.

А что касается упоминания «*буряад*» в параграфе 239 «Сокровенного сказания», то Б.Зоригтуев вполне справедливо считает, что там перепутаны гидроним Бурят (река) и название народности: в верховьях Енисея тогда не жили буряты, а есть р.Бурят, главное, поход Джучи имел цель покорить не бурят, а ойратов, и оно было совершено на р.Бурят.

Но кажется излишним то, что он отмечает всякую связь между гидронимом и этнонимом «*бурят*», если он сам же допускает, что у ойратов существовал хошун *баргут-бураат*, то отчего же не может быть реки Бурят, имеющей отношение к этнониму (может быть, и к этносу «*буряад*») в верховьях Енисея, где были покорены ойраты в XIII в.

Скорее всего под «*ойраг-буриад-ун*», как видит Г.Д. Санжеев здесь сочинительную грамматическую связь (1983, с. 63-65), вполне могли подразумеваться вместе с ойратами ответвления *икересов*, т.к. *икересы* представляли собой довольно внушительное по численности племя, ведь в войске Чингис-хана они были представлены девятью тысячами, (Рашид-аддин, 1952, с. 271), надо ведь учесть и то, что *икересы* были и на стороне Джамухи, значит, часть их была разгромлена и рассеяна.

(Продолжение следует).



Хүлгөөтэ асуудалаар хөөрөлдөөн

**ЭЛШЭ ХҮСЭНЭЙ ҮНЭ
СЭНГҮҮДЫЕ ҮНДЭНЭЛХЭДЭ...**

Гусиноозёрскийн ГРЭС-эй үйлдвэрлэлэн зайн галай хэмжээн 100 миллиард киловатт-часта байгша оной хабар хүрөө хэн. Энэ ушар нийтэ зониймнай анхаралда хүртэнгүй үлөөгүй байхын хажуугаар, гансашье манай регионий бэшэ, бүхы гүрэнэймнай энергетикэдэ тус станицин дүүргэдэг шухала үүргэ тухай ээлжээтэ удаа хануулаа бшуу.
ГРЭС-эй ахамда инженерэй орлогшо Михаил Михайлович Убодоев станицин үйлдвэрлэлхы хүсэ хүгжөөлгын шэглэлнүүдые тодорхойлгын түлөө харюусадаг юм. Манай штатна бэшэ корреспондент Галина ЗАНАЕВАГАЙ асуудалнуудта харюусахы тэрэ зүбшөөб.

- Та болбол станицин ерээдүй сагай түлөө харюусадаг зоной нэгэн болонот. Тэрэнэй хүгжэлтэ инвестицинууднээ шууд дулдыдадаг ха юм. Энэ асуудалаар хөөрөлдөөгөө эхилээ.

- Электроэнергетикэдэ нэбтэргүүлэгдэн ямаршые инвестицинууд түргэн хүсэдэхэнэ гадуур, зайн галай дэлгүүртэ тааруу байха ёготой. Тиймэһээ станиция хүгжөөхэ талаар тодорхой онол арганууды, эли, тодо түсэб инвесторнуудтэ дурадхаха зэргэтэйбди. Өөһэдымнай ханамжаар, станицин үйлдвэрлэлхы хүсэ алишые талаһаа зохихо арга хэрэглэжэ, тон ашаг үрэтэйгөөр хүгжөөһөнэйнтэ ашаар, ГРЭС-ээ мүнөөнэй дэлгүүрэй оршондо ондоо станицинуудһаа дучугуйгөөр хүгжөөхэ болонобди.

- 2005 оной сентябрь соо Буряад Республикын Президент Леонид Васильевич Потапов гүрэнэй Президенттэй уулзахадаа, Буряад орондо зайн галай үнэтэй байһан тухай асуудал зүбшэн хэлсээ. Энэ талаар танай ханамжа. Энэ асуудал үнэхөөрөө хүндүүлэхэй гү?

- Үнэхөөр лэ даа, Россин дунда зэргын баримтануудтай сасуулаад үзэхэдэ, манай региондо зайн гал ехэ үнэтэй гэжэ тоологдог. Эндэ үйлдвэрлэлэгдэдэг зайн галай 90 процент шахуунь Гусиноозёрскийн ГРЭС-тэ гаргагдана гэһэн тоо баримта хараада абаа һаа, энэ асуудалай манай ханана зобоодог байһанины эли. ГРЭС-тэ үйлдвэрлэлэгдэн зайн галай үнэтэй байһанай шалтагаан гэхэдэ, 90-ээд онуудай дэлгүүртэ шэлжэн оролготой болон энергетикые һэльбэн шэнэдхэлгэтэй холбоотой үйлэ абадлануудай харша нүлөө станицие дайрангүй гараагүй.

Гол шухала шалтагаануудынь тодорхойлоёл даа. Холбоолжоной нүүрһөнэй уурхайн хаагдахада, мүн Сибириин дэлгүүртэ СУЭК гэжэ абарга томо компаниин байгуулагдахада, зайн гал үйлдвэрлэлгэдэ хэрэглэгдэдэг түлишын сэнгүүд эрид дээшлээ. Энэһээ боложо, шанар муутай нүүрһэ хэрэглэжэ захалхадаа, техникэскэ бэрхшээлнүүдтэй ушаржа эхилээбди. Дурдагдаһан бэрхшээлнүүдэй зайн галай сэнгүүдэй дээшлэндэ нүлөөлһэн тухайнь өөһэдөө ойлгожо байгаа бээтэ.

Региондо зайн гал хэрэглэлгын доошолхотой сасуу, станицин хүсэ ашагалгын хэмжээн һүүлэй жэлнүүдтэ 32-35 процент хүртэр унаа. Ядаал һаа, тэрэнь 60-80 процент, һайн, бээ даажа хүдэлбэл, 80-һаа дээшэ процент байха зэргэтэй ха юм. Тиймэ болохоор, мүнөөдэрэй байдалаар станиц гарзайгаар хүдэлжэ байна. Юуб гэхэдэ, үйлдвэрлэлхы хүсэһэйнгөө гурбанай нэгэ хубие ашаглажа байхын хажуугаар, бүхы онһон түхээрлэгнүүдээ зохистойгоор абажа байлха хэрэгтэй бшуу.

- Энэ байдалһаа ондоогоор гарсалдаха арга боломжо үгы юм гү? Жэһээлээ һаа, һайн сагай ерэтэр, үйлдвэрлэлээ зогсоохоор бэшэ гү?

- Үгыл даа, яагаашье һаа, үбэлэй сагта тэрэнээ хүдэлгэжэ байха хэрэгтэй. Гадна алибаа эрид шалтагаанаар Эрхүүһээ зайн галай дамжуулагдахыа болишоо һаань, хэрэглэхэ нөөсэтэй байха ёготой ха юмбибди.

Станицин хүсэ хэрэглэмжын буураһанай үшөө нэгэ шалтагаан гээ һаа, Гусиноозёрскдо урдань ажалажа байһан промышленна предпрятинууд була шахуу хаагдаа, тэрэһээ боложо, арад зон олоор нүүжэ ошоо, тиймэһээ зайн галшы, дулаанай элшэ хүсэшые хэрэглэгэ доошолоо.

- Юундэ манай эндэхи зайн гал тиймэ үнэтэй гэшээб? Ангарскийн ГЭС-эй зайн



галай үнэгүйн ойлгосотой, харин Эрхүүгүй ТЭЦ-нүүдэй элшэ хүсэ манайхида орхоодо, хоёр дахин шахуу доошо. Энэнь ямар ушартайб?

- Эндэтнай технологиин онсо орёо асуудалнууд тобойжо ерэнэ. Бидэ 1 киловатт-час зайн гал үйлдвэрлэлхэдөө, 360 грамм түлишэ гаргалнабди. Харин Эрхүүгэйхон ондоо гуримаар хүдэлнэ, тийгэжэ 1 киловатт-часта 180-200 грамм түлишын гаргалтай. Тиймэһээ нэмэжэ хэлээ һаа, гидроэлектростанцинуудайнгаа ашаар гүрэн соо эгээл үнэгүй зайн гал үйлдвэрлэлдэг «Иркутскэнерготой» хүршэ байһан ушар Гусиноозёрскийн ГРЭС-эй бүхы хүсээ хэрэглэжэ хүдэлмэрлэгдэ тон харшаар нүлөөлнэ.

- Станицингаа хүгжэхэ арга боломжонуудтай гэшээ һаань, тэдээн тухай хэдэн үгэ хэлэжэ үгыт.

- Хүгжэхэ арга боломжо биил ааб даа, тэдэний үгы һаань, станиция хаажархиха байгаа бэшэ гүбди? Хүгжэлтын программа тодорхойлохо талаар ГРЭС-эй олон ондоо албанууд ажал ябуулжа байна. Тэрэһээ дээгүүршые хэмжээндэ, ОГК-3 болон «ЕЭС России» РАО-гой тусхай албанууд энэ талаар ябуулга хэжэ байнхай. Гадна проектыншые, академичэскэшые институтууд энэндэмнай хамааранхай. Тийгэжэ хамтын хүсөөр энэ байдалһаа гарсалдаха зам олдохо гэдэгтэ этигэлтэйб.

Инвестициондо ажал ябуулга тухай хэлээ һаа, үни урданай, хуушан хэрэгсэлнүүдые һэлгэлгэдэ болон автоматикын шэнэ үеын системэ хүгжөөлгэдэ инвестицинууд шэглүүлэгдэхэ. Энэнь ерээдүйдэ шухала хэрэглэмжэтэй байха гэжэ багсаанабди. «ЕЭС России» РАО-гой тогтоонон Гэнэ усал ушаруулахагын түлөө эмхидхэлэй хүдэлмэрийн концепциин үндэһөөр энэ хүдэлмэри тэдхэгдэхэ болон.

Станицин нэмэлтэ хүсые хэрэглэжэ, Хитад руу зайн гал худалдалгатай үшөө нэгэ ехэ найдалнай холбоотой. Зайн гал гадаада гүрэнүүдтэ худалдаха тухай асуудал мүнөө сагта эрид тобойнхой.

- Буряад ороной зайн галай сэнгүүд тухай хөөрөлдөөндөө дахиад бусаа һаа...

- Станицин бүхы эдэбхитэй хүсэ хэрэглэхэ, үйлдвэрийн гаргашануудые бага болгохо талаар ГРЭС-эй хүдэлмэрлэгшэдэй һүүлэй үедэ аргагүй ехэ ажал ябуулганин үр дүнгүүдтэй байба. Энэнь бага багаар сэнгүүдтэ нүлөөлжэ эхилэнхэй. «Инфляция - минус» гэһэн нийтэ гаршагтай политика «ЕЭС России» РАО хэдэн жэлэй туршада эрхилнэ. Энэнь зайн галай сэнгүүдэй дээшлэлгэ инфляцийн ургалтаһаа доошо байха гэһэн удахатай.

- Михаил Михайлович, минии мэдэһээр, та тэбхэр 50 һанайа тэмдэглэхээ байна. Энэ ушарантай үнэн зүрхэнэй амаршалга хүргэн, ажадатнай, гэр бүлэдэтнай амжалта хүсэһэди.

- һайн даа.

Галина ЗАНАЕВА.

«Агро-СМИ-2005» фестиваль

ХҮДӨӨГЭХИДЭЙ «АЛТАН НАМАР» МОСКВАДА

Үни анхан сагта гүрэн түрын хүдөөгэй эрхим ажалшадые ВДНХ-гай путёвкоор урмашуудлаг, бүри һайн дүнгүүдые харуулагшадта алтан, мүнгэн, хүрэл медальнуудые зүүлгэдэг байгаа. Арадай ажахын амжалтануудые гэршэлһэн выставкэдэ хабаадаһан хүн аргагүй золтой гэжэ тоологдог хэн. Теэд он жэлнүүдэй ошохо бүри гүрэн түрын байдал хубилжа, барандаа худалдаа наймаанай хэмжээгээр харилсаха болообди. Тиймэһээ 1939 оной августын 1-д нэгдэн гүхэтэй Бүхэроссин хүдөө ажахын выставкэ гад ондоо шэглэлэй замаар дабшажа эхилээ, выставкын зарим талмай худалдаа наймаанай газар болоо.

Иван Владимирович Мичуринай, Трофим Денисович Лысенкын болон бусад эрдэмтэдэй үрэ дүнтэйгөөр ажалахын үедэ энэ выставкын аргагүй ехэ талмайгаар адуу мал, хүдөөгэй үйлдвэрлэлгын эдэе хоол элбэгээр

хөөрөһөн стенд-нүүд байгаа. Адуу мал үсхэбэрилдэг шэглэлээр хүдэлдэг 10 холбоон, 104 предпрятини энэ выставкэдэ хабаадаа, тийхэдэ «Росплемэкспо» гэһэн тусхай выставкэдэ шөнэ үүлтэри амиды амитад харуулагдаа. Табан үдэрэй туршада дүшэ гаран хэмжээ ябуулганууд үнгэрбэ, тэдэний тоодо «түхэрээн шэрээ», конференцинууд, уулзалганууд.

Энэл үедэ Бүхэроссин олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй «Агро-СМИ - 2005» гэһэн фестиваль үнгэргэгдөө. Хүсэ шадалтай агропром гүрэн түрээ гансашье эдэе хоолоор хангана бэшэ, мүн энэ һалбарин амжалтануудай ашаар ерээдүй сагай стратегичэскэ асуудалнуудые бээлүүлгэдэн тухай мэдүүлэн, Россин Хүдөө ажахын министр Алексей Гордеев сугларһан журналистнуудта агропромышленна комплексын хүгжэлтын асуудалаар һайн талануудынь харуулжа, хүдөөгэйхидэй шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай бэшэхэдэ, дээдэ засагтайхидай анхаралаа хандуулаарнь бэшэхынь зүбшээбэ.

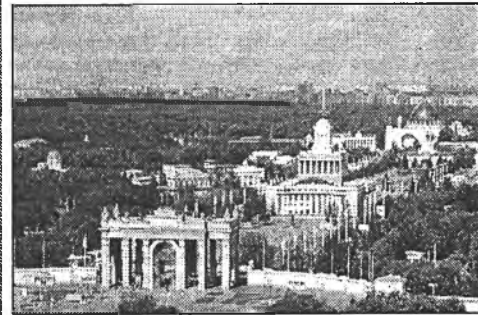
Үнэхөөрөөл, энэ выставкэ гүрэн түрын урда заһаһаа эхилээд, хойто зүг хүртэр хүдөөгэй ажабайдал харуулагданхай байба. Зүгөөр манай Буряад Республика, Эрхүүгэй, Шэтын монууд энэ выставкэдэ харуулагдаагүй. Сибириин федеральна округые Алтай Республика, Красноярска болон Алтай хизаарнууд түлөөлөө.

Приволжииин, Урда зүгэй федеральна округуудай арба-арба гаран субъектнүүд хабаадаа юм. Ростовско областиин выставкэдэ Дон мүрэнэй сууга заһада, хабшахайнууд, элдэб зүйлэй тоһонууд, эгээл һайн шанарай соортын архинууд, тамхиноуд дэлгэгдээ. Регионий урдаа хараха «Ростсельмаш» гэһэн хүдөө ажахын машинануудые бүтээлгын завод мүнөөшые болотор эрхим ажалаа ябуулжа байһанаа эндэ гэршээлээ. Хүдөө ажахын һалбарида хүдэлдэг областиин эрхим эрдэмтэд жэлһээ жэлдэ селекционно шэлэлгын хүдэлмэри хэжэ, амжалтануудые туйладаг. Тэдэний ажал заатагүй «Алтан намарай» выставкэдэ асардаг байһанаа тус областиин губернатор Владимир Чуб мэдүүлээ.

Нижнеповгородой түлөөлэгшэд адуу малай хойноһоо сэбэрлэн хуряадаг шэнэ техникэ харуулба. Гадна эдэе хоолой ба болбосоруулгын промышленностииин үйлдвэрлэлгын мүнөө үеын технологитой тэдэнь танилсуулба.

«Үргэһөөр дэлгэгдэн выставкэнүүдэй үедэ регионуудай түрүү дүй дүршэлтэй танилсаха аргууд олгодоно, иимэ хэмжээ ябуулгануудай үедэ Россин бүхы регионуудай түлөөлэгшэдэй ерээд байхада, хани харилсаанай, хамтын ажалай удаанай хэлсээ баталха арга үгтэнэ», - гэжэ Нижегородско областиин Валерий Шанцев тэмдэглээ.

Светлана НАМСАРАЕВА.
Ешигма ЦЫБЕНОВА оршуулба.

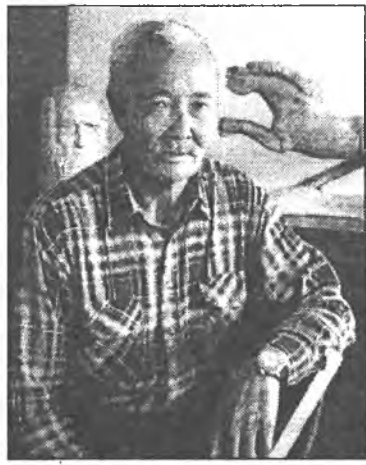


табигданхай, һаалишадай, малшадай баатарлиг ажал харуулан хөөрөөнүүд дэлгэгдэнхэй байгаа. Теэд сагай хубилхада, хүдөөгэй ажалша зон тухай, тэдэний хүндэ ажал тухай хэлэгдэхээ болөө шахуу. Тийбэшье түрэл нютагай татасаар, түрэнһэн газартаа дуратайшуул гол ажалаа алдаагүй, шадхаа зэргээрээ малаа үсхэжэ, талха таряагаа хаяжа, ажалаа саашан ябуулаа. Энэ һалбарин мүнөө үеын байдал харуулжа зорилготой Бүхэроссин агропромышленна «Алтан намар - 2005» гэһэн выставкэ Москвагай ВДНХ-да хэдэн жэлэй удаа дэлгэгдэбэ.

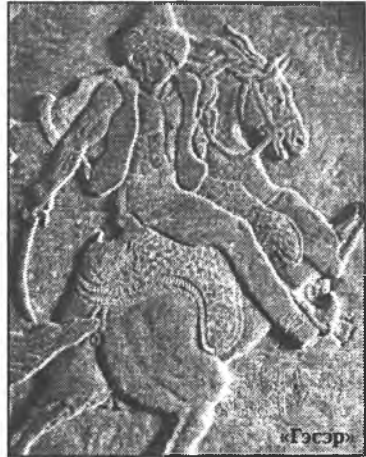
Россин, Москвагай выставочнэ гол түбэй директор Магомед Мусаевай хэлэһээр, мүнөө энэ выставкэдэ гүрэнэйнгөө түрүү үйлдвэрлэлгэшые, федеральна, Россин хотонуудай проектынудые дэмжэхэ зорилгонууд табигдаа. Тийн хэдэн таһагаар хубаагаһан выставкэнүүддээрэ промышленностииин, хүдөө ажахын, эрдэм һуралсалай талаар зохёогдон проектнууд олоной үзэмжэдэ дурадхагдаа. Гадна «Цветы», «Образовательная среда», «Лифт-Экспо», «Выставка научно-технического творчества молодежи» гэхэ мэтэ выставкэнүүд дэлгэгдээ.

Хоёрдохи талмай соонь - айлшадай выставкэ гэхэ гү, алишые һаа, уласхоорондын номой выставкэ харгашадай һонирхол татаа. Жэлэй туршада энэ хоёрдохи талмай соо 150 гаран экспозицинууд саг үргэлжэ һэлгэгдэн табигдадаг байна. ВДНХ-гай гурбадахы таһагай талмай соо таһалгаряагүй СНГ-гэй павильонууд хүдэлдэг байна. Эндэ «Грузия», «Армения», «Кыргызстан» гэһэн павильонууд нээгдэнхэй.

Энэ жэлэй агропромышленна выставкэдэ Россин 50 регион, 25 хари гүрэн хабаадаа. Гадна хүдөөгэй техникэ болон түхээрлэгнүүд, ветеринари болон адуу малай тэжээл, агрохими тухай



УГАЙ ТАЛАНТАЙ, УРАН ГАРТАЙ



Модоор нийлэгдэн бүтээгдээн, бүхы дэлхэе суурхуулхан эгээл мэдээж, элитэ Леонардо да Винчин дүрү хэрэг хаража гайхаабди. Тон адляар, гүн гүнзгы бодол түрэнхөөрн харуулхан, ухаатай эсэн нюдэнүүдээр мүнөө үеые шэртээн шэнгээр бүтээгдээн сууга скульптор, уран зурааша, философ, ухаалгша хүнэй образтой бэлитэй мастер, гартаа дүйтэй, Улаан-Үдэд ажабуудаг Арон Алексеевич ХАЛТАЕВ бидэниие танилсуулаа.

Бүхы дэлхэйн зоной сэдхэл зүрхэ, ухаан бодол хүлгүүлэн Леонардо да Винчин бэлиг шадабари, үндэр мэдэсэ, ухаан бодол залууһаан Арон Алексеевичы хонирхуулдаг байгаа, юуб гэхэдэ, багаһаа юумэ зураха, бүтээхэ дуратай Арон хүбүүнэй түрэлхид соо бэрхэ барилгашад, дархашуул олон һэн. Үбгэ эсэргын аха Александр Петрович нилээд суутай уран дархан байгаа. «Гансашые гэр бараанай хэрэгсэл дархалдаг бэшэ, мүн ямаршые хубсаһа оёхо ехэ уран гартай һэн», - гэжэ Арон Алексеевич хөөрэнэ.

Угайнгаа бэлиг уһанда хаяагүй, харин үргэжэ, талаангыень үргэлжэлүүлхэ заяатай түрэн А.А.Халтаев Москвада искусствын арадай университет заочноор нуража дүүргэдэ, удаань 1977 ондо хоёр жэлэй курсада баһал Москвада нураа. Станкова уран зурагай, графикын отделени түгэсхээн мэр-

гэжэлтын уран гараар нилээд олон бүтээлүүд бэлигыень, зоёохы ажальынь шэмэглээ.

Улаан-Үдэ хотын 65-дахы нургуулида Советскэ Союзай Герой Н.Асеевэй нэрэ үгтэхэдэ, коллективэйнь захилаар гипсээр дүр зурагыень бүтээһэн габьяатай. «Призыв» гэһэн бүтээл (гипс) хубисхалай, эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэгшэдтэ урыал дуудахадал гэхэ юм.

«Минии бүтээлүүдэй гол темэ хадаа түрэл буряад арадынгаа түүхэ домог, ёһо заншал харуулха гэһэн темэ болон. Урданай түүхэ домог, дуунууд соо морин эрдэниие магтана, суурхуулна. Тиймэһээ минии олон бүтээлүүд, зурагдүрэнүүд моридаг зориулагданхай. Олондо мэдээжэ Чингис хаанай морин сэрэг сууда гаранхай байгаа бшуу. Морин, азарга, адуушан бүхэнэй аяг зан, түхэл шэнжэ, ябаса, хүдэлсэ, амитанай сүхал дундаа шүдөө ирзайлган харуулха, хубилха бүхэниие, үгышые, номгон даруу зангые харуулха гэжэ оролдооб. Юуб гэхэдэ, жэшэнь, гүүгээ буляалдаһан азаргануудай тулалдаан хараа ажабайдалай түлөө хатуу шанга тэмсэл гэһэн бодол түрүүлхэ хүсэлтэйб», - гэжэ наһажаал уран бэлигтэнэ энебхилэн, ехэ зохидоор хөөрөө һэн.

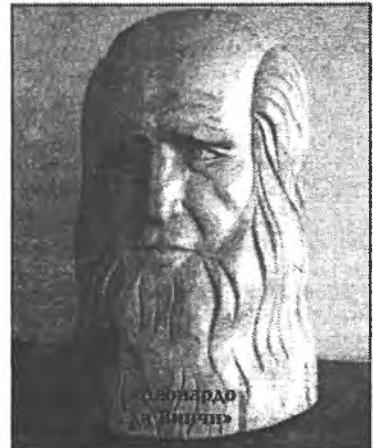
Үнэхөөрөөшые, бүтээл бүхэниинь гүн бодол түрүүлэн, гэрэй амитад, морин бүхэнэй түхэл шэнжэ, абари зан дамжуулна. Жэшэнь, мрамор дээрэ нийлэгдэһэн «Бой жеребцов» гэһэн бүтээл дээрэн хүлүүд дээрэ собхоролдон бодожо, тэн тэрэн наншалдан, уур сүхал дундаа шүдөө ирзайлган азаргануудые харанабди. Тэрэшэлэн ажабайдал гэшэ шанга тэмсэл, тулалдаан гэжэ гэршэлһэн автарай гүн бодол элирхэйлэн ойгонобди.

Харин «Арканчики», «Табунчик» гэһэн бүтээлүүдынь (мрамор) мори туһан эрэлхэг зоной морин дээрэ мордоод, нюргаа бүхылгэн гүйлгэжэ ябаһан мори баригшадые, нүгөөдэ дээрэн амгалан тайбан шарайтай, бээдэ найданги моридай хойноһоо дабшаһан адуушаниие харабабди. Мра-



мор дээрэ нийлэгдэһэн морин эрдэниие ехэ зохидоор А.А.Халтаев бүтээгээ. Мрамор хадаа ехэ хатуу шулуун, тиймэһээ ехэ хүсэн, хүсэл зорилго хэрэгтэй гэжэ үбгэн зурааша хөөрэнэ.

«Юрын шулуун дээрэ нийлэхэдэ хүнгэн, зүгөөр мрамор хатуу эд ха юм. Харин ехэнхидээ хуһан, хуша модон дээрэ хэһэн бүтээлүүднэ олон. Жэшэнь, «Летящая лошадь» гэһэн бүтээлдээ хуша модо хэрэглээб. Монгол, буряад арадынгаа ажабуудал, эд хэрэгсэл, ёһо заншал харуулхадаа, сэдхэлни баясадаг, выставкэнүүд дээрэ харуулааг, үхибүүдэй хэһэн ажалаарнь хонирходог хадын саашадаашые уран бүтээлүүдээ улад зондоо, залуу үетэндэ зориу-



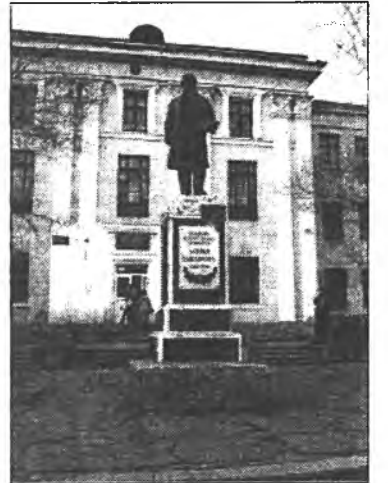
ха хүсэлтэйб», - гэжэ хөөрэнэ бэлигтэй уран гартанда үшөө ехэ амжалта, һайн һайханиие хүсөө һэмди.

Угайнгаа баян сэдхэлые олондо хүргэжэ, выставкэнүүдтэ харуулжа, хүн зониие баясуулжа, урмашуулжа байһан Арон Алексеевичэй уран бүтээлүүдынь бүхы зониие, хүүгэдые, уншагшадыемнай зоригжуулжа, арадаймнай ёһо заншалые нэргээжэ байхань болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бэлигтэй уран гартан А.А.Халтаев; уран гоё бүтээлүүдынь.

Рагна-Нима БАЗАРБАЙ фото.

БУРЯАДАЙ ГҮРЭНЭЙ УНИВЕРСИТЕДЭЙ 10 ЖЭЛЭЙ ОЙ



Энэ намартаа Буряадай гүрэнэй университетэй хубилжа байгуулагдаһаар 10 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэ юм. Тус һайндэртэ зориулагдажа, олон хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхэеэ түсбэлэгдэнхэй.

Буряадай гүрэнэй университет Россин Федерациин Президентын 991-дэхи зарлигаар (1995 он, сентябриин 30), РФ-гэй Правительствын 1060-дахы тогтоолоор (1995 он, ноябриин 2) Буряадай гүрэнэй багшанарай институт Новосибирскын гүрэнэй университетэй филиалтай нийлүүлэгдэжэ байгуулагдаа юм.

Буряадай гүрэнэй университет хадаа хуралсалай, эрдэм ухаанай, хүтэлэлгэ захиралгын, экономикын, элүүрые хамгаалгын, арад ниитые тэдхэмжын гэхэ зэргын хүдэлмэрийн мэрэгжэлтэдые бэлдэдэг дээдэ хургуули болон.

Мүнөөдэртөө тэрэ биолого-географическа, физико-техническэ, химическэ, физическэ культурын, социально-психологическа, хэлэ бэшэгэй, түүхын, хари хэлэнүүдэй, эмшэлэлгын, экономикын болон захиралта хүтэлэлгын, хуули ёһоной, зүүн зүгэй, эхин хуралсалай, хамта дээрээ 13 факультэдүүдтэй, тоо бодолгын болон информатикын, Үндэһэтэнэй гуманитарна эрдэм-хуралсалай - иимэ хоёр институттай.

БГУ-гай бүридэлдэ дээдэ хургуулида орохын урдахы бэлдэхэлэй түб, мэргэжэл дээшлүүлгын факультет, мүн Усть-Ордын, Агын Буряадай автономито тойрогуудай филиалнууд, Байгаали хамгаалгын институт, багшанарые бэлдэхэдэ хуралсалай институт, хуралсалай хангалгын түб, тийхэдэ колледжнууд ородог.

83 халбаринууд болон лабораторинууд дээрэ эрдэм ухаанай 150 доктор, профессор (эрдэмтэд), эрдэм ухаанай 503 кандидат болон доцентүүд хүдэлмэрилдэг. Багшанарай тоодо Россин эрдэм ухаанай академин, Россин хуралсалай академин, Россин эмшэлхы ухаанай академиин - 11 гэшүүн-корреспондентүүд, тийхэдэ Россиин ниитын гуримаар ажал-

ладаг академинүүдэй 30 гаран академинүүд, гэшүүн - корреспондентүүд оролсоно.

Мүнөө дээрээ Буряадай гүрэнэй университет классическа университетуудэй дунда бата бөхөөр хуурижанхай. Россин 86 классическа университетуудэй дунда согсологдодог рейтингүүдэй дүнгүүдээр БГУ 31-37-дохи хууринуудые эзэлдэг.

Тус университет Россин бусад университетуудтэй, дээдэ хургуулинуудтай, академикуудтэй, уласхоорондын эмхинүүдтэй харилсаа холбоотой.

Эндэ багшанарай институт байһан сагые оруулалсан, 40000 мэргэжэлтэд бэлдэхэдэжэ гаргагдаа юм. Дүүргэгшэдэй тоодо академигүүд, министрүүд, эрдэмтэд, соёлой хүдэлмэрилэгшэд, Сибириин болон Хойто зүгэй ажахы үйлэбэрийн хүтэлбэрилэгшэд, промышленностиин эдэб халбаринуудай мэргэжэлтэд гэхэ мэтэ ороно.

Мүнөө дээрээ университетэ 10675 оюутад 42 мэргэжэл шудалжа ябана, тийн 6 мэргэжэлээр дунда эрдэм хуралсалай болгоно. Республикын, Усть-Ордын, Агын Буряадай автономито тойрогуудай 23 дунда хургуули, университеттэ орохын урдахы бэлдэхэлгын 9 түб, мэргэжэлтэ 4 лицей, 5 колледж эрхимээр дүүргэһэн хурагшад Буряадай гүрэнэй университеттэ хуралсалаа үргэлжэлүүлхэ эрхэтэй болодог.

Янжама ЖАПОВА.

Уншагшадаймнай бэшэгүүдһээ

ҮБГЭД ХҮГШЭДЭЙ ҮРЭСЭЛ НАЙХАН

Алтн намарай найхан сарга, хүн зоной үшөө ороһон үедэ, Буламай Бургуулийн байшан соо нютагтамнай 1950 ондо түрэйһа арбан хубууд, басагад холо ойроһоо сугларжа, 55 наһанайгаа оёе тэмдэглэжэ, арад зоноо булгыень баясуулабди.

Нютагайнгаа үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдэе зориулта урижа асараад, сагаан эдэсэйнгээ дээжээр улгажа, үнэтэй сөнтэй бэлэв сэлэгүүдээрээ урмашууладань, ямаршые урима найхан наймаат дээ. Үшөө тийхэдэ ехэ гэгшын музыкаль-

на центр түрэл хургуулидаа бэлдэжэ, багшанарые шабинарын найсал баярдуулбад.

Хургуулийн буралтад найхан концерт иһадаа харуулжа, хүн бүхэниие хурдарлуулаа бшуу.

Табин таба наһана гэмдэглэһэдэе нэрлэбэл, Россин габьяата врач, хирурь Гатаб Самбатов, олзын хэрэг архидышэ Николай Палсанов, «Аха-Түнхэн» гэһэн харгы зам барилгын ехэ управлениин ахмад бужгалтер, экономист Зоя Геренова, Буламай фермер Даша-Цырен Дондоков, Улаан-Үдэһөө охотовод мэргэжэлтэй Дамба-

Аюров, Буламаймнай Эрдэнэ Жамбалов, Улаан-Үдэһөө Бурдрамай оёдолшон Нина Бабудоржиева Валентина Батожанова хоёр, Хэжэнтын Могсохойной фермер Софья Рампилова, баһал Хэжэнгэйһээ экономист мэргэжэлтэй Людмила Дамбаева. Иймэл хубууд, басагаднай тоонтэ нютагтаа сугларжа, 55 наһанайгаа һайндэрые хэжэ, нютагайнгаа хүн зониие хүлгөөжэ хүхэрхэһээ гадна нютагайнгаа үндэр наһатай үбгэд хүгшэдэй найхан үрээлнүүдэнь хүртэбэ бшуу.

Мүн Анаа дасанаймнай шэ-

рээтэ Лэсэг багынь үүсхэлээр нютагтамнай бүтээгдэһэн гоё найхан Сая Мааниин хүрдн барилгада хам оролсожо, Хэжэнгэ, Улаан-Үдэһөө хамаг мэргэжэлнүүдыень оложо асарһан, тулалһан, мүн Хордунгоо түбэй дуган барилгадань ехэхэн хубитаяа оруулһан Николай Гомбоевиг Гатаб Сангажапович хоёрые, тийхэдэ нютагайнгаа хүрдэдэ 10 мянган хандиб оруулһан, мүн нютагайнгаа хургуулийн музейдэ 10 мянган түхэриг бэлдэгүтэһэн Зоя Цыбикжаповнае эдэһээрэй дундаһаа онсолон тэмдэглэгдэй

юм. Баһал Даша-Цырен Дондоковичые хэдэтэй, энэ хүмнай нютагай фермер еерин шилораманаа хабтагай үлэжэ, нютагай хүрдэдэ сарай, хөрвө баруулаа бшуу. Эдэ алдар суута хубууд, басагаднай үшөө залуунууд дээ байа 55-яа хүрээбэ бшуу.

Ута наһа, удаан жаргал хүсөөд, орон нютагаа ходел үргэжэ, харахсажа, үбгэд хүгшэдөө өгөл баясуулжа, гоё найхан үрээлэнь үгзүүдые сөнөсөжө, буянтай, наһтан абагатын болтогой!

Б.ЦЫБИКОВ,
ажалы ветеран,
Жори, Буламай найхан.

Шухала удхатай хэмжээнүүд

АРАДАЙНГАА НҮР НҮЛДЭ УЛАМ ДЭЭШЭНЬ ҮРГЭЭ

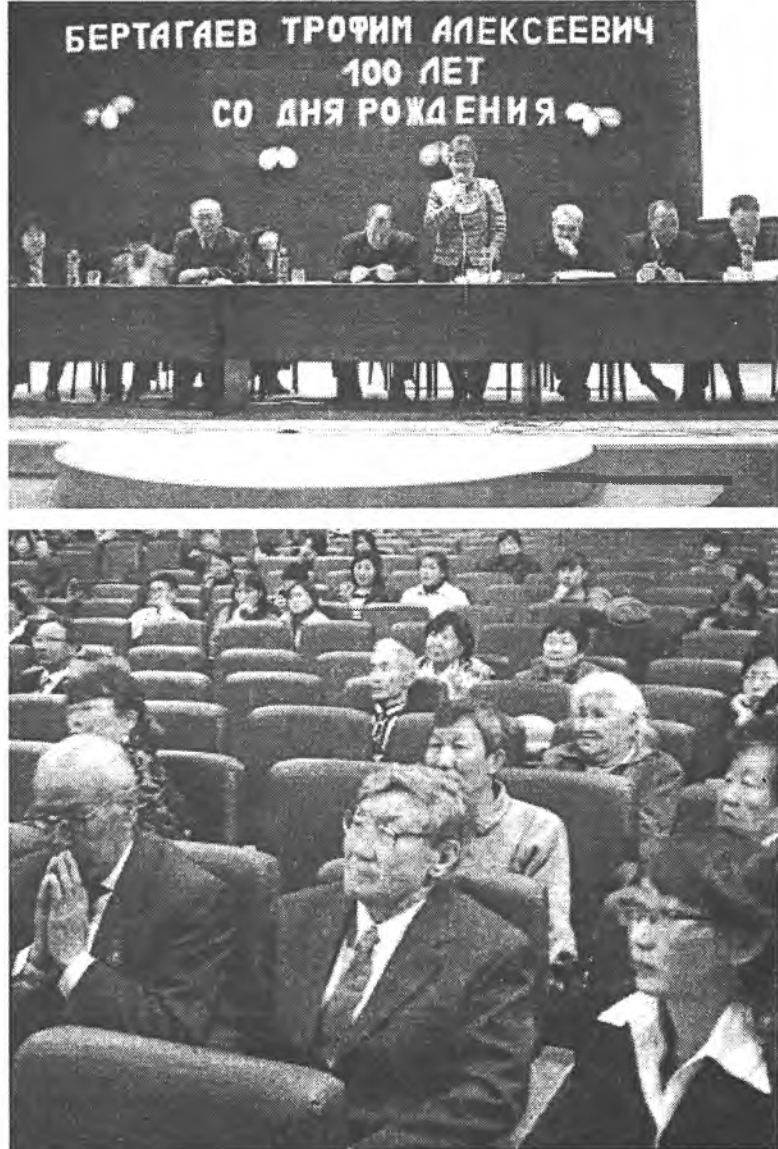
Үнгэрэгшэ долоон хоног уласхоорондынше, республикынше хэмжээндэ шухала удха даахан хэмжээ ябуулануудаар баян байба. Тэдэнэй тоодо — мэдээжэ эрдэмтэн,

филологийн эрдэмэй докторой нэрээр зэргэдэ хүртэһэн түрүүшын буряад хүбүүн Трофим Алексеевич БЕРТАГАЕВАЙ түрээһөөр 100 жэлэй ойн хүндэлэгдэ зориулагдһан

уласхоорондын эрдэмэй-практическа конференци, мүн арадайнгаа һур дэдые улам дээшэнь үргэхэ гэхэн уриа доромжтойгаар ажалаа ябуулжа байдаг

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй академическэ драмн театрай ээлжээтэ 74-дэхи хаһа нээлын баяр ёһолол. Эдгэн тухай гэлгэрэнгы мэдээсэл доромжтой!

ЭЛИТЭ ЕХЭ МОНГОЛШО ЭРДЭМТЭНЭЙ ОЙН ХҮНДЭЛЭЛДЭ



Т.А.БЕРТАГАЕВАЙ түрээһөөр 100 жэлэй ойдо зориулагдһан уласхоорондын эрдэмэй-практическа конференци октябрийн 13-да Буряадай гүрэнэй университетэдэ үнгэрбэ.

Үндэһэтэнэй гуманитарна институтай үүсхэһэн тус конференци үнэхөөрөө уласхоорондын хэмжээндэ үнгэрөө гээд тэмдэглэгдэй. Юуб гэхэдэ, Монголой гүрэнэй хуралсалай университетэй, Монголой гүрэнэй техникескэ университетэй, Америкын Чикагын университетэй түлөөлэгшэдһөө гадна, РАН-ай Сибирийн таһагай ИМБИТ-эй эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд, Агын Буряадай автономито тойрогой дунда хургуулинуудай багшанар, БГУ-гай эхин хуралсалай факультэдэй, Үндэһэтэнэй-гуманитарна институтай багшанар, аспирантнар эдэбхитэйгээр хабаадалсаа бшуу.

Пленарна зүблөөнэй эхиндэ БГУ-гай ректор, педагогикын эрдэмэй доктор, профессор С.В.Калмыков үгэ хэлэхэдэ, конференцидэ хабаадажа байһан бүхы эрдэмтэдые, багшанарые, аспирантнарые амаршалаа. Россин хуралсалай академийн гэшүүн-корреспондент, педагогикын эрдэмэй доктор, профессор Э.Р.Раднаев, түүхын эрдэмэй доктор С.А.Максанов, буряад хэлэнэй кафедрые даагша, филологийн эрдэмэй кандидат, доцент В.Д.Патаева, филологийн эрдэмэй доктор, профессор Д.Д.Санжина гэгшэд Т.А.Бертагаевай наһанай намтар, эрдэмэй ажал ябуула тухайнь һонирхолтой элдхэлнүүдые олоной һонорто дурдахаа.

Удаань конференцидэ хабаадагшад «Монгол хэлэнүүдэй лексикологи болон стилистикын проблемэнүүд», «Монгол хэлэнүүдэй грамматикын бэрхшээлтэ асуудалнууд», «хуралсалай ном зоһеолгын эрилтэнүүд» гэхэн бүлэгүүдтэ хубааржа, ажалаа ябуулаа.

Тус конференциин эмхидхэлэй комитедэй гэшүүн, Үндэһэтэнэй-гуманитарна институтай директорэй эрдэмэй талаар орлогшо Цырена Аюшеевна Сандановагай тэмдэглэгшээр, энэ институт үе-үе болоодлэ, элдэб хэмжээнэй конференцинуудые зарлажа үнгэрэгдэжэ заншалтай. Тэдэн соонь буряад хэлэ, уран зоһеол шэнжэлгэдэ горитой ехэ нэмэри оруулһан эрдэмтэдтэ зориулагдһан хуралдаанууд онсо хуури эзэлдэг юм.

Тиигэжэ элитэ ехэ эрдэмтэн Трофим Алексеевич Бертагаевай дурасхаал ёһоложэ, түрээһөөр 100 жэлэй ойень тэмдэглэхэ гэжэ шийдэһэниинь бүришые һаа ушартай. Юуб гэхэдэ, Т.А.Бертагаев болбол буряад, тэрэһинээ улам бүхы монгол хэлэнүүдые шэнжэлгэдэ аргагүй ехэ габьяа гаргажа, монгол хэлэнүүдэй үгын баялыг үзэхэ лексикологи гэжэ эрдэм байгуулһан, мүн фразеологи, диалектологи, морфологи, синтаксис шэнжэлгэдэ горитой ехэ нэмэри оруулһан, тэдэнһээ гадуур, фонетикэ, орфографи үзэхэдэ ушардэ бэрхшээлтэй асуудалнуудые тодорхойлон агууехэ эрдэмтэн мүн. Гадна тэрэ бэлигтэй бэрхэ багша байһан юм. Буряадай гүрэнэй багшанарай институтай буряад хэлэнэй кафедрын профессор Бертагаевай хүтэлбэри доромжтой, тэрэнэй сэхэ хабаадалгатайгаар эрдэмэй харгы шэлэһэн хэдэн хүбүүд, басагад мүнөө дээрээ мэдээжэ эрдэмтэд болонхой. Тэдэнэй тоодо, филологийн эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Ц.Ж.Ц. Цыдыпов, Л.Д.Шагдаров, С.Ш. Чагдаров, Д.-Н.Д. Доржиев, педагогикын эрдэмэй доктор, профессор Э.Р. Раднаев болон бусад оролосоно.

Трофим Алексеевич Бертагаев тухай тобшохоноор мэдээсээ һаа, иимэ: Эрхүүгэй областийн Эхирэд-Булгадай районой Булуса-Шагды хууринда тэрэ түрэнэн юм. Хургуули дүүргэһэнэй удаа Эрхүүгэй университетэдэ орожо, тэрэнээ амжалтатайгаар дүүргээд, Ленинград хотын Хэлэнэй болон бодомжолгын институтай (Ленинградский институт языка и мышления) аспирантурада хуралсалаа үргэлжэлүүлээ һэн. 1935 ондо «Буряад хэлэндэ нэрэ томьёонуудые зоһеолгые шэнжэлгын дүршэл» гэхэн темээр диссертаци хамгаалжа, филологийн эрдэмэй кандидат зэргэтэй болобо. 1935-1938 онуудта Буряад-Монголой Хэлэ, уран зоһеол болон түүхэ шэнжэлгын эрдэмэй институтта ажаллаа. 1938 оной хамалган, хашалганой үедэ хүдэлмэриез орхижо, Москва хото ажал бэдэрхээр ошоһон байба. Тэндэ Магнитогорскын багшанарай институтай ректортэй танисажа, тишээ багшалхаар ошобо. 1943 ондо Буряадай багшанарай институтай урилгаар дахяад Улаан-Үдэ ерзбэ. 1948 ондо «Монгол хэлэнүүдэй лексикэ» гэхэн темээр докторой диссертаци амжалтатайгаар хамгаалһан, хуралсалай министерство тэрэниие Москвагай багшанарай институтта багшалхыень эльгэһэн байна. 1952 ондо СССР-эй Эрдэмүүдэй академийн тусхай шийдхэбэрийн үндэһөөр Т.А.Бертагаевые СССР-эй АН-ай хэлэ шэнжэлгын институт руу шэглүүлбэ. 1976 он болотор, наһа баратаргаа, алтаистикын сектортэ монгол хэлэнүүдэй бүлэгые тэрэ хүтэлбэрилһэн намтартай.

Монгол хэлэнүүдые шэнжэлгын алишые асуудалнуудаар аяар 150-яад монографи, хэдэн зуугаад статья бэшжэ хэблүүлһэнэйнгээ ашаар Буряад болон Хальмаг Республикануудай эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ тэрэ хүртэһэн юм.

ХАРАГШАДАЙ ҮЗЭМЖЭДЭ — ШЭНЭ ХАҺА

ОКТАБРИЙН 14-дэ немец драматург Ойген Бертольд Брехтын «Трехгрошовая опера» зоһеол дээрэ Россин Федерацийн искусствын габьяата ажал ябуулагша Цырендоржи Бальжановай найруулан табиһан зүжэгөөр Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй академическэ драмын театрай 74-дэхи хаһа нээгдэбэ.

Энэ ушарай дашарамда зориулагдһан баяр ёһололой үедэ театрай директор, Россин Федерацийн габьяата артист Доржи Сультимов үгэ хэлэхэдэ, үнгэрэгшэ хаһын түгэсэһөөр, театрай коллективэй ямар ажал ябуулһан тухай тоособо. Тиигэжэ Буряадын коллектив мүнөө зундаа Агын Буряадай автономито тойрогой үргэн ехэ гастроль үнгэрэгшэн байба, мүн баһа республикынгаа аймагуудаар ябажа, хүдөөгшэй арад зонийе зүжэгүүдээрээ баясуулаа гэжэ мэдээсхын хажуугаар, Улаанбаатар хотодо болоһон уласхоорондын театральна фестивалда хабаадажа ерэнэн байгаа гээд уншагшадтаа дуулгаа.

Байгша һарын 28-һаа ноябрийн 4 болотор Буряад орондомнай «Желанный берег» гэхэн I уласхоорондын театральна нүүдэл фестивал үнгэрхэнь. Аргагүй гүнзэгы удха шанартай энэ хэмжээ ябуулгые Саха-Яхад Республикын Соёлой министерство үүсхэжэ, нэгэдэхи фестивалие Буряад орондо үнгэрэхэ тухай дурдахан байба. Тус дурдахалыень Буряадай Соёлой министерство дэмжэжэ, Улаан-Үдэ хотын 4 театрай - Буряадай гүрэнэй академическэ драмын театрай, Буряадай гүрэнэй академическэ оперо болон баледэй театрай, Гүрэнэй ород драмын театрай болон Гүрэнэй

хүүхэдэй театрай тайзанууд дээрэ энэ фестивалие утган абаха гэжэ шийдхэбэри гарһан байба.

-Нэгэдэхи фестивалие Ниитэ Монгол уласай байгуулагдһаар 800 жэлэй ойн хүндэлэгдэ зориулха гэхэн шийдхэбэри абтанхай, тиимэһээ тэрэ «Лики Чингисхана» гэжэ нэрлэгдэ. Мүнөөдэри байдлаар Яхад, Тува Республиканыудай, Хакасийн, Хадата Алтайн, Хальмаг ороной, Башкортостанай, Монголой, Үбэр Монголой театральна коллективүүд тус хэмжээ ябуулагда хабаадаха тухайгаа мэдүүлэнхэй, - гэжэ фестивалиин директорээр томилогдон Доржи Сультимов хэлэбэ. Гадна бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ болоһон П.Ойунскийн нэрэмжэтэ Яхад театрай гастрольнуудай Буряадын танхим соо һаян болзрто үнгэрхэ тухай тэрэ дуулгаа.

Шэнэ театральна хаһада табигдахаартүсэлэгдэһэн зүжэгүүд тухай театрай ахамд режиссер Цырендоржи Бальжанов хөөрбэ: «74-дэхи хаһа «Буряад драматургийн хаһа» гээд нэрлэжэ, буряад классигуудай урданай зүжэгүүдые дахяад нэрлэжэ, гадна мүнөө үеын драматургнуудайше зоһеолнуудые табиха гэжэ шийдэнхэйбди. Тиигэжэ ноябрийн 17-до Доржи Эрдынеевэй пьесын үндэһэн дээрэ табигдаһан «Бальжан хатан» гэжэ

зүжэгэй премьерэ болохо. Халһингаа һүүл тээшэ Цырен Шагжинай «Будамшууе» дахяад табихабди. Мүн баһа «Танец орла» гэжэ түрүүшын буряад мюзикл табихаар түсэлэһэнхэйбди. Гадна эдир жаахан харгашадтаа Шэнэ жэлэй һайндэртэ «Али-Баба и сорок разбойников» гэжэ онгохо бэлэглэхэбди».

Буряадай соёлой министрэй нэгэдэхи орлогшо Сергей Добрынин, Улаан-Үдын Захиргаанай Соёлой управлениин даргын нэгэдэхи орлогшо Марина Иванова, «Үльгэр» театрай хүтэлбэрилэгшэд ээлжээтэ хаһаһа нээжэ байһан ушараарнь театрай коллективые амаршалба.

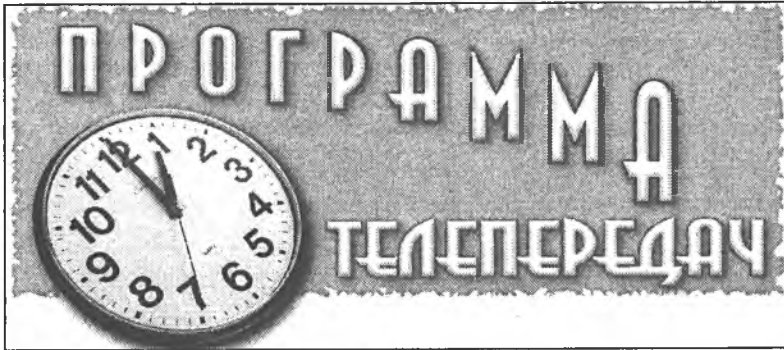
Бертольд Брехтын «Трехгрошовая опера» зоһеолой үндэһөөр Цырендоржи Бальжановай найруулан табиһан зүжэг одоол эхилбэ даа! Зүжэгэй гол рольнуудые: Джонатан Джеремия Пичем - Россин арадай артист Михаил Елбанов, Селия Пичем - Буряадай арадай артистка Должин Тангатова, Макхит, ара нэрээрээ Мэкки-Нож - артист Баярто Ендонов, Полли Пичем - артистка Дарима Лубсанова гэгшэд шадамар бэрхээр гүйсэдхөө. Байгша оной май һара соо Красноярск хотодо үнгэрһэн «Сибирский транзит» гэхэн регионууд хоорондын театральна фестивалда үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн тус зүжэг энэшые удаа халуунаар утгадаа. Тайзан дээрэ үнгэржэ байһан үйлэ хэрэгүүдтэ сэдхэлээ сүм хандуулһан харгашад сагайшые үнгэрһые ойлгоногүй хэбэртэй.



Гурбан час үлүүтэй гараһан зүжэгэй удаа Соёлой министерствын хүтэлбэрилэгшэд дахяад тайзан дээрэ гаража, министерствын Хүндэлэлэй грамота-

нуудаар, Баярай бэшгүүдээр театрай бүлэг хүдэлмэрилэгшэдые шагнаба.

Даша-Доржо БОЛОТОВ, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.



Понедельник, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Х/ф "Силы природы"
12.00 "Щелоков. Плата за власть"
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.30 Х/ф "Обида"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Вечерние новости
19.10 "Кривое зеркало"
19.40 Т/с "Адьютанты любви"
20.50 Жди меня
22.00 "Время"
22.30 "Охота на Изюбря"
23.30 Спецрасследование. "Личная безопасность"
00.40 Ночные новости
01.00 Т/с "Братство бомбы"

«РОССИЯ»

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 "Спящий лев"
11.05 "Звездные войны. Битва космических титанов"
11.50 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести

- 12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Марш Турецкого"
13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 Х/ф "Чудеса в Решетове"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 "Смехопанорама"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 "Счастье ты мое..."
22.55 Т/с "Тайная стража"
00.00 "Вести + "
00.20 "Мой серебряный шар. Сталин и МХАТ"
01.15 Вести. Дежурная часть

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.25 "Чистосердечное признание"
11.55 "Кулинарный поединок"
12.55 "Квартирный вопрос"
14.00 "Сегодня"
14.30 "Марш Турецкого"

- 16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Улицы разбитых фонарей-6"
Канал ВГТРК
19.35 О. Родос "Диалог цивилизаций"
19.50 Дорожный контроль
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.45 "Возвращение Мухтара-2"
21.50 Т/с "Лебединый рай"
23.00 "Сегодня"
23.40 "Рублевка. Live"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"

АРИГ УС

- 08.00 "Знаки зодиаки". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Эй, Арнольд!"
08.40 М/с "Дикая семейка Торнберри"
09.05 М/с "Губка Боб Квадратные Штаны"
09.30 "Предприниматель"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 "Охотники на крокодилов"
10.30 Х/ф "Под голубыми небесами"
13.15 М/с "Жестокие войны"
13.40 М/с "Крутые бобры"
14.05 М/с "Ох уж эти детки"
14.30 Т/с "Рабья Изаура"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта". "Кухня для Оли"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 М/ф. Погода
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки". Погода
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 "Невероятно, но факт. Круги - скрытая угроза"
20.00 "К 10-летию БГУ: врачевные кадры"
20.15 "Знаки зодиаки". "Формула успеха"

- 20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Графиня де Монсоро"
22.00 "Дом-2. Это любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Пятый элемент"

ТИВИКОМ

- 07.20 Погода. "Лоск"
07.30 "Школьные ТВ"
07.55 М/с "Гаргульи"
08.35 "Очевидец"
09.25 Т/с "МЭШ"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
13.00 "Исчезновения"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Невероятные истории"
15.00 М/ф "Куда идет Слононок?"
15.15 "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Афромосквич-2"
17.30 Т/с "Мятежный дух"
18.30 "Холостяки"
19.45 "Мистер Бин"
20.00 М/с "Симпсоны"
20.30 "На колесах". Погода. "Лоск"
20.50 "Городской патруль"
21.00 Т/с "Боец"
22.10 Т/с "Солдаты-4". Погода. "Лоск"
23.20 Т/с "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
06.00 Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Х/ф "Большой толстый лжец"
12.20 М/ф "Трое из Простоквашино"

- 13.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"
14.30 М/с "Оливер Твист"
15.00 М/с "Люди в черном"
15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
16.00 Т/с "Зена - королева воинов"
17.00 Прогноз погоды. Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"
18.25 Прогноз погоды. Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
21.00 "Люба, дети и завод..."
21.30 "Части тела"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Няня"
11.30 "Как уходили кумиры. Георгий Вицин"
11.55 "Неслучайная музыка"
12.00 Телемагазин
12.30 "Агентство криминальных новостей"
12.50 Х/ф "Драгоценная любовь"
15.05 "Самое смешное видео"
15.35 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф "Деньги с неба"
18.30 Д/с "Опергруппа, на выезде!"
19.25 "Как уходили кумиры. Георгий Вицин"
19.50 Х/ф "Люблю. Жду. Лена"
21.30 "Неслучайная музыка"
21.35 "Осторожно, афера!"
22.00 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики"
00.00 Д/с "Опергруппа, на выезде!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Охота на Изюбря"
11.20 Т/с "Агент национальной безопасности"
12.30 "Идолы". Кирк Дуглас
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.20 "Кряк-бряк"
14.50 "Русская любовь Кристины Онассис"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Вечерние новости
19.20 "Кривое зеркало"
19.50 "Адьютанты любви"
21.00 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 "Охота на Изюбря"
23.30 Кремль-9. Надежда Аллилуева
00.40 Ночные новости
01.00 "2030"
02.10 Х/ф "Прощай, друг!"
04.30 Х/ф "Измученные походом"
05.50 История с географией. "Бермудский треугольник"
06.00 Новости

«РОССИЯ»

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с "Счастье ты мое..."
Канал ВГТРК
10.45 Бамбахай
11.05 Улгур
11.15 Тайзан
Канал «Россия»
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Марш Турецкого. Мертвый сезон в агентстве "Глория". 1 с.

- 13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Тайная стража"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 "Счастье ты мое..."
22.55 Т/с "Тайная стража"
00.00 "Вести + "
00.20 "Загадка гибели парома "Эстония"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Высшая лига-3"
03.30 Дорожный патруль

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
11.50 "Принцип домино"
12.55 "Херувим"
14.00 "Сегодня"
14.30 "Для тебя"
15.30 Т/с "Лебединый рай"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 Т/с "Каменская-2. Мужские игры"
Канал ВГТРК
19.35 "Паззлы"
19.45 Спортивная программа "Тамир"
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.45 "Возвращение Мухтара-2"
21.50 "Лебединый рай"
23.00 "Сегодня"

- 23.40 "Рублевка. Live"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.20 Х/ф "Ромео должен умереть"
03.40 Бильярд
04.15 Т/с "За гранью возможного-VI"
05.05 Т/с "Без следа-II. Потерять и обрести"
06.00 Т/с "Оперативник"

АРИГ УС

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Эй, Арнольд!"
08.40 "Восточный экспресс". Погода
09.05 М/с "Губка Боб Квадратные Штаны"
09.30 "Вперед, к новоселью!"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 Х/ф "Пятый элемент"
12.55 М/ф "Аргонавты"
13.15 М/с "Жестокие войны"
13.40 М/с "Крутые бобры"
14.05 М/с "Ох уж эти детки"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта". "Оранжевое на сером"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 М/ф
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки". Погода
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 "Запретная зона"
20.00 "Будни"
20.25 "Формула успеха". "Знаки зодиаки"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Графиня де Монсоро"
22.00 "Дом-2. Это любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"

- 23.30 Х/ф "Марс атакует"
01.15 "Ночной голод"

ТИВИКОМ

- 07.20 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Дуг"
07.55 М/с "Гаргульи"
08.25 Т/с "Солдаты-4"
09.20 Т/с "МЭШ"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
13.00 "Исчезновения"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 Т/с "Боец"
15.15 "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Солдаты-4"
17.30 Т/с "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты". Погода
19.45 "Мистер Бин"
20.00 М/с "Симпсоны"
20.30 "24". Погода. "Городской патруль". "Лоск"
21.00 "Боец"
22.10 Т/с "Солдаты-4". Погода. "Лоск"
23.20 "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
01.15 Х/ф "Любимчик"

СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 Прогноз погоды. Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Прогноз погоды. Т/с "Люба, дети и завод..."
11.00 Х/ф "Невезучие"
13.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"
14.30 М/с "Оливер Твист"

- 15.00 М/с "Люди в черном"
15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
16.00 Прогноз погоды. Т/с "Зена - королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"
18.25 Прогноз погоды. Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
21.00 Т/с "Люба, дети и завод..."
21.30 Х/ф "Экстремалы"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали
01.35 Прогноз погоды

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Няня"
11.30 "Как уходили кумиры. Аркадий Гайдар"
11.55 "Неслучайная музыка"
12.00 Телемагазин
12.30 "Агентство криминальных новостей"
12.50 Х/ф "Боевая элита"
15.05 "Самое смешное видео"
15.35 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф "Шоу "Деньги с неба"
18.40 Д/с "Опергруппа, на выезде!"
19.25 "Как уходили кумиры. Аркадий Гайдар"
19.50 Х/ф "Премия"
21.50 "Неслучайная музыка"
22.00 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики"
00.00 Д/с "Опергруппа, на выезде!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Большое ограбление"
03.10 "Карданный вал"
03.30 "Голая правда"
04.45 "Девушки не против..."

№123(21209)

Дүхэрнэ

№41(446)

Среда, 26

Первый канал

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Охота на Изюбря"
11.20 Т/с "Агент национальной безопасности"
12.30 "Идолы". Любовь Чарли Чаплина
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.20 "Кряк-бряк"
14.50 "Нью-Йорк: потерянные души"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Вечерние новости
19.20 "Кривое зеркало"
19.50 "Адьютанты любви"
21.00 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 "Охота на Изюбря"
23.30 Д/ф "Звездные разводы"
00.40 Ночные новости
01.00 Искатели. "Охота на "ростовского зверя"
01.50 Ударная сила. "Соло для "Фагота"
02.40 Х/ф "Их собственная лига"
05.10 Путешествия "Русского экстрима"

"Россия"

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с "Счастье ты мое..."
10.45 "Яков Свердлов - злой гений революции"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Марш Турецкого. Мертвый сезон в агентстве "Глория". 2 с.

- 13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Тайная стража"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 "Счастье ты мое..."
22.55 Т/с "Тайная стража"
00.00 "Вести + "
00.20 "Исторические хроники". "1941. Битва за Москву"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Выкуп"
03.20 Дорожный патруль

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Особо опасен!"
11.50 "Принцип домино"
12.55 "Херувим"
14.00 "Сегодня"
14.30 "Для тебя"
15.30 Т/с "Лебединый рай"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"

- 17.00 "Сегодня"
17.20 "Каменская-2"
Канал ВГТРК
19.35 "Толи". Художественно-публицистическая программа

- Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.45 "Возвращение Мухтара-2"
21.50 "Лебединый рай"

- 23.00 "Сегодня"
23.40 "Рублевка. Live"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.20 Х/ф "Магнолия"

Ариг Ус

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс"
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Эй, Арнольд!"
08.40 "Восточный экспресс". Погода
09.05 М/с "Губка Боб Квадратные Штаны"
09.30 "Ваше здоровье"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 "Зверские сказки"
11.00 Х/ф "Марс атакует!"
13.15 М/с "Жестокие войны"
13.40 М/с "Крутые бобры"
14.05 М/с "Ох уж эти детки"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 М/ф
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки". Погода
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 "Возможности пластической хирургии"
20.00 "Будни"
20.25 "Знаки зодиаки". "Формула успеха"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Графиня де Монсоро"
22.00 "Дом-2. Это любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Такси-2"
01.15 "Ночной голод"

Тивиком

- 07.20 Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Дуг"

- 07.55 М/с "Гаргульи"
08.25 Т/с "Солдаты-4"
09.20 Т/с "МЭШ"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
12.55 "Исчезновения"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 Т/с "Боец"
15.15 "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Солдаты-4"
17.30 Т/с "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты". Погода
19.45 "Мистер Бин"
20.00 "Стильная жизнь". Погода
20.15 "Домашний зоопарк"
20.25 "Спорт-центр РБ". Погода. "Лоск"
21.00 "Боец"
22.10 Т/с "Солдаты-4". Погода. "Лоск"
23.20 Т/с "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
01.15 Х/ф "На десять минут старше: виолончель"

СТС - "БАЙКАЛ"

- 06.00 Прогноз погоды. Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Прогноз погоды. Т/с "Люба, дети и завод..."
11.00 Х/ф "Экстремалы"
13.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"
14.30 М/с "Оливер Твист"
15.00 М/с "Люди в черном"
15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"

- 16.00 Прогноз погоды. Т/с "Зена - королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 "Зачарованные"
18.25 Прогноз погоды. Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
21.00 Т/с "Люба, дети и завод..."
21.30 Х/ф "Призраки Марса"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали
01.35 Прогноз погоды

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Как уходили кумиры. Леонид Филатов"
11.30 "Неслучайная музыка"
12.00 Телемагазин
12.30 "Агентство криминальных новостей"
12.50 Х/ф "Большое ограбление"
15.05 "Самое смешное видео"
15.35 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф
18.30 Шоу "Деньги с неба"
18.40 Д/с "Опергруппа, на выезд!"
19.25 "Как уходили кумиры. Леонид Филатов"
19.50 Х/ф "Одиножды один"
21.50 "Неслучайная музыка"
22.00 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики"
00.00 Д/с "Опергруппа, на выезд!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Жизнь Дэвида Гейла"
03.45 "Карданный вал"
04.00 "Дикарки"
05.15 "Девушки не против..."
05.45 "Неслучайная музыка"
05.55 "Шоу Джерри Спрингера"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Четверг, 27

Первый канал

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Охота на Изюбря"
11.20 Т/с "Агент национальной безопасности"
12.30 "Идолы". Джеки Чан
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.20 "Кряк-бряк"
14.50 Д/ф "Елена Майорова. Живая рана"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Новости
19.10 "Кривое зеркало"
19.40 Т/с "Адьютанты любви"
20.50 "Человек и закон"
22.00 "Время"
22.30 Т/с "Охота на Изюбря"
23.30 Особенности "Охоты на Изюбря"
00.00 "Биологический возраст"
00.50 "Судите сами"
01.50 Х/ф "Придорожное заведение"
03.50 Х/ф "Сухое, прохладное место"
05.40 "Личная жизнь Александра Розембаума"
06.00 Новости
06.05 "Личная жизнь Александра Розембаума". Окончание

"Россия"

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с "Счастье ты мое..."
Канал БГТРК
10.45 "Толи". Худ.-публицистическая программа
11.10 Мунхэ зула
11.30 Тамир
Канал "Россия"
11.45 Вести. Дежурная часть

- 12.00 Вести
12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Марш Турецкого. Абонент недоступен"
13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Тайная стража"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 Т/с "Счастье ты мое..."
22.55 Т/с "Тайная стража"
00.00 "Вести + "
00.20 "Драма Гатьяны Пельтцер"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Молодой Адам"

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.15 "Криминальная Россия"
11.50 "Принцип домино"
12.55 Т/с "Херувим"
14.00 "Сегодня"
14.30 "Для тебя"
15.30 Т/с "Лебединый рай"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"

- 17.00 "Сегодня"
17.20 Т/с "Каменская-2"
Канал БГТРК
19.35 БГУ. Интеграция вузовской академической науки. Круглый стол

- Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.45 Т/с "Возвращение Мухтара-2. Эвакуатор"

- 21.50 Т/с "Лебединый рай"
23.00 "Сегодня"
23.35 "К барьеру!"
01.00 "Сегодня"
01.20 Х/ф "Армия тьмы"
03.20 Бильярд
03.50 Т/с "За гранью возможного-VI"
04.45 Т/с "Брэм и Элис"
06.05 Т/с "Оперативник"

Ариг Ус

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Эй, Арнольд!"
08.40 "Восточный экспресс". Погода
09.05 М/с "Губка Боб Квадратные Штаны"
09.30 "Гараж. Из рук в руки"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 "Бронезилет. Секрет второй кожи"
11.00 Х/ф "Такси-2"
13.15 М/с "Жестокие войны"
13.40 М/с "Крутые бобры"
14.05 М/с "Ох уж эти детки"
14.30 Т/с "Рабыня Изаура"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 М/ф
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки"
18.45 "Восточный экспресс". Погода
19.00 "Невероятно, но факт. Люди-Маугли". "Формула успеха"
20.00 "Будни"
20.25 "Знаки зодиаки"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Графиня де Монсоро"
22.00 "Дом-2. Это любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода

- 23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Загадай желание"
01.15 "Ночной голод"

Тивиком

- 07.20 "Лоск". Погода
07.25 "Спорт-центр РБ"
07.55 М/с "Гаргульи"
08.25 Т/с "Солдаты-4"
09.20 Т/с "МЭШ"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
13.00 "Исчезновения". "Роальд Амундсен"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 Т/с "Боец"
15.15 Т/с "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Солдаты-4"
17.30 Т/с "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты"
19.45 "Мистер Бин"
20.00 "Лоск". Погода
20.10 "Радар-спорт"
21.00 Т/с "Боец"
22.10 Т/с "Солдаты-4". Погода. "Лоск"
23.20 Т/с "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
01.15 Х/ф "Контроль"
Канал "БАЙКАЛ"
06.00 Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Т/с "Люба, дети и завод..."
11.00 Х/ф "Призраки Марса"
13.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"
14.30 М/с "Оливер Твист"
15.00 М/с "Люди в черном"

- 15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
16.00 Т/с "Зена - королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"
18.25 Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Т/с "Не родись красивой"
21.00 Т/с "Люба, дети и завод..."
21.30 Х/ф "Сумасшедшая история"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали
01.35 Прогноз погоды

ДТВ

- 10.00 М/ф
11.00 Т/с "Няня"
11.30 "Как уходили кумиры. Элем Климов"
11.55 "Неслучайная музыка"
12.00 Телемагазин
12.30 "Агентство крим. новостей"
12.50 Х/ф "Кай Бакмен "Пушечное ядро"
15.05 "Самое смешное видео"
15.35 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф
18.30 Шоу "Деньги с неба"
18.40 "Опергруппа, на выезд!"
19.25 "Как уходили кумиры. Элем Климов"
19.50 Х/ф "Республика Шкид"
22.00 "Неслучайная музыка"
22.05 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики"
00.00 Д/с "Опергруппа, на выезд!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Апокалипсис"
03.05 "Шеф рекомендует"
03.10 "Карданный вал"
03.30 "Дикарки"
04.45 "Девушки не против..."
05.10 "Неслучайная музыка"
05.20 "Шоу Джерри Спрингера"

№41(446)

Дүхэрнэ

№123(21209)

Пятница, 28

Первый канал

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Охота на Изюбря"
11.20 Т/с "Агент национальной безопасности"

«Россия»

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

- 15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Тайная стража"

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"

Канал БГТРК

- 19.35 Правый руль
19.50 Новости без политики
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"

Ариг Ус

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"

Тивиком

- 07.00 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.10 "Радар-спорт"
07.55 М/с "Гаргульи"

- 13.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 Т/с "Как уходили кумиры. Григорий Чухрай"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ 21-62-62

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ 21-62-62

Суббота, 29

Первый канал

- 07.00 Новости
07.10 Д/ф "Птицы"
09.00 Играй, гармонь любимая!
09.40 Слово пастыря

«Россия»

- 07.00 "Доброе утро, Россия!"
08.40 "Золотой ключ"
09.00 Вести

- 11.30 "Утренняя почта"
12.00 Вести
12.10 Местное время. Вести-Бурятия

Канал БГТРК

- 12.20 "Сто к одному"
13.15 "В поисках приключений"
14.15 "Клуб сенаторов"

НТВ

- 07.00 Х/ф "Молодая Екатерина"
08.35 Национальное географическое общество детям

- 11.15 "Главная дорога"
11.55 "Кулинарный поединок"
12.55 "Квартирный вопрос"

Ариг Ус

- 07.30 "Знаки зодиаки"
07.35 "Восточный экспресс"
08.00 М/с "Жестокие войны"

- 20.00 "Возможности пластической хирургии"
20.50 "Знаки зодиаки". "Формула успеха". Погода

Тивиком

- 08.10 "Городской патруль". Погода
08.30 "Дикая планета"
09.30 М/с "Дейгандр"

- 08.20 М/ф "Смешарики"
08.30 М/с "Остров черепах"
09.00 "Улица Сезам"

ДТВ

- 10.30 Т/с "Напряги извилины"
11.05 "Товары для Вас"
11.25 "РеЗЕРТ успеха"

№123 (21209)

Дүхэриг

№41 (446)

Воскресенье, 30

СТС - «БАЙКАЛ»

Первый канал

- 07.00 Новости
07.10 "Шутка за шуткой"
07.40 Х/ф "Голова Горгоны"
09.20 Служу Отчизне!
09.50 "Дональд Дак представляет"

«РОССИЯ»

- 07.00 "Доброе утро, Россия!"
08.20 "Сельский час"
08.45 "ТВ Бинго-шоу"
09.00 Вести
09.10 Местное время. Вести-Бурятия

НТВ

- 07.55 Х/ф "Молодая Екатерина"
08.30 "Сказки Баженова"
09.00 "Сегодня"
09.15 Т/с "Полицейский Кэттс и его собака"
09.45 "Их нравы"

- 10.25 "Едим дома!"
11.00 "Сегодня"
11.15 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
11.40 "Тор gear"
12.15 "Растительная жизнь"

Ариг Ус

- 07.55 "Знаки зодиаки"
08.00 М/с "Жестокие войны"
08.20 М/ф "Винни-Пух идет в гости", "Прометей"
09.10 Т/с "Мой герой"
09.40 "Внимание! Женщина за рулем"

- 13.10 Маски-шоу
13.50 М/с "Сейлормун"
14.30 "Благая весть"
15.00 Т/с "Диагноз: убийство"
16.00 "Голод". "Знаки зодиаки"
17.00 Х/ф "Ах, водевиль, водевиль"

Тивиком

- 08.10 "Городской патруль". Погода
08.20 "Дикая планета"
09.20 М/с "Дейгандар"
19.45 М/с "Что с Энди?"
10.10 М/с "Таракан-робот"
10.40 М/с "Симпсоны"

- 06.00 Х/ф "Три дня"
07.50 М/с "Семья почемучек"
08.20 М/ф "Смешарики"
08.30 М/ф "Остров черепах"
09.00 "Улица Сезам"
09.30 М/с "Пеппи Длинныйчуйлок"

ДТВ

- 10.30 Т/с "Напряги извилины"
11.05 "Товары для Вас"
11.25 "РеЗЕРТ успеха"
11.35 М/ф
12.55 Х/ф "Бульварный переплет"

ХАНИ НҮХЭДЭЙ ХАЛУУН ДҮХЭРИГ СОО

Сэдхэлэй үгэ

Заяатайхан замаймнай Зали сог бадаруулхан, Замхажа залиршагүй Зэдэээ дуутай дүхэриг - Энхэ найхан болтогой! Зээрэг хурдан сагаймнай Зүрилдөөтэй оршондо Буурал Ёнгорбой нютагтаа Бэе бээе мартангүй, Булта мэндэ нууял даа, Бурхандаа үетэн хүнэднэй! Ямаршые түргөөр саг үнгэрнэ гэшэб даа... Мэдэншьегүй байтарнай, таабай, төөбии болонхой, түрэл хургуулиа дүүргэһээр аяар 40 жэл болохоннай ойртожол байна.

Ёнгорбойдоо үндэр наһатай эжыгээ эрьежэ, нүхэдөөрөө уулзажа ошодогын найшаалтай. Светэмнай нютагаймнай урдаа хараха түрүү басагадямнай нэгэн. Хүнөөр нийсэтэй, шадал зоригор бэрхэ нүхэрнай аймагайнгаа собестэ хүтэлбэрилхы ажалда анханай магтаалтай хүтэлдэг. Захааминдаа, алишые нютагта магтаал, алдартай ябадаг. Урагшаа ханаатай, шуумар шадамар Оля Хорин найхан дайдаа хани нүхэрөө олонхой гурбан найхан басагадын хуу дээдэ эрдэмтэй болонхой, мүн лэ аймагай ашарадта хүтэлбэрилхы ажалда амжалттай хүтэлдэг. Зина гэшэмнай мүнөөшье болотор урданайнгаа хүнгэн солбон, дорюун сэбэр, нарин нягта зангаа бууруулаагүй, тиигэншьегүй яахан даа. Улаан-Үдэ хотын 24-дэхи лицейн ниймэл багшанар хэрэгтэйн хэндэше мэдээжэ. Валя гэжэ нүхэрнай сэлэгхэн Сэлэнгын Ташар нютагта хани нүхэрөө золгожо, ан-бунхан баян, дэлгэр нуужа байна. Ном самда хэдэбтэй хадаа олонитэй тараагдаха газетэ журналай «эзэн» боложо, үе наһаараа почтын даргаар хүдэлөө. Ханана гүт, нүхэд, Тома нүхэрөө? Багадаа хургуулингаа драматическа кружокто ороо хүндэ акробатическа этюдүүдые ямар гоёор, уран нугархайгаар хэдэг нэм? Дуулаха, хатархадаа мүн лэ түрүү ябадаг нэн. Мүнөө маанад соогоо эгээл олон хүүгэдтэй, үнэр баян, 5 хубүүд, 3 басагадһаань, 13 аша, зээнэртэй болонхой, намасаран нүхэртэйгөө 88 хүрэн баабайгаа үгын, эдээнэй, хэбтэрин зөөлөнөөр ажаллажа байдаг. Үшөө нэгэ Валя гэжэ ханимнай аяар 6 найхан басагадэй эхэ болоһон, хүндэтэй, урагшатай

хуудаг. Хамаг юумэндээ нягта сэбэр, газгаа -досоодохи байра байдалын няд гэмэ, энэ нүхэрһөөн жэшээ абамаар даа. Вера үетэн соогоо эгээл оролдосотой, номон сэржэтэй, номгон даруу зангаараа элирдэг нэн. Баһал багшын училищда нуража байтараа, гэр бүлынгөө шалтагайнаар нютагтаа үбэд, дахинаа бусажа, хуралсалаа үргэлжэлүүлжэ шадаагүйн хармантай юм нэн. Наһанайн нүхэр Лубсан Цыренов манай нютагай уран зохиолшо, эртэ урдын хургадта, гүүхэтэ домогуудын ходоодо газетэд тунхагладаг. Леля (Лена) ман соогоо эгээл ажалша бэрхээрээ, хатуу шэлдээрээ илгардаг юм. Ямаршые ажалда Лелин хусэнэн хүн үгы гэхэд болохо. Илангаяа үбэ худангүй, жэмэс, намаргүй, арна шүрбэнгүй, гүтэл сабахгүй, эдэлхүү Лелин ажалша дүхэриг гараар хэдэгхэн байха. Нүхэдэй халуун дүхэриг соо Лелин хонгөө хоолой эхилжэ дууладаг шадабаритай. Мария нүхэрнай мандаа орходоо, ахашаг тула томоотой, үгэ хүүр үсөөнтэй, ажалша бэрхээрээ султай. Юумэ оёхо, урлаха, нэхэх, огородой эдэе ургууулаар шадамар. Катя нүбэлгэн шуумар, хэлэ амандаа бэрхэ, ямаршые бэрхэ-шээлшээ айнагүй зангаа мүнөөшье табяагүй. Иймэл хүн ямаршые найр нааданай манлайда ябахандаа мухардахайл даа. Рая гэшэмнай хүгжэм дуунда дуратай гэр бүлөө гараһан хадаа мүн лэ драматическа кружокто эдэбхитэй хабаададаг нэн. Зөөлхэн онсоһон хоолойтой аад, уулзалгын багахан саг соохоноо хангуурдахадань, одоол шэхэнэй шэмэг болодог. Үри хүүгэдтэ түшэг боложо, нарин нангинаар хургаһанин бэрхэ эхэ байһанин гэршэлнэ.

Үшөө тиихэдэ манай нютагта бэрэхэй боложо бууһан зэрлэгээтэ Зэдэ нютаг тоонтотой Гармаева Татьяна (Цыпила) Бадмаевна манаар сасуу хадаа мантаяа нийлэн, үгэ зугаа ядахагүй, зондоо налгай ханда-сатайгаараа манай дура буяагаа. Эршүүл бүһэтэйшүүл соогоо Серёжа, Володя, Чимит-Доржо, Дэмбэрэн дүрбэмнай дээдэ хургуули дүүргээд, маанадаа дахуулдаг нэн. Семён, Леонид, Павел гурбан түрэл колхоз совхоздоо суутай, түмэр агтын жоолоо бариха, онһон техникые шудалхан механизаторнууд нэн. Александр Баатар хоёрнай мал ажахыда наһаяа зорюулаа. Даша-Доржо мандаа орходоо, олошог аха хадаа манаяа харалсажа, туһалжа, заабарилжа үгэдэг бэлэй. Михаил нүхэрнай юумэ дүүргэшьегүй наа, ямаршые инженерһээ үлүү техникэдэ бэрхэ нэн, фотограф, телевизионно мастер, киномеханик, тракторист эдэ бүгэдые шадаха шэдтэй. Саһаан урид наһа бараһан нүхэдөө шаналанбади, үгынэбди... 1951 оной 13 хүн бэлэдхэлэй класста 1958 ондо Бартукова Агафья Кузьминична гэжэ Эрхүүнээ эрэн багшада заалгаа бэлэйбди. Оролдосотой бэрхээр хургаһан юм даа, Кузьминична. Бидэ, багашууд, багшынгаа орошошог ород обог нэрэ хэлэжэ шадангүй тулгардадаг бэлэйбди. Би өөрыгөө ханахадаа, «багшатай хэн гэжэ нэрэтэйб?» - гэжэ нурахадань, шада-яда «Агаша Хүзмишна» гэдэгээ мартадаггүйб. Хойто жэлын 1952 оной шабинарые бэлэдхэлдэ оруулангүй сэхэ нэгэдэхиин болгоходонь, «а», «б» класууд боложо хубаараабди. Энэ класымнай тэрэ үедөө залуухан багшаар ерэнэн Уржанов Семён Дашадабаевич

эхилжэ, ажабайдалайнгаа багшын намтар табиһан юм, мүнөөшье Михайловка нютагта шатарай кружок эрхилдэг, эдэбхитэй солбон зангаараа. Тиигэнээр байтараа хамтараад, 5-хида оросороо Гармаева Аюша Лубсанович ерэжэ, мантайгаа нилэн «туладагша» нэн. Хуушанай коммунист хадаа мандаа эрилтэ шангатай, эрдэмэй дээжые найсахан лэ «амсуулан» байха. Саашадаа аха класуудта ороходоо, хүршэ Шара-Азарга нютагһаа мүн лэ 20-ёод үхибүүд ерэжэ, холилдожо, дүн хамта 50 гаран улад 1967 ондо 8-дахияа дүүргээбди. Үетэн нүхэд! 2007 ондо хургуулиа дүүргэһээр эрид 40 жэл болохоннай! Энэ хоёр жэл соогоо бэлэдхэлэй эхэ ажал ябуулжа, Ёнгорбой тоонто нютагтаа, түрэл хургуулидаа суглараял, бэлэгсэлэгээ суглуулаял гэжэ урйалнабди. Энэ шууяата шэнхи-нүүр юртэмсэ дээрэ таабай, төөбии болонхой суглараад, ханал бодоолоо хубаалдажа, бии үгыгөө хөөрөлдэжэ хуухманай, ямар сэнтэйб, ямар хонин, уярмаар байхань ааб даа... Мандаа зааһан багшанар соогоо тоотойхон лэ хүн үлэнхэй, хэд бэ гэхэдэ, эгшээ дүү Айдаева Аграфена, Анна Ильиничанар, Гармаева Елена Цыбикивна, Уржанов Семён Дашадабаевич, Цыренова Валентина Доржиевна, Ласаранов Мэлс Шойдонович. Таанадаа багшанарай найдэрөөр халуунаар амаршалаад, иигэжэ үрээ: Соёл болбосорол дэбжээжэ, Суутай зэргэ олоолта! Сагай найхан байдалда Сарюун, дорюун ябыг даа! Хани нүхэдэймни халуун дүхэриг ходоодо байхань болтогой! З.ЦЫДЕМПИЛОВА. Захаамин, Ёнгорбой нютаг.

«КАТРИНА» «РИТА» ХОЁРОЙ УДАА ШЭНЭ ГАЙ ТОДХОР БОЛОЖО МАГАДГҮЙ

Хүсэтэ далайн хара халхин (ураган) Америкын Холбоото Штадуудта айхабтар ехэ хохидол ушаруулаа гээд мэдэнбди. «Катрина» «Рита» хоёрой асархан хандарал, түрүүн багсаамжалхада, 160 млрд. доллар шахуу болоно. Шэнэ Орлеан хотые тойроод даамбануудые бодхоохо ажал 2006 оной зун лэ дүүрэхэ юм. Энэ хотын ехэнхи хубинь мүнөөшье унан доро. Луизиана штадай олонхи хотонуудта магазинууд, бензоколонконууд эзэгүй үлэнхэй. Тиимэһээ машинадаа бензин юулэхэ, эдэе хоол худалдажа абахын аргагүй, ехэл сахардуу байдалтай.

Американ эрдэмтэд хэримжэтэй байхые уряална: Атлантиин океанда жэлэй дүүрэтэр үшөө хэдэн хүсэтэ халхин бии боложо магадгүй. Майами хотодо оршодог халхинай хойнохоо адагалалгын үндэһэтэнэй түбэй директор Макс Мэйфилдын хэлэхээр, Атлантикада жэл бүри 11 ураган болодог байхан аад, энэ жэл аяар 17 дахин хүсэтэ халхин хүдэлөө бшуу. Саашадаа, 10-20 жэлэй туршада энэ тоо бүри олошорхо гээд эрдэмтэд мэдүүлнэ. Бурхан, Америкые абарыш даа!

ТЕРРОРИСТЫЕ ЯАГААД ТАНИХАБ?



Британиин засаг баригшад хүндэхэн байдалда оронхой: терроризмтай тэмсэхэ талаар хуулинуудые шангадхаха зуураа засаг хуули хүндэлдэг эрхэтэдээ гомдохоохогүй ёһотой бшуу. Хуулига эрхэнүүдэй хизаарлалгада дураа гутахан зон Великобританида үсөөн бэшэ. Жэшээн, зураг дээрэ тэдэнэй нэгэн болохо мэдээжэ модельер Вивьен Вествуд гэшые харанат. «Би террорист бэшэб» гэнэн үгэнүүдтэй майка тэрэ үмдэнхэй. Террорист гэжэ хэжэглэгдэнэн хүниие Англида мүнөөнэй хуулин ёһоор 14 сүүдхэ соо хаалгада байлгах аргатай. Правительствын дурадхахан хэмжээнүүдэй ашаар энэ сагын 3 нара хүрэтэр нэмээгдэхэ юм.

Харин лалын (мусульман) шажанай оюутадай нэгэдэлэй үнгэргэнэн асуултын ёһоор, Англида ажаһуудаг 10 мусульман-оюутадай сохом хоёрын теракт бэлдэгдэнэ гэжэ дуулахагүйбди гээд мэдүүлээ. Өөрын шажанай залуушуулай гэмтэ ябадал тухай 72 процент оюутад хуули ёһо сахигшадта тэрэ дары дуулгах, 18 процентнь - хэзээдэшые мэдүүлхэгүй, 10 процентнь асуудалда харюу үгэхэе арсаа. Тиихэдээ ямар аргаар, яагаад террористнуудай хорото нэдэлгэнүүд тухай хуули засаг мэдэхэ болоноб?

БАЙГААЛИ БУЗАРЛАГША ХУРГАГҮЙ ҮЛЭХЭ...

Эрдэмтэдэй хэлэхээр, бүри урда галабай II мянган жэлэй үедэ Хитада оршон тойронхи байгаали хамгаалгын талаар түрүүшын хуули абтанан түүхэтэй. Урда галабай 16-11 зуун жэлүүдтэ, түүхэ бэшгүүдэй үндэһөөр, үйлсын дунда бог шорой хаяхан хүнэй хургые отолдог байгаа...

Тиибэшые саашанхи үенүүдтэ Хитад гүрэн энэ хуулиа мартажа, XX зуун жэлэй нүүл багта, 1989 ондо Байгаали хамгаалга тухай хуули абтанан байна. Шэнэ гуримаар хурга отолдоггүйшые наа, экологине бузарлуулан предпритинууд яһалхан яла түлэхэ гү, али гэбэл, бүри хаагдаха юм.

ЯПОН АЛМАЛТА: СВИТЕРЭЙ АРГА

Япондо бүхы албан зургаануудай байшангуудта 19 градуснаа дээшэ бэшэ дулаан байха ёһотой гэнэн захиралта октябрийн 1-нээ хүсэндөө ороо. Хубинь

фирмэнүүд 20 градус хүрэтэр дулаа үгэхэ эрхэтэй. Даарахагүйн тула хүдэлмэрилэгшэд ажалдаа свитер, дулаан хубсаһа, ноохон малгайшые үмдэжэ болохо юм. Иимэ аргаар электрын элшэ хүсэ алмаха, электростанцинууд агаар багаар бузарлуулха гээд багсаамжалагдана. Харин зунай халуунда Япон правительство 28 градуснаа доошо бэшэ хэмжээндэ кондиционернүүдые табиха гээд захирхан байгаа. Иигэжэ алмагдахан элшэ хүсэний ашаар 720 мянган гэр байрануудые харын туршада зайн галаар хангах аргатай бшуу.

РИМЭЙ ЗАХИРГААН ЭХИРНҮҮДЫЕ ТЭЖЭЭХЭНЬ



Рим хотын больницада 5 эхир хүүгэд түрэбэ. Эгээн томонь 1650 г, эгээн багань - 720 г шэгнүүртэй. Римэй мэр Вальтер Вельтронни жаргалтай эхые амаршалаад, баглаа сэсэг барюулаа. Харин эсэгыень жаргалтай гэжэ хэлэхээр бэшэ. Табан хүүгэдтэй болоһоноо мэдэнэн үдэртөөл ажалгүй үлэнэн тухайгаа мүн лэ дуулаа бшуу. Ажал бэдэржэ тухашарха үедэн Римэй захиргаан хүүгэдыень тэдхэхэ, хэрэгтэй юумээр хангах болобо. Домог түүхэ уудалбал, Рим хотые байгуулан Ромулые Рем гэжэ эхиртэйн хамта үлэгшэн шоно тэжээһэн юм. Хүндэ байдалтай бүлын эхирнүүдые саг зуурашы наа, засаг тэжээхэ аргатай юм бэшэ гү, хүнүүд хадаа...

НОГТУУШУУЛАА ОРХИНОГҮЙ

Польшын Лодзь хотодо ногтуу зоние тусхай транспортаар гэр гэргэн зөөхэ болобо. Энээнһээ урид үйлсэдэ ногтуугаар ябахан зоние «түргэн туһаламжын» гү, али полициин машина нуулгажа абаашадаг байгаа. Харин ногтуу зоной ехэ олондо бүхы машинанууд эзэлэтэй, хэрэгтэй үедэ медигүүд, полицишые саг соогоо хүрэхэ ерэдэггүй, шахардуу байдал тохёолдодог хэн.

Иимэ ушарһаа засаг түрэ бүхы ногтуушуулые гурбан бүлэг болгожо хубааха баатай болобо. Нэгэдэхэ бүлэг - «хэбтэгшэд», үйлсэ болон газон дээрэ унахан зон. Эдэнэрые хуушан хэбээрэ «түргэн туһаламжын» абаха юм. Хоёрдохи бүлэг «наншалдаашад». Дошхон ногтуушуулые полици гэртэн хүргэхэ. Харин найгажа ябагшадые тусхай автобус - «алкобуланс» суглуулжа, гэртэн буулгах болобо. Энэ ушарта ногтуу зон мүнгэ түлэхэ ёһотой.

МАРАДОНЫН БУСАЛГА



XX зуун жэлэй эгээн мэдээжэ футболистнуудай нэгэн - Аргентинын нэрэ солотон Диего Марадона хүүлэй үедэ

наркотик хэрэглэнэй уршагаар нэрэ хүндээе буурахан байгаа. Аргентинын президент Нестор Кирхнерэй зууршалгаар Марадона психиатрическа больницаһаа табигдаад Кубада эмшлэгэ гараа. Кокаин огто хэрэглэхэе болёод, 50 кг шэгнүүрээ доошолуулаа. «Минии наһанда олон юумэ буруу байгаа, алдуу эндүүтэй байһанаа ойлгооб, зүн мүртэ орохоёо, бусахаяа оролдохоб» гэжэ Марадона хэлэнэн байна.

Аргентинын телевиденидэ «Арбадахи номертой хүни» гэнэн өөрын ток-шоу хүтэлдэг болонхой. Эгээн түрүүн энэ дамжуулгадан «футболой хаан» Пеле хабаадажа, тус шоу айхабтар олон зоной хонирхол үүсхэбэ.

Шатараар дэлхэйн чемпион Анатолий Карпов наяр дамжуулгын айлан болобо. Спортын хоёр одод сэхэ дамжуулгын үедэ шатар наадажа, хүүлэй хүүдэ бэе бээдэ бэлэг үгэлсөөд тараба.

ФИФА-гай хүтэлбэри Марадоные хүлисэжэ, 2006 оной футболоор дэлхэйн чемпиондаы финалай наадануудай жээрэб таталгада хабаадахыень урихан байна. Д.Марадона тон баяртайгаар энэ урилгые угтан абаа гээд Аргентинын мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй журналистнууд дуулгана.

ЯАРУУ ЗОНДО ТААРУУ

Великобританида шэнэ түхэлэй утиог наймаанда бии болобо. «Минутка» гэжэ нэрэтэй энэ утиог юрын элюурһээ хэмжээгээрээ, шэгнүүрээрээ бага юм. Ходол яарадаг зондо тон туһатай хэрэгсэл болоо: элюурдэхэ тусхай хабтагайшые хэрэггүй, орондонь изотермическэ багахан хибэс. Ямаршые юумэн дээрэ энэ хибэсээ дэлгээд, элюурдэхэд болохо юм.

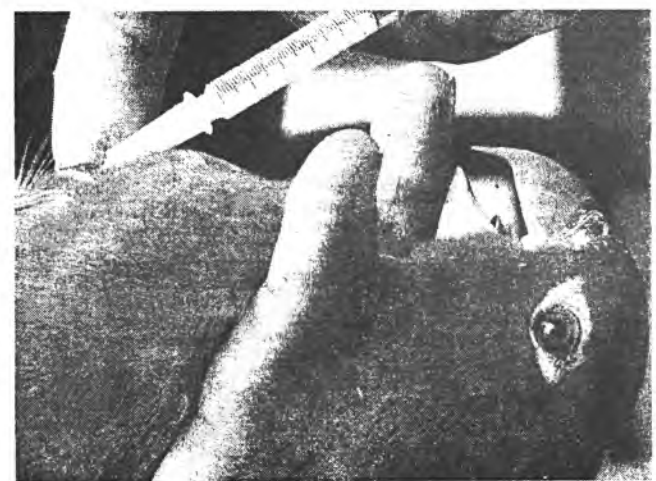
«Тэфаль» компаниин зохёон бүтээһэн энэ утиог түхэлөөрөө компьютерай «хулгана» (мышка) ханууддаг.

ЭГЭЭН НАЙХАН ЯМААНДА – 7000 ДОЛЛАР

Саудовска Аравида юрэ бусын конкурс түрүүшынхые үнгэргэгдэхэнь. Ямаануудай сэбэр найханай конкурсдо илаһан амитаанда (тэрэнэй эзэндэ) 25 мянган саудовска риал гэхэ гү, али США-гай 7 мянган доллар барюулагдаха юм ха.

Жюри амитадай үндэр набтарые, жэбжэгэр сэхые, ялагар харасые, хүзүүнэй бүдүүе, мүн эбэрэйн бата бэхиие хинамжатайгаар хараха. Гол түлэб араб гүрэнүүдэй ямаанууд энэ мурьсөөндэ хабаадахаар хараалагдана. Энээнһээ урид Нэгэдэмэл Араб Эмирадуудта тэмээнүүдэй конкурс үнгэрдэг байгаа гээд тэмдэглэе.

ТЭСЭЖЭ ҮЗЫШ ДАА, ШУБУУХАЙ!



Элүүрые хамгаалгын бүхэдэлхэйн эмхи (ВОЗ) Индонезидэ шубуунай грипп таралгатай эрид тэмсэхэ эритэ гүрэнэй засаг түрэдэ табиба. Энэ гүрэндэ шубуунай гриппһээ 4 хүн наһа бараа, гадна үшөө 2 наһа барагшад энэл вирусһээ хохидоо гээд хэжэглэнэ. Ява олтирог дээрэхи 9 хого, мүн Ехэ Джакарта провинци «онсо байдалай зоно» гээд нэрлэгдэнхэй. Хүн зоние вакцинаар тарина. «Рагунан» гэжэ зоопарк карантинда хаагданхай, шубуухайнууд мүн лэ тарюулаа. 2,5 мянган шубууд клеткэ соо хаб-яб хаагданхай. Аяар 19 шубуухай эндэ хорото вирусһээ хосороо бшуу.

Туяна САМБЯЛОВА
 түбэй сонинуудһаа
 суглуулба.

ЕХЭ АБЖАА УДАГАН ТУХАЙ

Ород гүрэнэй бүрин эрхэтэ хаан Алексейн хан түрээс хуульшын жэлүүдэд ударидажа байһан үедэ Байгал шадарай Эрхүүгэй губернид Епишев боярин аяр холын ниислэл хото Москваһаа ехэ хүндэ холын зам гаталжа, буряад зоний бөөгэй мүргэлһөө хорижо, хэрээнэтэ ородой шажан абхуулха даа-баритай ерэнэн тухайгаа Эрхүүгэй генерал-губернатор Муравьевто хаанай захиралта (сааза) асарһан тухай саарһа барюулба. Тэрэ (саарһан-сааза) дээрэн хэрээнэ абхуулхадаа, хайшан гэжэ абхуулхаб гэхэдэ, буряадууд шэмээшгэ намганай сарафан доогуурнь гурба дахин мүлхжэ ороод, нүгэлтэ газарынь таалаад гараха ёһотой байба. Тийһэнэйн хуульшын ород поп үбсүү духын хоёр мүртэн гараараа хэрээнэлээ, мүнгэн хэрээнэ зүүлгэхынгээ урда ород нэрэ үгөөд, тэрэнэ наһан соогоо абажа ябаха шахаа тангаригын абхуулха, хэрээнэ зүүлгэхынгээ буряадуудай 25-най алтан монетэ империял үгэхэ. Хэрбээ хэрээнэ абахая асарһан буряадууды Байгал руу шэнгээхэ. Иймэ захиралта абаһан Эрхүүгэй губернаторше залд гээб. Теэд хайшан гэжэб, хаанай захиралтын дүүргэгүйд аргагүй, түрүүшын хүсөөр асаргадан нютагай 65 буряадуудай 50-нинн хэрээнэ зүүжэ, 15 асарһан буряадууды хасагууд Байгалай уһанда шэнгээб.

Энэ аймшагтай суу Байгал шадарай нютагуудаар түргэн таража, буряадууд гэр бараагаа орхижо, бүлөөрөө ой тайгаар торьедэхэ, энээнэй түлөө нютагай гулбаанар гэмнэгдэхэ болоходоо, хоорондоо хэлсэжэ, ямар бөө, үгышы наа, ямар удаганнай эди шэдиэ харуулжа, өөһэдынгөө мүргэлы хаанай элшэдэ этигүүлхэ гэжэб гэжэ хэлсэхэдэ, Ехэ Абжаа удагание шэлэжэ, генерал-губернатор Муравьевоор хэлүүлжэ, боярин Епишев хараха зүбшөөлөө үгэб. Болзорлогдон үдэрын генерал-губернаторай ехэ суглаанай таһаг соо ута ногоон сэмбээр хушагдаһан ута гэгшын стол тойрожо, боярин Епишев, генерал-губернатор Муравьев, туһалагшадын поп түрүүтэй, архиерей епископ церквин зүгһөө, нютагай шадалтай ород баяшуу, купецүүд хуу булааран тэрэ стол тойрожо хуушадань, Буряадай гулбаанар, зайһанууд хүл дээрэ зогсоод.

Тэрэ үедэнь үүдэнэй харуушан хасагуудай хонхо жэнги-рүүлээд, үүдэ нээхэдэнь, нютагай Торнюу гулбаа нээгдэн үргэн үүдэр 16-17 тухай наһатайхан үхибүүн гэхээр нэгэ жаахан, нарихан басага дахуулжа, орожо ерэнээр ород ноёдто доро дохижо, хүндэтэ хаанай элшэ түшмэл болоод, нютагаймнай ноёд болон ород поп ламанар, манай буряадуудай этигэл найдабарий тэнгэрий байгалиһаа шанар абаһан Ехэ Абжаа удаган бөөрээ мүргэл хүзэгымнай хаанай элшэдэ ойлгуулаха ербэ.

Оршуулагша хаанай түшмэлдэ ородоор ойлгуулжа, «хайрлыт» гээд оршуулагша хасагта хоёрдохиёо дохибо. Торнюу гулбаае өөрынь буряадай лама гу, али шаман гу гэжэ яаха аргагүй наһажа байһан боярин губернатор, стол тойрожо хууһан ородууд, оршуулагша хасагы дуулан гэхэдэ, ута столыңгоо дорьбосо хүхэ энеэдэн болошод.

Боярин Епишев мүртөө хүрэмэ ута гоё халюун нэмэргынгээ толгойнгоо дээрэнэ унатар энэжэ байһанаа арай гэжэ энээдэнэ баринанай хуульш, оршуулагша хасагта хандажа: «Дуулалши, оршуулагша, би энэ буряадыеш өөрынь шаман гэжэ наһаалби, басагата дахуулаад ербэ гэжэ. Энэмнай нютагай голова болоно ха юм, нимэ жаахан басагахан байгаад, тэнгэри байгалитай холбоотой байха ёһотой юм гу? Би хоёр шэхээрээ этигэнгүйдэби», - гэхэдэнь, тэндэ хууһан ород дасанай попууд,



Авторай зураг.

бэшэшье тэндэ хуушаа ородууд: «Зүб хэлэнэт, хүндэтэ боярин, юун энэ жаахан басаган шаманка байха юм», - гэдэхэдэнь, генерал-губернатор Муравьев гараа үргэн, столдо хуушаадай дарьялдахын номгоруулжа: «Хүндэтэ боярин зүбшөөлөө үгөө, энэ басагаханай мүргэл бөөлжэ хараха ёһотойди, зүб гу, хүндэтэ боярин?» - гэхэдэнь, боярин Епишев толгойгоо дохибо.

Хэрээнэ зүүһэн хүршэ нютагайн гулбаа оршуулагша хасагай шэхэндэ юушыё шэбэнэб.

Тийхэдэнь оршуулагша хасаг сонхын фортчконууды хаагад, голландка пешэнүүдэй үрхын хаалтанууды шалгаба. Тиймсээрнэ Ехэ Абжаа удаган Торнюу гулбаада шэбэнэн хандажа: «Харыт, ахай гулбаа, манай орон мүргэдэ, Эсэгэ ма-лаан тэнгэридэ урбажа, хэрээнэ зүүһэн Тэхэ гулбаа миний онгоний бөөдэм оруулхагүй гэжэ сонхо, үрхэнүүды хаалгажа байна ха юм. Та миний бөөлжэ, хэсэ дохиураа сохижо эхил-хэдэмни, та аршуултай набшанан тамхиндаа гал аһаагаад, пешон руу хаяхат», - гэхэдэнь, Торнюу гулбаа ухаа алдан мэгдэжэ: «Хайшан гэхэ гээшэби, удаган абгай, хэзээ миний хэтэ сажуураар гал сажуулжа, аршуултай набшанан тамхинда гал аһаахын хаража байха юм гэб», - гэхэдэнь, Абжаа удаган энеэбхилэн: «Үгы, ахатан, айхашы юумэ үгы, ярахашы юумэтнай огтолон байхагүй, юундэб гэхэдэ, би эдэ зонийшн нюднын халхалхаб. Эдэ сугларашадайтай нэгэнини-шье харахагүй, ородыншы, буряадыншы», - гээб. Ехэ Абжаа удаганай тийгэжэ хэлэхэдэнь, Торнюу гулбаагай ханаанинь амарба. Энэ үедэ боярин Епишев Ехэ Абжаа удаган тээшэ хандажа: «Зай, тэнгэрийн этигэмжэ басаган, эхилжэ, байгалийн үзэгдэл шэдиэ харуулаһан манда, би юундэ шамда хүсэдэ этигэнэ-гүйбиб гэхэдэ, нэгэдэхээр хадаа дэн лэ наа залуухан байнаш. Эхэнэ түрэхэнөө шаманай хургуули гараагүйш. Таана буряадуудта ямаршы церквин үнэн сэхэ крестьянска шажан мүргэл гэжэ үгы ха юм, гансал хэлэ аманай үзэгһөө бэшэ юумэ. Би мэдэнэм, нэгэ арадаһа нүгөө арада хүзэжэ байһан мүргэлын орхиулжа, ондоо шажан мүргэл абхуулха гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Тиймэ дээрэнэ өөрынгөө мүргэл орхихоо арсаһан арад тэрэ мүргэлтээ үгы хэгдэхэ ёһотой. Зай, тэнгэрийн этигэмжэ шаманка басагахан, харуула үзэгдэлөө, би Буряадай дээрэхи огторгойе байгалитайн энэ зал соо миний урда оруулжа харуулаагүйдэнь, энэ басаганда заяандаашы этигэхгүйб. Табан жэлэй турша соо буряад арада шажан абхуулан хойно ябахаб, оршуулагша, энэ басаган бэшэ буряад гулбаанарта хэлэжэ ойлгуула», - гээд, хууридаа бээ эһэнжэ хуушадаа, боярин Епишев Ехэ Абжаа удагантай шэрүүнээр харалсаба.

Оршуулагша хасагай бояринай хэлэгшы оршуулажа хэлэхэдэнь, гулбаанар урууга хаража, Ехэ Абжаа удаган шэгээ зүрхэтэй шэрүүн болгон, бөөгэйнгөө отог оргой бөөдээ зүүжэ, «хэлэшыем бү мартаарайты» гэжэ хэлээд, хэсэ дохиураа наяргажа, дэ-хэржэ, бөөлжэ эхилбэ.

Нэгэ дахин ута стол тойрожо, бөөлжэ, дэбхэржэ, ород ноёд, попуудта наада барюулжа ер-тэрын, айшаһан Торнюу гулбаагай гарнууд халганажа, нэгэ гартаа баринан сажуур уула хоёроо, нүгөө гартаа баринан хэтээрээ сохижо, онго гаргаха гэхэдэ, онохо юм бэшэ. «Түргэ-лыш!» - гэжэ Ехэ Абжаа удаганай бөөлжынгөө забарта хашхархатайни адли, Торнюу гулбаагай хоёр гарай хоорондо сахилгаан ялагод гээд, аршуултай тамхиндань гал аһаахадань, гулбаа «халхай» гээд, торгон гоёолотой аршуулаа тамхитайн голланд-кын амһар руу хаяжархиба.

Боярин Епишевэй юушыё обё-роогүй хэн хада, «Юун утаанай үнөр гаранаб, үрхэ багаханар нээгты», - гэхэдэнь, оршуулагша хасаг ошожо, голландкын үрхэ татаба.

Ехэ Абжаа удаганай онгонийн голландка пешэнэй үрхын хаалтын забар гарахатайни адли бөөдөн орожо, залы палааха дэбнэхэеэ болижо, ханын хаха-даар хийгээр тойрожо, бөөлжэ эхилэхэдэнь, наада хаража энеэ-дэжэ байһан ноёд, попууд болон бэшэшы ородууд гайхаһан, гзы-һэндэ хуу хүл дээрээ бодошон-хойнууд, Абжаа удаганһаа бэл-тэлдэшлэн нюдэнүүдэ халгаа-хаа болшонхойнууд, хүсүү сэжэжүүдэ гарнуудаараа хэрэ-эһэлшэнхэйнууд: «Господи...! Господи...!» - гэдэхэдэ байһан гэжэ.

Энэ үедэнь Ехэ Абжаа удаган бөөлжэеэ зогсоожо, ехэ урихан шарайгаар энеэбхилэн, оршуу-лагшы дуудба. Оршуулагша хасаг Ехэ Абжаа удаганай хажууда гүйдэлөөрөө ошожо, ехэ анхаралтайгаар зогсоходонь, Ехэ Абжаа удаган оршуулагша хасагта миний хэлэгшы иигэжэ ойлгуула гэбэ.

«Би дээрэнэ ерэнэн эзэн хаанай түшмэлэй хэлэгшэнэй ёһоор, бүхэ оронтой огторгой тэнгэрише энэ ехэ суглаанай таһаг соо түшмэлэй урга оруулжа шадахагүйб. Тийбэ яабашы нэгэ арга харуулжа шадахаб. Хүндэтэ ноёд, албатанар, ород ламанар, баяшуу, ород наймааши, миний бөөлжэ эхилхэдэ, энэ ехэ таһаг хэбшээлэн шэнги боложо, таһаг соо бэшэ, Байгал далайн зрьегэ хүхэ үгдэн ногоон дээрэ гоё талада хууһан шэнги болохот, һара, нара, ого мүшэды харахат. Хоорон-дууртнай нарихан гүйхэн горхохон сэбэр Байгалай уһаар ургаха. Тэрэ горхохон соогууртнай Байгалай тарган ололинууд таваржа ябаха. Хүндэтэ айлан түшмэл болон бэшэшы хүндэтэ ноёд хайдоо, Байгалай ололинууды шанга гэшээр алдангүй баржа үзөөрэйтгы», - гэжэ Ехэ Абжаа удаган оршуулагша хасагта ойлгуулаб.

Оршуулагша хасагай ойлгуу-ладань, гайхажы гылышлэн ородууд аба аниргүй толгойгоо дохиод, хууринуудаа оложо хуубад.

Абжаа удаганай дахинаа бөөлжэ эхилхэдэ: «Оо, ямар зохи далаан хэбшээтэй шэнги болобо», - гэдэн, ута столдо хуушаада хоорондоо тугаар гайхаһанаа мартан, бага хү-хиутэйгээр дуугаралсажа эхилбэ. «Үү...! Бидэ гоё талада хууна бэшэ аалди», - гэдэхэдэ эхилбэ.

«Наранай гэрэл ямар гоё гэшэб, харыт, хойто гээмнай одо мүшэд яларжа, һарын гэрэл туяарна», - гэдэнэ. Тийгэдэжэ байгараа, ямар гоё ургаса ногоон дээрэ хуунабибид гэдэн, ута столыңгоо ногоон хушалта эльбэсгээдэжэ хуугараа, «һүү...! Ягаа нарихан гоё уһатай горхон хоорондуурнай урдана гэшэб, дооогуур харытэ! Омолинууд голигошолдожо таварна, бариял», - гэдэн, боярин Епи-шевһээ эхилээд, губернатор Муравьев, ород попууд, баяшуу, күлэцүүдэ барандаа булааран бүлэнүүдэ тайлан, мундирнуудаа, попууд рясануудаа, бэшэнүүдын комзол болон дэгэлүүдэ ээлин, үмдэнүүдэнгээ урахиин хуланхайнууд, Байгалай оло-линууды бажуугаабди гэжэ, өөһэдынхыёо бажуушоод байха үедэнь Ехэ Абжаа удаганай бөөлжэеэ болишодонь, стол тойрожо хуушаада мэдээ орон гэхэдэ, хэлэшгүй эшхэбтэр байдалда орошонхой, буряад ноёд гулбаанарта наада барюулжа байһан гэжэ.

Иймэ эшхэбтэр байдалда оро-һонһоо боложо, хаанай элшэ боярин Епишев тэрэ үдэртөө өөргөө Москвага мордоходоо, буряадуудта ород нэрэ сула абхуулжа, хэрээнэ зүүлгэхын, хасагуудай сотник Кольчев урядник Ефимов хоёрто Эрхүүгэй генерал-губернатор Муравьевой хиналта доро үр-гэлжүүлхын даалгаад бу-саһан гэхэ.

Ехэ Абжаа удаганай найгаар дошхон, зэрлиг хатуу хаанай элшэ боярин Епишевэй ябаһанай хуула буряадууды хүсөөр суглуулжа, хэрээнэ зүүлгэхэ, ород нэрэ үгхы арсаа наань, уһа руу шэнгээхэ, алаха гэгшэн ашанууд зогсобошы, ород шажан аб-хуулжа захиралта хуулын тэрэ заанда үлэн хадань ородой хасагууд тэрэ хуулын хэрэглэн, буряад зоний хашаха, нютаг газар уһын буляжа, ород шажан абхуулан саашаада түргэншы бэшэ наа, хэдэн жэлүүд соо үргэлжэлөөр лэ байгаа.

Үнэрхэдөө ехээр эсэргүүсэһэн нютаг зоний нэгэ гэртэ суг-луулжа хаагаад, гадажархидга байһан гэжэ. Тэрэ мэтэ зэрлиг ашаар газар нютаг эзэлһэн хасагуудай ноёд ударидашадын хаанай засагай зүгһөө орден, медаль болоод, Георгиевско хэр-рээһе абажа байха, тиймэ хүндэ зэрлиг хатуу сар байгаа ха юм. Буряадуудта номо наадаг, нэлмэ жадануудаа бэшэ зэбсэг гэжэ байгаагүй ха юм. Теэд хэршы шажан мүргэлөө, нютаг дайдаа хамгаалха зүрхэтэй буряад баатар сэргэшэд сугларжа эсэргүүс-бэшы, хасагуудай галаар буу-дадаг кремневоконуудай урдаһаа тэнсэдэггүй хэн.

Тийгэжэ Эрхүү шадарай, Бай-галай баруун бэзын аймагуудһаа хэн гайхуулаха, үхэхэ дуратай байхаб?! Хойно хойноһоо Ойхоной, Нүхэдэй, Баяндайн, Оһын, бэшэшы нютагуудай баруун аймагууд ородой ша-жанда орохо баатай болоһон юм. Мүнөөшы тэрэ сагай мүр сараань гэхэдэ, тэндэхэ зоннай ород нэрэ, обогтой ябаһа гэшэ. Тэрэ сагта баруун аймагуудга тиймэ баа-лалтаар зонийн ородой шажанда орожо байхадань, Байгалай нүгөө талын нютагуудаар ажаһууһан буряад арадуудай хоорондо нэгэ наһал бодол байгаагүй. Хориин арбан нэгэн эсэрын угсаатан өөһэдынгөө түрүү удамарша үб-гэн түрүү Тураахи Табанай бо-лоод, тэрэнэй хүбүүн Бадан зайһан түрүүтэй, отог бүхэнэйнгөө удамаршадтай Ехэ Абжаа уда-ганаа хүлээжэ байһанаа, удаганай шоордоом мэдээ асархада, эсэрынгээ хуульшын нилээн аха дүүнэртээ тэмсэжэ, хаан

шэрээдэ хууһан баатар Сагаан хаанда Москва хото ошожо, өөрынгөө үргэн далаи доро буряад арады хамгаалжа абахын гуйлта барижа, хайра хүртэхы хэрэг барижа, ехэ бэлэгтэй сэлэгтэй, холын замда мордохы, Ойхоной аймагай зайһад гулбаанартай зондо болоод, Эрхүүгэй губер-нийн засаг болон хасагуудта огтолон мэдүүлэнгүй, тон ноу-саар 54 хүнөө бүридэнэн аяншадые түхээржэ, 50-яад шахамал сарнууды харгын хүнэнэн болгожо, Хориин түлөөлэгшэд туужа, Байгал хүртээр ошобо. Ойхонойхид уһа мүлһэнэй хүрэхэ, Байгалай тогтоходо, мүлһэн дээгүүрнь са-лираар эдирээ гаргажа, эльһэ бэлдэжэ адхаха, тэрээнһээ гадна сарнуудай харгыдаа турахагүйн тула модон улатайгаар үхэрэй арһа холбожо, дээрэнэ харгыдань хүрэхөөр үбһэн һүри бэлдэжэ, 16 шадалтай хүндэ ашаа шэрэдэг туһаар морины бэлдэжэ, ээлжүүлэн найма наймаар хэлүүлжэ жүдхүүлбэ.

Дүрбэн һайн газар дайдаа, ой тайгаа мэдэхэ Ойхоной ангуу-шад газаршалаа. Эрхүүгэй дайдаһаа гаратаргаа замаа гуһан, дүнжин һарануудаар гансал хүнндөө һарын сагаанаар үргэлжүүлхэ ёһотойгоор, тон болгоомжотойгоор, ноусаар ябажа гараһанай ашаар баатар Сагаан хаанай хайрада хүртэжэ, Бадан Тураахын түрүүтэй Бу-ряадай түлөөлэгшэд хэлэшгүй хүндэ аюултай холын зам гаталжа, буряад арад зондо баатар Сагаан хаанай захиралтаар хэрээнэ, ород шажан абахая байтагай буряад хүбүүды армида абахайг хоёр миллион тоотой болоторнь тухай хэлсэ баталаа. Буряад зоной Байгал далайгаа тойрожо, ню-тагуудаараа хэншы, ямаршы зүгһөө наалта хэхэгүй эрхэ арад зондо хаанһа асарһан түлөө-лэгшэд болоно.

Би манайда үбэлэй ута үдэ-шэндөө миний үбгэн баабайн дүү болохо Будын Зодбо баханхай ехэ хөөрүү үбгэнэй эрхэдэ, манай «Ажалшы» (Хэжэнгэ) наахар хөөрүү үбгэд сугларжа хөөрлэ-дэхэдэ, Буряадай түлөөлэгшэдэйд баатар Сагаан хаанда ошоһон тухай, Бадан Тураахи тухай, тийхэдэнь ородой баатар Сагаан хаанай эсэрын хуулынгээ жэлдэ шэрээдэ хууша үдөнэ Россин бага арадуудта хүсөөр хэрээнэ зүүлгэжэ, ород шажан абхуулдаг байһан дошхон түшмэл Епишевэй үйлэ хэхээ байтарнь залуухан удаган байһан, Ехэ Абжаа удаган тэрэ түшмэл бояринай ямар үйлэ хэхэ эхилхы ойлгожо, аягүй эшхэбтэр байдалда өөрынгөө эльбээр оруулжа ябууһан байна гэжэ гэлсэдэг хэн.

Тийгэжэ Ехэ Абжаа удаганай буряад арад зоноо боярин Епишевэй хэдынь хюдажа, хэдындэнь 5 жэл соо хэрээнэ абхуулжа байһынь ябууһан тухайн Зодбо баханхайһаа, тийхэдэ ажалшад хүршэмнай хуудга байһан хоёр нюдэ харахагүй үлгэршэ түүхшэ Мэлсхэн Убаша гэжэ бала манай уты мэдэхэ үбгэн хажуудамнай хүршэнөө һураһан байһа. Тийһээр Адюудай Шэнин Пайбал баабай гэдэг Цыбан үбгэн заримандаа арбаад шахуу үбгэд болошохо. Тийхэдэ үбгэдэй 1 дугаар Пётры нэрээрнэ хэлэгшы дуулашагүй нэм. Баатар Сагаан хаан гэхэнэ бэшэ, зарима нэрэнүүдэ баримтата түүхэ оложо ядахада, өөрөөшы наһажа бэшэн байхаб, уншагшадни хүлисэнэ бээ.

Зай, тийгэжэ Ехэ Абжаа удаган тухай хөөрөөгөө энээгээр дүүр-гэбэ. Энээнэйнгээ хойно Сэ-лэнгын Монгол угсаатан гулбаа зайһадтаа хамтаржа, Москва баатар Сагаан хаантай золгожо, урагшатай ябажа ерэнэдэнь, хараа буун атааржаха, удаганаа эдэ гэжэ хардажа, бөөнүүдээр бөөлүүлжэ, зоний дунда илангаа Бадан зайһание хардажа, хүндэтэ нэрынь хухалжа, Бадан Тураахын тушаалһаан арсаһан тухайдань болоод, Ехэ Абжаа удаганай хайшан гэжэ наһа бараһан, хаана хүдөөлүлэгдэн тухайдань үбгэд, хүршэдөө дуулаһанаа хожомой хожом наһаандаа суглуулан, бэшэжэ үзэхэ наһатайб.

Доржопалан ДЫМБРЫЛОВ.

"БОЛЬДЕР" - УЛАСХООРОНДЫН ХЭМЖЭЭНДЭ



Үсөөн тоото хойто арадуудай "Больдер" гэнэн уласхоорондын форум Улаан-Үдэд үнгэрбэ. Энэ хайндэр түрүүшээр республиканска хэмжээн дээр үнгэргэгдэдэг байгаа. Харин нүүлэй үедэ хүршэ Саха Яхадэй, Шэтын областийн, Красноярска хизаарай түлөөлэгшэд энэ

хэмжээ ябуулгада хабаадажа, регионууд хоорондох харилсаа бэхжүүлээ. Мүнөө жэлэй "Больдер" - "Уулзалгада" Хятадай Дотор Монголой автономито республикын Эвенкийскэ хошууной түлөөлэгшэд айлашаар буугаа. Тиин энэ жэлэй форум ёһотой уласхоорондын хэмжээнэй болоо юм.

Буряад Республикын үсөөн тоото хойто арадуудай социально-экономическа хүгжэлтын асуудалаар пленарна зүблөөн түрүүшын үдэр үнгэрбэ. Тэрэ зүблөөн дээрэ гол түлэб "Буряад Республикада ажа-һуудаг үсөөн тоото үндэһэн арадуудай 2011 он болотор социально-экономическа хүгжэлтэ" гэнэн федеральна тусхай зорилготой программын бэелүүлгээр зүбшэн хэлсэлгэ үнгэрөө. Эндэ социологическа эрдэмэй доктор Цырен Цыдыпович Чойропов "Россин ХХ зуун жэлэй хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай гүүхэ ба соёл" гэнэн элидхэл соогоо эвенкнүүдэй мүнөө уеын байдал шэнжэлхэдээ, община гэхэ гү, гэр бүлөөрөө, нэгэ угай ажахы байгуула сагай эрилтээр тон таарама социальна эмхи болоод байна гэжэ тэмдэглээ. Тиихэ

зуура үмсын хамтын ажахы байгуулгада, хэр угаа дамжуулагдаһан, тэндэе һуурижаһан газарай байгааилин баялигы хэрэглэлгэ, арадай заншалта ажалай материална бааза хүгжөөлгэдэ хуулийн ёһоор эрхэнүүдье олгохо хэрэгтэй гэжэ хэлэгдэбэ. Хүдөөгэй зоной үйлэдбэрилгын продукци дамжан худалдагдаха бэшэ, харин дэлгүүрэй сэнгээр өөһэдн аргаар наймаалагдабал, хайн лэ даа. Агнуури, оро үсхэбэрлгэ, газарай шухала асуудалнууд тухай хөөрлөөдөнэй һүүлээр энэ зүблөөнэй үедэ эвенкийскэ соёлой "Арун" комплексын барилгын инвестиционно проектн презентаци үнгэрөө. Энэ байшанай барилга ерэхэ жэлһээ эхилхэн. Тиимэхэ "Арун" соогоо холын айлашадыһе утгата аргатай болоно.

Энэ хайндэрэй үедэ "Залуушуулай олзын хэрэг эрхилэлгэ: мүнөө сагай байдал, саашанхи хүгжэлтэ" гэнэн зүблөөн үнгэржэ, олон тоодо оюутад, залуу мэргэжэлтэд сугларжа «түхэрээн шэрээгэй» саана эдэбхитэй хөөрлөөдөө эмхидхээ. Эндэ БГУ-да 1991 ондо нээгдэһэн эвенк хэлэ бэшгэй таһагай хажуугаар оролдосотой, бэрхэ эвенк яһанай һурагшадые бусадыһе мэргэжэлэй һургуулинуудта эльгээхэ мэдүүлгэнүүд ороо. Хайндэрэй түгэсхэлдэ Эдиршүүлэй уран хайханай байшан соо концерт наадан болоо, үнинэй хүлээгдэһэн угай заншалта уулзалга дээрэ хани харилсаанай холбоон бэхижээ. **Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.**

УРСА ГЭРХЭЭ ҮНГЭТЭ ДЭЛХЭЙЕ ЭЗЭМДЭХЭЭР

Эндэ һая танилсаһан эвенк яһанай Наталья Мальчакитовагай гэр бүлынгөө ажабайдал тухай хөөрэхэдэн ехэ һонин байгаа. Наталья хүдөө тайга соо, урса (чум) барижа хэдэн һараар тэндэе аба эжытээ, түрэлхидөөрөө байдаг ха.

Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэй институтудай эвенк хэлэ бэшгэй таһагай II курсын оюутан Наталья Мальчакитова үнэхөөрөө ой тайга соо үндэһэн, үнгэрэгшэ бүхэли зунаа, жэшээлбэл, гэртээ ой соо "Сасукан" гэжэ газарта байһанаа, һургуулидаа ерээ.

Мальчакитовай бүлэ Шэтын областийн Хуушан Чара гэжэ нотагһаа найма модо хойшоо оршодог Шэтэ можын тон хойто зүгэй Каларскын аймагай түб Кюсть-гемада гэжэ тосхондо ажаһуудаг юм. Тэндэ гэртээһе һаа, түхэрээн жэл шахуу хүдөө тайга соо байдаг, үмсын фермерскэ "Тора" гэжэ ажахы байгууланхай. Олонхи ушарта гурба һарын нэгэ удаа сэлээн ерэжэ, эдэе хоолоо, ажабайдалдаа хэрэглэхэ юумэнүүдые абаад лэ, һөөрөө бусадаг ажаһуудаг юм. Гэнэ гэртээһе һаа, түхэрээн жэл шахуу хүдөө тайга соо байдаг, үмсын фермерскэ "Тора" гэжэ ажахы байгууланхай. Олонхи ушарта гурба һарын нэгэ удаа сэлээн ерэжэ, эдэе хоолоо, ажабайдалдаа хэрэглэхэ юумэнүүдые абаад лэ, һөөрөө бусадаг ажаһуудаг юм. Гэнэ гэртээһе һаа, түхэрээн жэл шахуу хүдөө тайга соо байдаг, үмсын фермерскэ "Тора" гэжэ ажахы байгууланхай.

Мальчакитовай уг гарбал бүхы һаһаараа иимэ нүүдэл байдалтай, оро үсхэбэрлжэ байһан юм. Наташин хүгшэн эжы аба үни һаһа бараһан, амиды мэндэ ябахадаа, дүрбэн ашанарайнгаа дундахи Наташа хүүхэнэ ехэл эрхэлүүлжэ, заатагүй эрдэм олгуула зорилготой байгаа.

-Хүгшэн эжы абамни эртэнһээ намда гоё гэгшын хубсаһануудые бэлдэжэ, намайе "хүүгэдэй сээрлигтэ заабол ябахаш" гэжэ хэлэгшэ һэн, - гэжэ Наташа дурсана.

Урда тээнһе гансаараа ехэшүүлэй ой соо байһан Наташа саадта түрүүшын үдэрнүүдтэ ехэл зобоо. Абяа гарадаггүй басагаханые сэлээнэй үхибүүд наадалаад, шоглоодыһе үзэдэг байгаа. Теэд Наташада угай шанга шуһан байжа, "саадтаа бэшэ ошхогуйб" гэжэ

нэгтэһе хэлээгүй, "түлхилдэхэ" сагтань урдаһаань "харюу" үгөөд лэ үхибүүдэй дунда "өөрын" һуури эзэлээ.

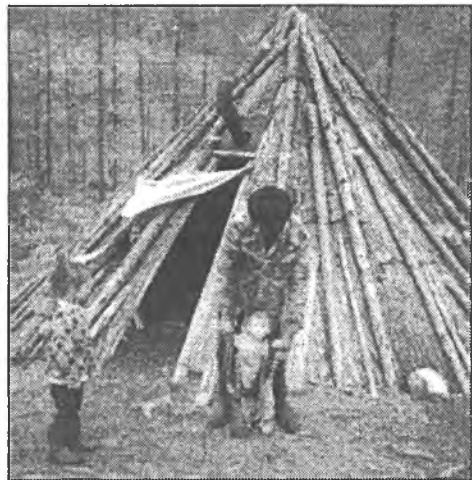
Кюсть-гемада тосхондо хоёр гурбан эвенк айл оро үсхэбэрлэдэг юм. Бусадын ажалгүй, агнуурида, заһаһа барижа ажамадардаг байна. Тус тосхоной үхибүүд дунда һургуулиа дүүргэхын тула Куандийн интернат-һургуули ошоодог юм. Куанда ошохын тула хахад сүүдхэ нотаг нотагһаа автобусоор дамжан, һүүлдэн дүрбэн час поездоор ябажа интернадаа хүрэхэ аргатай. Нилээд холо дамжан, даһан һургуули хэнэ гэшлэ даа.

Куандийн интернада хэдэн жэлээр байдаг зуугаад эвенк яһанай үхибүүдые ехэ һайнаар тэндэхи хүмүүжүүлэгшэд, багшанаар абажа ябадаг байна. Тус интернадай директор Виктор Николаевич Гурлуев үхибүүдтэ эрдэм олгуулжа, саашаа һуралсалаа үргэлжэлүүлхыень ехэ дэмжэдэг. Директорэй дурадхалаар Наталья Улаан-Үдэ ерэжэ, дээдэ һургуулида шалгалта бариһан байна.

Хүгшэн эжы абынгаа захяа гүйсэд дүүргэхэ зорилготой Наташа 1-дэхи курсһаа эхилжэ номдоо бэрхээр һурана. Оюутадай эрдэмэй-практическа конференцинуудтэ хабаадажа, үндэр сэнгэлтэнүүдтэ хүртэнэ. Эвенк хэлэнэй фразеологизмуудые шэнжэлжэ, түрэл хэлээе саашаадаа шудалха зорилготой. Куандын һургуулида һуража байхадээ, "Северная правда" гэжэ аймагай газетэдэ шүлэгүүдын, расказуудын толилогдон байна. Ород, эвенк хэлэ тэгшэ һайн мэдэхэ Наташа, Сибирийн уран зохёолшодой найруулгануудые уншаха дуратай. Мүн өөрөөһе бэшэжэ туршадаг юм.

Түб сэлээнһээ холо, ой тайга соо байхадээ, хүгшэн абынгаа бургааһаар хэһэн хүүхэлдэйнүүдээр, модоор һиилэһэн бугануудаар наадажа, гансаараа хашлагүй сагаа үнгэргэдэг байгаа юм.

- Нүүдэл байдалтай байхадээ, энэ дэлхэй дээрэ бии болоһонһоо хойшо, эвенкнүүдэй үхибүүд оро дээрэ мордожо



Наташа эжыдээ ехэ туһа хүргөө болоно. Орын арһа элдүүрилгын ажал удааншые, хүндэһе гээд оюутан хөөрэнэ.

- Улаан-Үдэдэ һураха үедөө, Хурамхаан тосхон аман зохёолой практикада ошоо һэмди. Байра байдалаараа тад ондоо. Олоор адуу мал баридаг байна, манай тэндэ ой соо ороһуудаа гансал хараад, адуулаад, агнуурида гараад байдаг юм, - гэжэ Наташа хөөрэнэ.

Мүнөө эвенк хэлэ бэшгэй таһагта һуража байхадээ, хаа хаагуур ажаһуудаг ондоо тээхи эвенкнүүдтэй хани харилсаатайгаар ажаһууна. Буряад хэлэндэл адли, нотаг хэлэнэй шэнжэнүүд заатагүй бии.

Арбан жэл интернада һуража, мүнөө дээдэ һургуули гаража байхадээ, түрэл нотаг хэлэнһээ холодонол гэшлэ даа.

шададаг юм. Түрүүшээр шэнһээр хэһэн үлгы соо орын хажуу талада тээгдээд ябаха. Үйһэн үлгынүүдые зарим эвенкнүүд хэдэг, теэд тэрэнһе эбдэржэ, хүүгэдээ гээхэ саг ушардаг байгаа. Тэрэ дороо тэхэрээд ерээгүй һаа, үхибүүн тэрэ дороо үгы болохо гэлсэдэг юм. Гурба-дүрбэ һаһатай болоходомнай, нүүдэлэй үедэ оро дээрэ мордуулдаг, - гэжэ Наташа Мальчакитова хөөрэнэ.

Арбан таба һаһа хүрэхэдэн, эсэгэн Наташада таба һаһатай эрэ оро бэлэглэһэн гэшшэ. Энэ ехэ хүндэтэй, сэнтэй бэлэг болоно. Зунайнгаа амаралтада гурбан һарын туршада гэртээ Наташа хорёо хотоо барилсаа, үдэр бүри хоёр дахин эмэ бугануудые һаажа, тоһо, зөөхэй гаргадаг байгаа. Гэр бараандаа хэрэглэхэ гурбан орын арһа элдэжэ,



Тиибэһе гэртээ ерэжэ, ариг сээр агаартай тайга соо, урса соогоо гал гуламтаяа тойрон һуугтаад, аба эжынгээ хөөрөө аалин намдуу байдал соо шагнажа байхадээ, Наташин сэдхэл уярдаг. Түрэл хэлэнһингээ баялигы ендэл сэгнэхэ аргатай...

БЭЛИГЭЭ ТУРШАНАЛ БЭРХЭ БАСАГАН

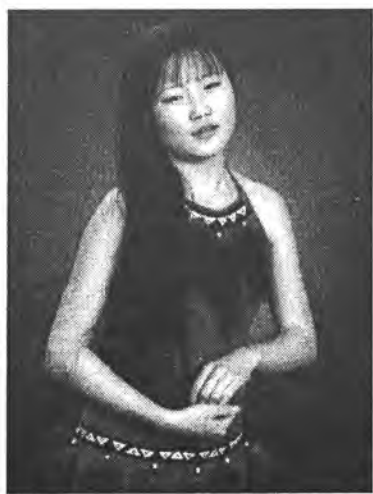
Нерюнгри хотодо түрэн Олга НАУМОВА өөрын хүсэлөөр Улаан-Үдэ ерэжэ, Буряадай гүрэнэй университетэй эвенк хэлэ бэшгэй таһагта ороһон юм. "Нерюнгридэ дүтэ хотонуудта һураха арга хэээһе байгаа, теэд бээе туршажа, холын газарта байжа шадаха үгыгөө туршажа, Улаан-Үдэ ерээб" гээд, Оля хөөрэнэ.

Һуралсалай жэлэй эхилхэтэй сасуу, Олида аргагүй ехэ аза талаан тушаалдаа. Францийн режиссер эвенк арад тухай кино буулгахаяа Буряад орон ерэнэ байна. Залуу эхэнэрэй рольдо наадахын тула, эвенк яһанай басагадай дунда шэлэлгэ кастинг үнгэргөө юм. Тиин тэрэ роль Олгада даалгадаа. Фильмын гол сюжетэдэр

Айна Муктан гэжэ хоёр залуушуул бэе бээдэе дурлажа, түр наадаа хэхэ байтарнь, Муктан нүхэрэнь хасагууд буудажа алана. "Серко" гэжэ нэрэтэй тус фильмдэ "Улицы разбитых фонарей", "9 рота" гэжэ кинонуудта буулгаһан мэдээжэ артистнар наадаа, тэдэнэй тоодо Александр Чадов.

- Эвенк арадай байра байдал харуулхын тула хубсаһа хунар, зэр зэмсэгүүд баянаар хэрэглэгдээ. Ивалгын хажуудахи газарта кино буулгахадээ, Хойто Байгалһаа хүрэг оро асараа, дүтын нотагуудһаа моридые абанан байна, - гэжэ Оля хөөрэнэ.

Кино хайшан гээд, ямар аргаар буулгадаг юм гэжэ юрын



хүн бүхэн һонирхоно ёһотой. Эвенк хэлэ бэшгэй таһагай үшөө нэгэ хэды оюутад олон зоной хабаадалгатай наадаха хэнгүүдтэ хабаадаа. Яхадэй, Шэтын, Хурамхаанай, Эрхүүгэй хизаар дайдаһаа ерэн эвенк яһанай оюутад, буряадтал адли, нотаг хэлээ мэдэбэһе, түрүүшээр бэе бэеынгээ нотаг хэлэ гүйсэ ойлгодоггүй байгаа, магад...

- Литературна гэхэ гү, Красноярска хизаарай Эвенкийскэ автономно округоной эвенкнүүдэй хэлэ бэшгээр Улаан-Үдэдэ шалгалта тушаагаа һэм. Тиихэдээ хүндэ байгаа, зарим үгэнүүдые ойгоогүй һэм. Нотаг эвенк хэлээ мэдэхэб,

эжымни Нина Прокопьевна һургуулида түрэл арадайнгаа хубсаһа оёдог үйлэдбэрлгын мастер, - гэжэ Оля хэлэнэ.

"Больдер" хайндэрэй үедэ Оля бусад оюутадтай хамта түрэл арадайнгаа хатар наадануудые гүйсэдхэжэ, олоной һайшаалда хүртөө. Холын айлашад халуун альга ташалгаар тэдэнэй хатар дуунуудые утгаа юм. Зал соо һууһан харагшадай дунда Олин эжы байгаа, тиимэхэ Оля бүриһе оролдожо хатараа. Саашадаа Оля энэ шанга абари зангаа аддангүй, эдэбхи үүсхэлтэйгээр һуралсалаа үргэлжэлүүлхэ гэжэ найдамаар.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: БГУ-гай 1-дэхи курсын оюутан Оля Наумова.

Энэ хуудһаа Эшигма ЦЫБЕНОВА бэлдэбэ.

ХОЁР УДХАТАЙ РЕЗОЛЮЦИ

Эмхи зургаанай дарга, тэрэнэй орлогшо. Дарга кабинет соогуураа ехэ ехээр алхална. Орлогшонь даргынгаа эрьелдэн тээшэ стултайгаа эрьелдэнэ.

Дарга (ехэ сухалтайгаар). Шамда хэды хэлэхэ хүнбиб?! нургашье, болишье адли. Саашадаа нигэжэ байха бол, саашадаа ойлголсоогүй бол, хахасаха ушар тохёолдожо магад.

Орлогшо (үгэ хэлэхээс оролдоно). Би... би... зэмэ...

Дарга (таһа оролсон). Тэрэ «Туяа» колхотой түлөөлэгшэдэ гоё гоёор бэлэг баряа гэшэ гүш?

Орлогшо. Ямар бэлэг?

Дарга (дуулангүй). Гурбан зуун штүүг! Шифер! Аяар гурбан зуун! Еһотой бэлэг бэшэ гү?!

Орлогшо. Үхибүүдэй саадта гүб даа...

Дарга. Саадта, саадта... Мүнөө болотороо саадгүйгөөр хамаагүй байһан юм. Үшөө заа зуу хүлээхэдэ яхашьегүй, харин Дамдин Шарапвиче бузараар мэхэлбэб, Шарапвиче! Урдаһаань ямар нюураар харахабиб! Дачадань оройдоол зуун штүүг хэрэгтэй хэн. Оройдоо зуун!

Орлогшо. Мэдүүлгэ дээрэхи резолюцинь хүхэ үгөөр бэшгэдэнхэй байгаа хэн. Өөрөөшье гайхаа бэлэйб.

Дарга. Юун гэнэш?! Шарапвичай мэдүүлгэ дээрэ хүхөөр бэшээтэй гү?!

Орлогшо. Тон зүб. Хүхэ бэхээр бэшгэдэнхэй хэн.

Дарга. Ай халаг! Ямар бузар эндүү болобо гэшэб! Энэ эндүүгээ дары заһаха,



теэд яажа заһаха болобо? Үшөө хэды шифер бииб?

Орлогшо. Складтамнай шиферэй талаар хогоосон.

Д а р г а. Халагни, халаг — моримни алаг! Хожом шиферэй ерэхтэй зэргэ Шарапвичта өөрынгөө машинаар абаашага үгэхэш. (Орлогшоньгоо хажууга луужа, ручкага гаргана.) Наашаа! Эндэһээ хойшо мэдүүлгэнүүд дээрэ резолюци энэ шэнэ гуурһаар бэшэхэб. Үгэхэ гээ хадаа — улаан үнгөөр (ручкингаа улаан гол гаргажа харуулна), үгэхэгүй, арсаха гээ хадаа — ногооноор. Ойлгоо гүш? Бү марта! Улаан ногоон хоёр.

Орлогшо. Улаан үнгэ — үгэхэ гэнэн тэмдэг, ногоон — арсаһан. Ойлгооб. (Дарга гаража ошоно.)

Орлогшо. Энэ даргымни нүгэлтэй гэшэнь. Хэндэшье арсахагүй, юушье үгэхөөр бэлэн. Теэд би, орлогшо, зэмэтэйл боложо халагшаб.

ТАНИБАГҮЙ...

Ногоон сэмбээр нэмэрэгдэнхэй томо столой саана халзан толгойтой, нюдэндөө шэл зүүнхэй наһажаал хүн данса иража һууна. Гартаа томо карандаш баринхай.

Үе үе болоод лэ бодолгодо абтаһан янза үзүүлэн, хамар дороо «аа-һаа», «харалши энээхэни», «шүдхэрхэн» гэхэ мэтээр гүбэрнэ. Энэ хүнэй ара тээ «Директор» гэнэн гаршаг үлгөөтэй. Хүн үүдэ тоншоно. Директор абяа гаранагүй.

Абьян. Орожо болохо гү?

Директор. Болохо!

Дунда наһанай эхэнэр ороно. Үүдэндэ зогсоно. Директор ехэ сүлөөгүй янза үзүүлэн, толгойгоороо данса руугаа умбанхай, юушьеб түргэ түргэнөөр бэшэнэ. Иигэжэ нилээд удаан саг үнгэрнэ.

Директор (толгойгоо үргэнгүйгөөр). Баһа ямар хэрэг гарабаб? Түргэн хэлэгты. Хара үлгөөнһөө... хашартай...

Эхэнэр. Нүхэр директор, би... би... Директор (мүнөөхил зандаа). Хүн шэнгээр хэлэгты. Тобшохоноор, богонихоноор.

Эхэнэр. Би ажалда орохо мэдүүлгэ барижа ерэхэб.

Директор. Ямар мэдүүлгэ? Юун мэдүүлгэ? Наашань! (Эхэнэрэй урдаһаа харангүйгөөр абана.) Аа-һаа... Зүб шидэбэт. Машина дээрэ сохижо шададаг юм гүт?

Эхэнэр. Үбгэнэйнгөө саарһа сохигшоб. (Энээбхилэн.)

Директор (резолюци бэшэнэ). Вот так... Маанадта бюрократууд... бюрократизм байхагүй. Энэ үдэрһөө хойшо алба хаагша болобот. «Ажал гээшэ жаргал» гэжэ манай мэдээжэ уран зохиолшо хэлээ хэн.

Эхэнэр (энээбхилэн мэдүүлгээ абана). Директор доошоо гунхан зандаа һууна! һайн бэлэйт, Гарма Сахирович!



Директор (сухалтайгаар). Хүрөө... хүрөө... Сүлөөгүйб!

Эхэнэр. Гарма, үдынгөө эдэндээ бэ хожомдоорой.

Директор (гайхан, толгойгоо үргэжэ, нюдөө бэлтхыгэн, нэгэ хэды абяагүй һууна). Ши... ши... Сэсэг, юундэ эндэ ерэхэш?

Эхэнэр. Юун «юундэ» гэнэш? Мэдүүлгэ дээрэмни өөрөө резолюци табяа бэшэ гүш?

Директор (гайхан янзатай). Ямар мэдүүлгэ?! Ямар резолюци?! Эхэнэр (ехэ сухалтайгаар мэдүүлгээрээ далбан). Энэ! Энэ мэдүүлгэ! Намайе машинисткын ажалда оруулаа бэшэ гүш?! Директор (бүри мэгдэнэ). Ямар машинистка? Ямар ажал?

Эхэнэр. Энэ үдэрһөө хойшо би шиний хүтэлбэрилдэг эмхи зургаанда машинистка болонхойб! Үдэшэ гэртээ хөөрэлдэхэл байхабди! Бюрократ! (Үүгэ шангаар хаажа гарана.)

Директор (хоёр гараараа толгойгоо адхан һуушана). Намгаяа танингүй ажалда абажархибаб. (Дансаа столой хажуугахи хайрсаг руу шэгэнэ.)

ДАБААН ДЭЭРЭ

(Хоёр архиншын шашалдаан)

Нэгэдэхэ: Тогтодог газар эндэл даа: Тормозоо гэшхыш, нүхэр! Дабанай орой энэл даа, Даруулая амиа, нүхэр! Самсалтай шэл стакамнай Сүүмхэ соош һэмнай. Ал-еэ түргэн наашань, Архия ууя саашань!

Хоёрдохи: Угы, бү ууя гансата, Үлэ бариса гэжэ биш. Үлгэн дайдын сабдагта Үргэхэ нэгэ ёһо биш. Хадын эзэнэй сүхалдабал, Халижа машина зогсохо. Сэржэм зааха саабал, Сэдьхэлдэ амар болохо.

Нэгэдэхэ: Архин хайран гэжэ Адханаһанай ехээр хэрэггүй. Ёһо тэдгэ гэжэ Сэсэргэбэл, хамаагүй. Алахашьегүй һаа, мангар Аюултай үбшэн шэнги. Аягалаа түргэн асар! Ама хоолойм хатанги.

Хоёрдохи: Шэлынгээ үндэр дээрэ Шэлтэйхэн хараяа задалжа, Наһанайнгаа жаргал дээрэ Наадажал ябаха гоёл даа. Олон олон жэлүүдтэ Орон гэлхэймнай харуужаг. Эдэл хоёр хубүүдтэ Элүүр энхые олгуужаг.

Георгий ДАШАБЫЛОВ

Нэгэдэхэ: Мэлмэн харахан духаряа Мэндынш түлөө уугааб. Зосоом уни бутарааг, Зохигш болобо угаа.

Нэгэл ажаһуухабди, Нэгэл архидабди. Бэе гээшэшин — һүүдгэр, Зөөриш мүн — шүүдгэр.

Хоёрдохи: Яһа сэхэ дайруулан, Яһан зүб хэлэнбши! Ямарш сэсэ буяалдан, Ябаһаар хүн байналшин! Булагай тэрэ магазинһаа Бузар гоёор абалшин. Үнгэрөөд байгаа долоонһоо — Үргэ амаараа шадаалшин.

Нэгэдэхэ: Хүнэй, гүрэнэй мүнгэ Хулуужа уугаа бэшэбди. Бидэ хоёр шэнги Нүхэд үсөөн — мэдэхэбди. «Зааханаар уугааг яахамнайб, Залгия стаканаар саашань» Гэжэл хэлэдгэ һэмнэйб, Гарга нүгөөдөө наашань!

Хоёрдохи: Бэе мэндэл ябаа һааш, Бүхэ юумэн олдохо. Арга мурнын шадаа һааш, Алта, мүнгэни олдохо. Шамтайгаал ходо уузахасаа, Сэдьхэл минни үярдэг. Иигэжэл хүнтэй таарахадаа, Эльгэ зүрхэм жаргадаг. (Таалалданаг.)

Авторһаа: Шэлын дабаанай оройдо Сэржэм үргэнэн хоёрнай Ямар буужа ошоо хаб? Яаран асуунаб таанадаһаа.

Үнэн болоһон ушар

Захамнайн аймагай Нурта һууринай Будаанай Сэрэн-Дулма гэжэ хоёр төөдэйнэр алирһа түүхээ түхээрхын ехээр түхээржэ, эдихэ юумээс бэлдэжэ абаад, загнуунуудаа бариһаар модо руу ороодһэн. Алирһаниинь тиимэшье элбэг бэшэ байжа, хоюулан урагшаал доошоо харашанхайнууд бэдэрэн ябанад. Захамнайн аймагта Монголой Россин хилэ тиимэшье холо бэшын бултанда мэдээжэ ха юм даа. Тиимэхэ хоёр төөдэйнэр алирһа бэдэрһээр хилэ гэжэ ойгонгүй, улам саашаал ябахадань, хилэ сахигша ород солдадууд:

- Руки вверх! - гэжэ бадаһаа юм хаш. Хоёр төөдэйнэр сошондоо загнуунуудаа ханхинаса шэдээд, тас-няс гэлдэн, гансахан дороо хатаралдан:
- Талмааш нятуу, талмааш нятуу, - гэлдэн байгаа юм ханя солоохой орожо, бэе бээдээ эдэ солдадуудай юумэ һураа хадань, талмааш нятуу гээд байхабди гэжэ хоюулан шэбэннэлдэжэ хэлсэбэд. Солдадууд хажуудань дүтэлжэ:
- Хилэ нэбтэрэгшэд болоо гэшэт. Тиимэхэ манай ноёндэ ошохо болоот, - гээд, урдаа туугаад ябабад. Хоёр төөдэйнэр:
- Талмааш нятуу, - гэхэхэ ондоо юушье хэлэнгүй. Солдадууд хойнонь ябахадань:

«Тулмааш нятуу»

- Энэ хоёр төөдэйнэртэш штраф һайса түлүүлээд, хайра гамгүй арбаад жэл түрмэдэ һуулгабал, талмааш нятуу гэхээ болихо, - гэлдэб. Төөдэйнэр ородоор һайса мэдэхэ дээрэхэ:
- Сыночки, как много лет тюрьмы, нам скоро подыхать, отпустите, пожалуйста, - гэлдэн, һөөргөө эрьелдэхээр хоюулан үбдэг дээрэ унан мүргэжэ оробод. Солдадуудын урдаһаань шангананаар:
- Урагшаа, урагшаа ябагты! Хойшоо эрьежэ болохогүй, - гээд, хоёр төөдэйнэрье харгидань оруулжа, һөөргөө эрьелдэн хилээ сахихая ябаһоод хэн. Хоёр төөдэйнэр аман соогоо:

- Вот тебе талмааш нятуу, - гэлдэн хэрэлдэхэхэ наагуур:
- Юугэ һанахадаа, Будаанай, ши, талмааш нятуу гэжэл ябаа хүмши, хүнһээ бэрхэ ородоор мэдэхэ байгаа, сэхыень хэлээд үгэхгүй. Тэрэ штраф гэшынень яажа түлэхэ юм... Арбан жэл түрмэ гэжэ байха, ай бурхан, үтэлхэн наһандаа юумэ гэшынэ үзэхэмнай ха юм даа. Түрмэдэ яһаа хаякамнай гэшэ гү, - гэн Сэрэн-Дулма төөдэйн гэмэрнэ. Будаанай төөдэй уруу дуруу болошоод:
- Гансаараа түрмэдэ һуухаяа байнагүйш, хоюулаабди. Ноён-донь ошоод, аймагайнгаа захиргаанай түрүүлэгшэдэ хонходобони, туһалжа үгэхэ бээ, - гэн, Будаанай аалихан һалирна. Тиин нэгэнэйн гэдэргээ эрьелдэн

харахада, мүнөөхи солдадуудын хэзээ заяанай үгы, хилээ харан саашалһан байба.
- Эдэмнай манигаа харгы заажа үгөөд ябашабал, яһан бэрхэ хубүүд гэшэб. Хоёр төөдэйнэрһөө юу абаха хэм даа, - гэлдэн бэе бээе шогложо, «Руки вверх» гэлдэхээр харгыдаа орожо, гэр тээшээ ерэхэдээ:
- Үгөөдэр Нуртынгаа нүгөө талын модон соо алирһа түүхэбди, - гэжэ ехэ хүкюугтэйнүүд гэртээ бусаба. Яһан ябадалаа айлуудтаа зугаалһаниинь, «муу зугаа модоной оройгоор» гэжэ нүхэд үетэ-нүүдын хоёр төөдэйнэрөө мэндэшлэхэдээ, «Руки вверх» гээд мэндэшлэхэдэ болошоо хэн.

Элбэг МАНЗАРОВ.

НОХОЙНУУД ЗУУРШАЛАА



«Шог зураг» гэнэн номһоо.

(Үргэлжлэл. Эхинийн ургахи дугаарта).

Тэрэ гэхээр хэдэхэн жэлнүүдэй дараа бүх дэлхийн түрүүшйн дайн эхилээ, тийхэдэ Росси Германи хоёрой байлдаанда хабаадахаа Байгалдахи хасаг сэрэгүүд тэдэнтэй хамта буряадай дүрбэн полкнуд тоогүй олон эшелонуудаар баруулаа...

Удангүй бүхы Россин буса түрэлтэн бултааран сэрэгэй арын албанда тагадаан байгаа. Тийхэдэ буряад эршүүдэй олонхын товарна вагонуудаар баруун фронтдо хүржэ, зариманинь Белоруссин шугы соогуур окоп малтаа, арбаад мянган зон далайн эрьсын Архангельскын портдо сэрэгэй ашаа пароходууднаа буулгадаг хэн. Тэндэнь дайшалхы ашаатай транспорт тэнхэржэ, мянгаад хүнүүд гэмэлтэжэ үхэн лэ.

1917 ондо болоһон Октябриин хубисхал Сибириин хизаарай ехэ городуудаар, хүдэлмэришдэй тосхонуудаар, түмэр замай станцинууд дээгүүр үргэлжэлээ. Сагаантан, улаантан, чех генерал Каппелей, адмирал Колчагай,

Аяншалга

хургуулийн тогтохоор 90 жэлэй ойн баяр;

11. Сталинска шангай лауреат, уран зохёолшо Елизар Мальцевай түрнөөр 90 наһанайн ойн баяр;

12. Буряадай мэдээжэ поэт Дондок Улытуевай түрнөөр 70 жэлэй ойн баяр.

Гэхэтэй хамта урдын үедэ болоһон түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдтэ хабаатай байһан хүнүүдэй баатаршалганууд эндэмнай дурдагдаагүй наа, энэжээн дансадамнай нэмэгдэн ороно бээ даа.

Үнгэрһэн галаб-мянган он, жэл, сагай урадхал Хөлго-хатан эжын набаар дошхоноор долгидон холодобо. Эртын саһаа энэрхы хатан голонгоо уһа уужа, өөдөө болоһон зомнай аха дүүнэртэл адли бшуу. Ара-Монгол зомнай Абай Гэсэрэй, Чингис-хаанай, Бабжа-баатарай сэрэгэй жагсаалда дабхиһан байха. Ород-хитадай хилэ дээрхи хэдэн олон тулдаанда, дэлхэйнше нэгдэхэ дайнда болон Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ байлдаанда хабаадаһан ахайнарнай адаршаһан юм. Хуушанай

түлөөлэгшэнэр эндэхэ гараһан шуу.

Эгээн хуушанай, тоогоороо олон, оюун бэлигтэ уран зохёолшодхоо эхилээ. Дээдэ Хөлгоһоо Владимир Митыпов түрүүлнэ, энэ геолог мэргэжэлтэй хүн. «Алтан тайгын ин-спектор», «Геологическэ поэма» гэхэн романуудаар олондо мэдээжэ болонхой. Лавринойтис угаараа литовец, бүхы наһаараа Могзон тосхондо ажаллаһан, тэндэхэ зонууд тухайгаа хэдэн номые бэшэһэн юм. Дунда Хөлгоһоо угтай, фронтовик, Барадий Мунгоновой «Харьялан урдаа Хөлгомнай» гэжэ романиинь ород хэлэн дээрэ оршуулагдан, Москва ниислэлэй «Роман-газетэдэ», болон Улаан-Баатарта монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн юм. Тэрэнэй олохон повестьнууд, үхибүүдэй расказуудын олон түмэн уншагшадтай. Цыден-Жаб Жимбиевий номуудын, илангаяа «Гал могой жэл» гэхэн романиинь ород, немец, польшо, молдаван, киргиз, тува, хальмаг, монгол хэлэнүүд дээрэ барлагдаа. Доодо-



ХЁЛГО-ХАТАН ЭЖЫНГЭЭ ЭХИННЭЭНЬ АДАГ ХҮРЭТЭР

атаман Семёновой сэрэгүүд һүйд тодорх татан һүндэлбэд. Бронепоездоор ябанан сагаан, япон, америкын солдадуудые большевик Н.И.Калан-даришвиалин партизан отрядууд Дээдэ Хөлгын Гангатын станци дээрэ тулдаадад намнаһан байгаа.

Иймэ түгшүүрилтэй байдалһаа гарсалдахын тулада олохон зомнай хэдэн ехэ нүүдэлээр Хөлгынгоо голые уруудан, үгсэньше Монгол орон зөөгөө бэлэй. Тэдэнээр сугтаа ошоогүй үлэнэн үгытэй ядуу уладнай ТОЗ, колхоз - хамтын ажал тогтоогоо. Кулагууд, нюдарган баяшууд, лама санаартан сүлэгдөө.

1929 ондо Буряад-Монголой Улаан тугта сэрэгэй бригада КВЖД дээрэ сагаан хитадуудтай байлдахааа ошоходоньше, илалта туйлаад бусахаданьше тэдэнэй эшелонуудые Хөлгын эрьсын буряадууд баяртайгаар, аялга дуутайгаар угтаһан юм.

1937 оной ангиин тэмсэл, хамалган, хаалганай үедэ вагон бүхэниинь түрмэнүүд боложо, ехэнхидээ харуултай зоние шэрэдэг байгаа.

1941-1945 онуудай үедэ совет Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ байлдаан нээрээ...

Эдэ бүхэниие дахин дабтан бэшээд яалайб даа. Энэ түүхэтэ байлдаанда уһанан нютагаархидаймнай нэрэ обогын «Дурасхаалай ботинууд» соо бүгдөөрэн тооной барлагдан мүнхэлдэгдэхэй. Мэнэ хаяхан Илалтын 60 жэлэйн оие бүмбэрсэгдэлхэйн арад зонтой хамта найрлааше гэшээбди.

Буряад Республикын ниислэл Улаан-Үдэ хотодо оршодог «Хөлгын гол» нэгдэлэйхин ерэхэ жэл түрэнэн гараһан голонгоо эхиннээн адаг хүртэр анхан түрүүшын аяншалга үрхсэхэ түсэбтэй. Тэрэнэй нэрэнь иигээд тодорхойло байхабди, зүгөөр Хөлго-хатан эжын эрьдэ хуушанай саһаа хойшо ажалуһанан зонуудай амидарал, нютагайнгаа байгааилие сахихан, соёл-культураа хүгжөөһэн хэрэгтэнэ зориулагдаха юм. 2006 ондо манай Буряад ороной Байгалые тойроһон аймагуудайше, Россин Федерациинше ород зонуудай түүхэдэ хабаатай гайхамшаг ойн баярнууд тэмдэглэгдэхэ болоно:

ородше ба буряадше хасагууд Георгиин хэрэһэнэй дүүрэн кавалернууд болоһон түүхэтэй. Тэрэнэй дүүрэн Совет болон Россин солдадууд Советскэ Союзай Россин геройнуудай алтан одонуудые, орден медальнуудые зүүһэн бэээ даа. Хүдөөгэй колхозник, механизатор, багшанар түрүү



һэн. Баһа Эхэ-героиня - хатан баатар эжынэрээ хотон айлаараа хүндэлдэг һэмди.

Гадна түрэл оронойгоо бүхы Верховно Советүүдэй, Арадай Хуралай, хүршэ областийнай Дүүмын депутадуудаар хунгагадаг байгаа.

Дүрбэн зуугаад жэлэй саада тээ буряад арадаа абарһан Бабжа-баатарай хүсэл, зүрхэ зоригын залираагүй бадарһан зандаа. Хорин алдарты баатарай жохёолшо эрхим түрүү хүбүүдэнэй СССР ба Россин сэрэгэй албанда жагсаһан юм. Үнгэрһэн зуунай үедэ Хөлгын голоорхин Россин Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй дээдын генерал нэрэ ээрэгтэй болоһон гэшээ, Түрүүшын генерал-майор Вадим Хахалов (Могзон) Туркестанай сэрэгэй округой авиацие толгойло байһанаа, Афганистанай агаарта мүнхэрһэн юм. Хоёрдохи генерал-майор Самбу Цырендоржиев, сэрэгэй эрдэмэй кандидат, Россин Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй Генеральна штабта алба хэнэ. Милициин ветеранууд: генерал полковник, Россин Герой А.М.Паньков ба генерал-майор И.И.Калашников гэшээ албан тушаалаа абьястайгаар дүүргэдэг хэн. Юстициин генерал-майор Б.Ц.Цыденжапов мүнөө Буряадай түрэнэй университетэдэй профессор хуули сахиха эрдэмэй кафедрые даагшаар ажаллана.

Гурбан байтаһаднай Бабжа-баатарайнга алдар нэрэнь алдаагүй. Дуулгын, Гангатын, Хүсөөтын обоннуудтай хамтаранхай сүндэрлэнэ. Эндэ обоо тахилган хэргэгдээд, дунда хургуули дүүргэһэн шабнар ойрохононь үүрэй сайхыс угтадаг, хурим хэчингээ урдахаан залуушуул мүргэдэг, хадын хаягай харгын зонууд тогтожо сэржэмдээг.

Шэтынгээ областийн Шэтын районий, Хөлгын, Петровско-Забайкальский районуудай, Буряад Республикын Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн, Бэшуурэй районуудай ажалша малша, таряша, хүдэлмэришэ улад ходоодо Хөлго-хатан эжыгээрээ омогорхон ябадаг лэ. хаянай ехэ бага городуудай ойн баярай үдэрнүүд тэмдэглэгдэнэ, уула хадын улад зоной найр наадан унгергэгдэнэ, харин бидэнэй энэ хайхан үһан голлой эзэдэй өөһдөн найндэртэй болоходомнай яха юм?! Энэжүүрнай мин боро юрьезнэй горхон урдана бэшэ, нангин далай Байгалда шудахаг голнуудай нэгэниинь, Хитадайше, Монголойше, Ородойше хаашуулай түүхэдэ ороһон Хөлгын гол мүн лэ.

Иймэл хайхан намтартай хатан голлой сольһон дуудаха табисууртай СССР-эй ба Россин уран бүтээлшэдэй бүхы холбоонуудай: уран зохёолшодой, уран зураашадтай, театрай ажал ябуулагшадтай, кинематографийн, композиторнуудай

Хөлгоорхимнай уран зохёолшод олоһонтой. Буряадай литературын үбгэн түрүү С.Доной (Сэдэнжаб Дондубон) «Аламжа мэргэнһээ» эхилээд лэ, олохон зохёолнуудын уншагшад сээжээр мэдээдэг

байһан юм. Удаань Гунгаа Чимитов, поэт, журналист, оршуулагша, тэрэмнай «Монголой нюуса тобыше» эрхим хайнаар буряадшалаа. Гурбан зуугаад дуунуудын «Тоонто нютагһаа» эхилээд лэ, Буряадһаа гадна, Хальмаг, Монгол ороноудаар дэлгэрэнхэй. Драматург Баир Эрдынеев 17 зүжэгүүдэй автор, тэдэнэйн дунда «Хазар хара нахала», «Дамдин лама», «Япон Долгор» театруудай тайзание шэмэнэ, зариманиинь Монголой театрта табигдаа һэн. Поэт Дондок Улытуевай олохон шүлэгүүднэ арадай дуун болонхой, «Ая ганга» поэмьен оросой алдарты яруу найруулагша Евгений Евтушенко оршуулаа һэн. Цырендондок Хамаев оюун бэлигтэ прозаик байһан юм. Мүнөө залуу уран зохёолшо Цыден-Жап Цыригорон эдэбхитэй найруулажа ябана. Ородой хуушан мэргэлтэй шэмээшгүүдэй (старобриядцынуудай) уран зохёолшодой олонхын эндэхэмнай гарбалтай. Илья Чернев (А.А.Леонов) «Семейщина» тухай түрүүшын романие толилоо, тэрэниинь Совет литературын классик А.А.Фадеев маша ехээр магтажа, үмсын ажалта шэмээшгэ зоний хамтын ажал-колхозые тогтооһыень зүбөөр харууһыень тэмдэглээ. Нүгөөдэ романист Елизар Мальцев (Пупко) «Үнэн зүрхэнһөө» гэхэн романиинь Сталинска шанда хүртэһэн, «Алишь гэртэ орогты» гэхэн романаһи хүүлдэ «Сагаан галуунууд сагаан саһан дээрэ» гэхэн ботинуудые түгэсжэ үрдингүй наһа бараһан. Исай Калашников хэдэн томонууд захатануудые бүтээгээд, агууехэ монгол Чингис-хаанай ажал-ябадал тухай уранаар бэшэжэ, олоһыне һонирхуулаа. Драматург Степан Лобозеров орос уласай урдаа хараха зүжэг найруулагшан болоно, тэрэнэй комедиинууд хоёр зуугаад гаран городуудаар табигдана! Виктор Носков «Нохойн эзэн - Макар Нелюбин юм» гэхэн туужаар нэрэтэй болоо һэн. Залуу уран зохёолшо Надежда Карлова эдэбхи ехэтэйгээр бэшэжэ байна.

Монгол угсаата зоний мүнөө үеын зурагай үндэнэ һуури табигша Буряад-Монголой арадай уран зурааша Цыренжап Сампилов болоно. Хөлгын эхинэй Хоолошной нютагай хурьгэн уран зурааша болохо харгыгаа эгээл эндэхэ эхилһэн юм. Хүдөөгэй хубүүн Шэтын городой мэргэжэл ехэтэй багша И.Н.Жуковай уран зурагай студияда һурадаг болоо. Тэрэнэ хайнаар дүүргэжэ, Ханда һамгантаяа хамта Дээдэ-Үдэ хото оробо. 1925 ондо Буряад орондоо шэдитэ биирээрээ суурхаһан хубүүмнай Шэнэ Монгол уласай уряалаар ошожо, сонин-газетэ, сэтгүүл, номуудын зурагуудые, түрүүшын мүнэниинь угалза хэезын, орден медальнуудын эскизые уралһан юм. 1927 ондо «Хүдөө талыи инаглал» гэхэн хайхан зурагаараа баран зоноо баясуулаа. 1939 ондо ВСХВ (Бүхэ-союзна хүдөө ажахын выставкые шэмэглэн гоёолсоо). 1942 ондо фронтовой уран зурааша болоһон юм. 1950 ондо СССР-эй Верховно Советэй депутадаар хунгадаа. Улаан-Үдын түбтэ Сампиловай нэрэмжэтэ үзэсхэлэн музей алдарты уран зураашын нэрэе мүнхэлэнхэй. Элдинхэн Үхэригөө

гарбалтай эдир залуу дархан скульптор Даша Намдаков болоно. Монголшуудай үлгэр домогой удха унгар алтаар, мүнгөөр болон бэшэше түмэрөөр шудагдаһан хүрэг дүрсэнүүдын Ази, Европо, Америкын түмэн зондо нааршаагдаа. 2003 ондо Екатеринбург хотодо болоһон үзэсхэлэндэ Россин Президент В.В.Путин Германиин канцлер Г.Шредер хоёр тэдэнэнь үндэр сэгнэлтэ үгөө һэн. Рыгзэма Жимбиева керамика шаажангаар аяла амһарта, лонхо-вазанууд болон скульптурунуудые шудаһан. Тэрэнэй бүтээлнүүдын Улаан-Үдын, Шэтэ, Эрхүү, Москва, Улаан-Баатарай музейнүүдтэ абтанхай. Үшөө һайниинь гэхэдэ, Будда бурханда зориулан бүтээлын Россин хаашуулай ордон - «Эрмитаж» музейн дараанда оронхой. Россин арадай уран зурааша, Буряадай түрэнэй шангай лауреат, керамист Андрей Хомяковой томо вазанууд, скульптурунууд, рельефнэ бүтээлнүүд олохон музей, ордон, байшангуудые шэмэнэ. Михаил Олейников, Мария Метелина гэшээдэй бүтээлнүүдын, илангаяа шэмээшгэ темэтэй шэрдэмэл зурагуудын бүгэдэ зоной анхарал тагадаг.

Россин Композиторнуудай холбооной гэшүүд манай республикада үсөөншгэ, гэбэше тэдэнэй хоёрын Хөлгын голдо түрэнэн юм. Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша Ю.Ирдынеев, Буряадай хүгжэм найруулагшад ахамад, олондо мэдээжэ дуунуудай, илалтада зориулагдаһан симфонийн, «Бурханай хүртэ» гэхэн баледэй автор мүн. Россин культурын габьяата хүдэлмэришэн Д.С.Дугаров хүгжэм шэнжэлэгшэ, хүгжэмтэ фольклор суглуулагша, Хорин, Сэлэнгын, Усть-Ордын буряадуудай дуунуудай гурбан ботие хэблэһэн юм. Гадна монгол угсаатай зоний түүхын хэдэн номуудые бэшэһэн эрдэмтэ профессор мүн. Театральна ажал ябуулагшад бүлгэмэйхин түби дэлхэйтэй адлар суутай. Россин арадай артистка Лариса Егорова Буряадай академическэ театрай табиһан зүжэгүүдтэ гол рольнуудые гүйсэдхэдэг, болон хэдэн кинодо наадаһан байха юм. Россин габьяата артистуудай нэрэ зэргэтэй дүрбэн дуушад бии: Валентина Цыдыпова Санкт-Петербургийн алдарты Мариинска театрай солистка, олон удаа гадаадын түрэнүүдээр гастрольдо гараһан юм. Ольга Аюрова Буряадай түрэнэй академическэ оперо болон баледэй театрай солистка, Вячеслав Бальжинимаев Италийн Милан хотын Ла-Скала театрта мэргэжэлээ дээшлүүлһэн, оперо ба баледэй театрта дууладаг, гадна Зүүн-Сибириин соёлой академийн профессор. Россин культурын габьяата ажал ябуулагшад: Г.Чебунина, А.Жакина гэшээ эрхимээр ажалланад. Буряадай искусствын габьяата ажал ябуулагша Жамсаран Дандаров Украинын буряадуудай соёлой түбэй хүтэлбэрлэгшөөр хүдэлнэ. Эстрадын залуу артистка Мэдэгма Доржиева хани нүхэдөөрөө хамта оюун бэлигээрээ улад зоноо урмашуулаа. Тарбагатайн аймагай «Судьбиношка» ансамбл шэмээшгэ зонийнгоо аялга дууе аяар холуур суурятуулаад.

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ, Буряадай арадай уран зохёолшо, Россин Федерациин, Хальмагай ба Буряад Республикануудай соёл культурын габьяата хүдэлмэришэн, Монгол улас соёлын тэргүүний ажилтан. (Үргэлжэлэлын хожом гараха).



Баримтата расказ

Энэ ушар хадаа 1930-аад оноор хамалган хашалганай үедэ болоһон байна.

Гүрэнэй дотоодын хэрэгүүдэй, ГПУ-гай улаан сагдаанар хүдөөгэй тосхон нууринуудаар моридойнгоо тухаар гүйлгэдэжэ, «арадай дайсадые» бэдэрдэг, хүн зоние хүлгөөдэг байба.

ШОЙМПОЛ ГАБЖЫН ЗАЛЬБАРАЛ

Тэрэ үеын тиимэ нэгэ сагта гүрэнэй дотор хэрэгүүдэй улаан сагдаа, милициин старшина Феофан Кириллович Кобылкин хүдөө нотагай нэгэ дасанда хажууна хуража хуудаг лама Шоймпол габжые барижа, Улаан-Удын сагаан түрмэдэ абаашажа, шорондо хуулгаха гэжэ ябаба.

Зунай аяма халуун үдэр шара хүдөө гоожуулжа, морин дээрэ шалатараа ябаад, наранай баруулын үедэ нэгэ ород деревнидэ хүрэхэ ерзэб. «Арадай дайсание» туугаад, эмээл морёор хажууулжа, Улаан-Удэ хүрэхэн үшөөл холошог байба.

Нэн түрүүн хүдөөгэй зүблэдэ ошожо, түрүүлэгшэтэйн уулзаад, «арадай дайсание» хонуулха асуудал шидхэхэ байгаа. Номон зүблэлые хурагшалжа ошоод ороходонь, улаан сэмбэ хушалтатай мантан томо столой саана бамбагар шара хахалтай, иишэ тишээ эрьбелдэжэ байһан тогтууригүй сэнхир хүхэ нюдэ-нүүдтэй, туранхай шарайтай, дүшөөдэ наһанай хүн харагдана.

Здравствуйте! Би, Феофан Кириллович Кобылкин гэшзэб, - гээд, борхигор гараа харбайба. Мантан томо шэрээгэй саана хууһан хүн үндэгдэ гэжэ бодоод, - Павел Петрович Жеребец! - гэжэ огсомоор харюусаба.

Тиихэдэнэ улаан сагдаагай ноурынь уршагад гэшзэб! - Ну! Очень приятно! Би энэ лабэе Улаан-Удын түрмэдэ абаашажа ябанаб. Намда хонолын аюулгүй байра хэрэгтэй! - гэжэ элидхэбэ.

Нүхэр старшина, намтай ошоходо. Газаамни бэхи амбаар бии юм. Харшануудни үндэр, - гэжэ Павел Петрович хэлээд,

саарна дансануудаа столойнгоо шургуул соо хэжэ, газаашаа гарабад. Павел Петровичой гэртэ ерэхэ, Шоймпол габжые харанхы хүйтэн амбаар соо оруулжа хаагаад, үүдэнь томо суургаар суургалаад, олон сонхотой, эрхим барилгатай үндэр байһан соо оробод.

Феофан Кириллович гэртэй эзэн эхэнэр Мария Егоровнае амаршалаад айлшадтай талалга соо оробод. Павел Петрович Феофан Кириллович хоёр хүдөө нота-гуудта хамтын ажал байгуулха, нодарган баяшуулые, ламанарые усадхаха тухай, мүн тиихэдэ большевигүүдэй партиин хараа шутам тухай хөөрэдэжэ хуугтаа.

Мария Егоровна танхагар ехэ гүзээтэй гуулин самовар соогоо сайгаа бусалгажа, стол дээрээ табина. Хабтагай түмэр хаалгатай мандагар томо ород пезшэн сооһон халуун шүлэтэй шугуунха ухваадаараа татажа гаргаад, сагаан шаажан табагууд соо шүлэ хэжэ, халуун сайгаа аягалба.

Наашаа хуужа, хоол барихыетнай гуйнаб, - гэжэ айлшанаа шэрээдэ урина. Томо бутылкатай нэрэмэл хатуухан арза стол дээрэ бии болошобо. Павел Петрович Феофан Кириллович хоёр амтатай хоол барижа, нэрэмэл хатуу арза балгажа, зунай халуунда хатаһан аманайнгаа ангаае хайнаар гаргажа хуубад. Талха тарянай ургаса, үбгэ хуряала тухай, мүн баһа нотаг нугынгаа һонинуудые хөөрэдэбэ. Ама хэлэниинь бүри түргэдэжэ, ульгам болошоно.

Эдээлхэнэй һүүлээр Мария Егоровнада баярые хүргөөд, Феофан Кириллович газаашаа гараба. Амбаарайнгаа хажууда шаб шарахан гүрэмэл ута гэзэгтэй залуухан басаган түдэргээ хахалжа тухашарна. Феофан Кириллович тэрэ басаганай хажууда ошоод, - Здравствуйте! Разрешите топор! - гэбэ ха.

Басаганай үнжэгэн сагаан гарһаа һүхынь абаад, шадамар бэрхээр түлээ хахалһанай һүүлдэ, - Будем знакомиться? Меня зовут Феофан Кириллович! А вас, сестренка? - гэжэ асуугаад, борхигор яһан хургануудтай гараа харбайна.

Павлина, - гэжэ тэрэ басаган аалиханаар, шэхэндэ шүүд дуулдахаар харюусаба.

Если разрешите, Павлина, потом приду. Где будете спать?

На печке! - гэжэ Павлина хэлээд, амбаарай саагуур гүйжэ ябашаба. Басаганай халуухан шуһан



СЭМҮҮН САГАЙ ХАШАЛАН Орло

толгой өөдөө хөөрөжэ, булхагар хасарнуудын шад улаан болошод, нюуртань гал аһашанан шэнги болошобо.

Феофан Кириллович хүйтэн амбаарта хаалгатай байһан Шоймпол габжада нэгэ табак шүлэ, зүһэм хилээмэ асаржа үгэб. Тиигээд амбаарайнгаа үүдье бүхөөр суургалаад, гэртэ оробод. Мария Егоровнагай зохёһон зөөлхэн унталга соо орожо, бээ амаруулжа унтахаяа хэбтэб. Тээд нойрын оройдоошье хүрэнгүй. Мүнөөхи залуухан басаганай дүрэ нюдэнуудын урдуур үзэгдөөд, толгой сооһонь гараха юм бэшэ! Бүхы ханаа сэдхэлынь зобожо, зүрхэниинь шанга шангаар лугшажа байгаа.

ГЭМЫН УРДА, ГЭМШЫН ХОЙНО һүнийн тэн болотор тэршэлжэ-тэршэлжэ, гэртэй эзэдэй аб-шэб унтаһан хойно унтаринаан бодоод, абья аниргүйгөөр мүлхижэ ошоод, томо пезшэн дээрэ гарашаба. Хэнийшэб даа, шэбтэр үнэртэй унталга руу шургашаба...

Архийн мангартай Феофан Кириллович үглөөгүүр нэрээд, гэр соогуур хараашлана. Гэр соо хонжэн байдал тогтонхой. Мария Егоровна эдэе хоолоо бэлдэжэ, туха сүлөөгүй. Павел Петрович гэртэ үгы хэбэртэй. Феофан Кириллович түргэн хубсаалад, газаашаа гараба. Амбаарайнгаа үүдэндэ гэшхүүр дээрэ Павлина басаган уруугаа хараад, хоёр гарайнгаа альгаар нюураа халхалаад, шурхиртар бархиржа хууба. Гайхалаа бараһан Феофан басаганай хажууда ошожо, шарахан толгойнь эльбээд, - Павлина, почему плачешь, что случилось? - гэбэ ха. Павлина

сэнхир хүхэ нюдэнуудһэн гоожоһон нёлбоһоо аршаад, - Бабушка умерла. Ей было 85 лет! Она вчера была у своей старшей дочери Анастасии. Вернулась вечером. Она спала на печке! - гэжэ байгаад орилжо эхилэб. Зүрхөө үбдэхэн Феофан: - Ну! Не надо плакать! А ты сама где спала? - гэжэ асууба.

Я... Я в сарае, - гэжэ Павлина басаган гашуудалтайгаар дуугарба. Мүнөө һүни юунэй болоһые тухайлхадаа, Феофан Кирилловичэй нюдэнуудын хилайдажа, хасар аманинь таталдаад, толгойнь үһэн арбайлдашаба.

Архийн ногтуугаар гэм хэһэнэ мэдэржэ, аюулай болоһон газарһаа түргэн зугадаха гэхэн бодол толгойдонь орошобо. Хайрата бүгшэн эжны саг зуура наһа бараһаар шаналһанаа мэдүүлээд, гэртэй эзэдһэе хүлисэл гуйжа, мордохо тээшээ болобо. Малаан эзэрдэ мориео эмээлээд, «арадай дайсание» хүйтэн амбаар сооһоо гаргаха гэжэ үүдэнь нээбэ. Шоймпол габжа амбаарай хүйтэн шала дээрэ хүлнүүдэ нугалжа забилжа хуугаад, хоёр гарайнгаа альгануудые хабсаруулжа наманшалаад, хүдэлэнгүй хуужа хууба. Табагтай шүлэн, зүһэм хилээмэн ойронь хүрэгдөөгүй, тэрэ зандаа харагдана. Шоймпол габжа эдэе хоол барихаһаа арсажа, бүхэли һүнииндөө бурханайнгаа номуудые сээжээр уншажа, орон дэлхэйнгээ эзэдтэ, хада уулынгаа сабдагуудта, хажууһануудтаа зальбаржа, үүр сайлгана байгаа бшуу!

ТҮГЭСХЭЛ

Феофан Кириллович «арадай дайсан» Шоймпол габжые Улаан-Удын сагаан түрмэдэ асаржа, шорондо хуулгаба. Хүйтэн шулуун шалатай хабшагар үйтан шорон соо хүл гэшхэхэ зайгүй болотор «арадай дайсад» лама хубарагуудые шахалдуулжа хаагаад, мүрдэлгэ мүшхэбэри хэжэ, тамалжа байһан байгаа. Тэдэнэй дунда Шоймпол габжатай хамта сугтаа дасандаа хуралаа хурадаг ламанар олон байба. Тэдэниие нэрлэбэл: Банзарай Даша - агарамба, Доржын Данзан - габжа, Шойдон соржо, Баандан лама - гэбшэ, Гришкын Шагдаржаб - гэбшэ, Доржын Базар-Сада.

Нютагайн ламанар «Хэниие асарбаб?» гэжэ хэр-мэр гэлдээд, Шоймпол габжые танихдаа, - Ай, хөөрхэй даа! Шоймпол габжамнай! - гэлдэжэ, хажуудань ерээд, таалажа тэбэрижэ, толгойнь эльбэжэ, мушууджа байгаа хэн.

Шоймпол габжын хүл нюсгөөр элэе шулуутай харгыда ябаһанаа, ород деревнидэ хоноһоно, тэндэ юунэй болоһые хөөрэхэдэн анхаралтайгаар шагнажа хуубад.

Тэрэ нашаальниг ада баршадтай, хурисалтай ноён байгаа даа! Эрлиг хаанай элшэнэр тамын орондо абаашажа, арбан халуун тамада тэрэниие хаяхал байха, - гэжэ агарамба лама Банзарай Даша элирүүлэн хэлэбэ.

Тиимэ, тиимэ! Зүб даа! Энэ үйлэ муутай большевигүүдэй засаг баһа тиимэ ада баршадтай засаг байха юм даа. Удаан байжа шадахагүй! Найн лэ байгаа наа, нэгэ хүнэй наһан соо байхаа гү, али яахааб даа? Тэрэһнээ үлүү байжа шадахагүй даа, - гэжэ Шойдон соржо айладраба.

Тамын амитан тамадаа жаргалтай» гэхэн шэнги түрмэ шорондо хууһан ламанар уншалгаа орхөөгүй байгаа. Дасан дугангуудай шэнээр мундэлжэ, бурхан шажанай дэлгэрхын түдөө орон дэлхэйнгээ тэнгэрийдэ, Бурхан багшадаа, Гомбо, лама, нарзай, Жамсаран хажууһануудтаа зальбаржа, бурханайнгаа номуудые уншажал байдаг байгаа бшуу!

Тэдэнэр эдэ номуудаа дэмы уншаагүй, саг сагай эрьсээр мүнөө Буряад орондомнай дасан дугангууд шэнээр бодхоогдожо, шажан мургэнэй дахин һөөргөө тэхэрибэ гээшэл даа. Түбэд орондо, Энэдхэгтэ хуража гаран залуу ламанар хуралаа хурадаг болобо. Жэл бүри һүзэгшэд олошоржо, дасан дугангуудаа сугларжа, Бурхан багшадаа, лама хубарагуудтаа шүтэдэг, арбан сагаан буян үйлэдэдэг боложо байнал даа.

С.-Ж.ЦЫРЕНОВ.

Захаминай аймаг.

Буян хэшэгэй гэрэл - Боди найхан сэдхэл.

Заяанай сэдхэл эдлэхэл наа, Залуу наһандаа бү залхуура, Эсгын нэрэ үргэхэл наа, Эдир наһандаа бү эрхэлэ.

Үнгэрһэн саг - үбгэ эсгын нургаал, Мүнөөнэй саг - минни наһанай зол, Ерээдүйн саг - үхи хүүгэдэй найдал.

Сэсэн хүнэй ухаанһаа Сэлмэг бодол бадархал.

Ажалай амжалта туйлбал, Олзын олбог дээрэ налайхаш. Гуйраншанай таар хуйбадабал, Гарзын дагдаха дээрэ доройтохош.

Аба эжын амидыда Ажалай дүрэ абажа хура, Эжы абын мэндэдэ Эндүү алдуугүй ябажа хура.

Нурганаб гээд, Сохижо наншажа нургахагүйш, Хүмүүжүүлэнэб гээд, Хараажа хорижо нургахагүйш.

Агын буряад ажалаараа урагшаа, Баргажан буряад бардамаараа

Сэлэнгын буряад санагшаараа урагшаа, Түнхэн буряад түрэл танилаараа урагшаа,

Хори буряад хайра хэшэгээрэ урагшаа, Эрхүү буряад эрмэлзэл зоригороо урагшаа.

Үглөөнэй нара угтабал, Уралайнгаа тоһо аршаха, Удын нара угтабал, Нюдэнэйнгөө няагана аршаха.

Эртэ бододог хүн Амандаа золтой ябаха, Орой бододог хүн Үлэн хоопон ябаха.

Нэнгэргүй найбарлабал, Нүүлдэнэ нугшархаш, Нэргэгээр ябабал, Нанаһандаа хүрэхэш.

Ухамай хүн ойлгохоёо оролдохо, Уймар хүн үзэхэеэ оролдохо.

Ухаан бодол уг гарбалай, Нангин хэшэг нагасын.

Гүрэн түрын нургаал Гэгээн бодолтойно ухаан.

Ухаатай асуудал асуудаг үхин Ухаан бодолтойно нэгэн.

Гүнзэгы ехэ бодолһоо - гэгээрэл, Ажалша бэрхэ араһаа - ажабайдал.

һанаагаараа юумэ бүтээхэ бэрхэ, Хуби заяанай харгы олохонь бэрхэ.

Үхибүүдээ ажалша бэрхээр нургабал, Үбгэрхэ сагтаа үргүүлхэш.

Урмашууһан эрэ - ашатай, Доромжууһан эрэ - дорой.

Эхэ, эсгын эбэртэ бээе олодог, Улад зоной дунда ухаа ородог.

Үнэтэй эд - удаанай, Үнэгүй эд - үдэрэй.

Тэнхээ тамираа шангадхабал, Түмэн зоной түрүү болохош, Бэе махабадаа һула табибал, Богоолой һабһаг бэе болохош.

Толгойн томо ухаанай, Табгайн томо - тамирай.

Мэдээгүй юумэ муушалажа бү зутара, Ойлгоогүй юумэ магтажа бү эндүүрэ.

Хүниие хэлэхэ хэсүү, Өөрыгөө ойлгохо орёо.

Һайн һанаа түрүүлбэл, Муу һанаан һүүлдэнэ, Муу һанаан түрүүлбэл, Һайн һанаан һүүлдэнэ.

Хараалша хүн хотоной хаяада, Хулгайша хүн хэлээлтн хаяада, Худалша хүн хэрүүлэй хаяада, Хобууша хүн ноёшуулай хаяада, Билдагууша хүн баяшуулай хаяада.

Хубискалта хөморонной долгин дээрэ Хойто арын хубүүд хабархаа. Сэмүүн сагай эрьсэе соо Совет засагай санаарган согсолдоо.

Ноён хүн морин унаатай, Ядуу хүн ябаган унаатай.

Гэмтэй ябадалай оршолон Гасаланта ябадалай зоболон.

Үйлын тон ехэ зоболон Үбгэрхэ наһанай зоболон.

Ядуу туйганда туһала боли ойлгохогүй, Яһанай бүлхи шана боли үлтирхэгүй.

Худалшанай үгэдэ үнэншэхэнэ бэрхэ, Хулгайшанай хүндэдэ һуухан бэрхэ, Гуйраншанай таар дүүргэхэнэ бэрхэ.

Хойрог ябадалта хомхой ноён Хүн зоной ядаралай хубалза.

Б.ЗЫДРАБЫН.

«Айл бүлэ - ажабайдалай түшэг» гэгэн хөөрөлдөө үүсхэе

ХАРЮУСАЛГАЯА НАНАЖА ЯБАЯЛ!

Залуу нахамни - эгээл жаргалтай хахамни, - гээд, ахамад наханай зон абаһаар лэ тэмдэглэхэл даа. Энэньше зүйтэй, энээн дээрэ үлүү ехэ тоосолдоо, боосоо үүсхэхэ үндэһэн байхагүй. Зүгөөр наһан туршадаа уламжалха, баримталан сахиха гол бодолнуудаа залуу ябахадаал болбосоруулжа бүрилдүүлхэ ёһо бии. Бэлэн бэшэ аад, тон харюусалгатай энэ уялгаяа гүйсэд мэдэрэлтэйгээр, дүүрэн нэримжэ-тэйгээр бээлүүлжэ, наһанайнгаа жолоо бахим баряад, өөр өөрынгөө онсолгогто зохио, таараха харгы шэлэхэ үшөө нэгэ хэрэг гараха. Дурдагдагша зүйлнүүд дээрэ үндэһэлжэ бодоод үзөө һаа, залуу наһан - жаргалтай байхынгаа хажуугаар, аргагүй харюусалгатай үе мүн гэжэ тобшолхоор.

Ямар асуудал элирхэйлхые хүсөөд, нимэ бодолдо эзэлгэдээбиди гэбэл, нимэ: «Үлүү ехээр бэе бээдээ дурлаабди, ами нэгэн айл болохонмай», - гэжэ гэртэхиндээ мэдүүлээд, үсэгдээр лэ үргэн далайсатайгаар түрэ хурим наярүүлһан залуушуулай удаангүй: «Яаше таарахагүй аад, эндүүржэ гэрлэһэн байбабди, халаа наамнай, дээрэ ха», - гэжэ аба эхэдээ дуулаага ушарнууд мүнөө үеын оршондо мэнэл тохёолдожо байдагын мэдээжэ. халаа гэжэ шийдэһэн гансаһе залуу хүнүүдэй бэшэ, гэмтэйд өөһэдэгөө тоолоһон гэртэхинэйньше бэшэ, юрэдөө, нийтэ зоной бутанай урда тобойгоод байһан энэ бэрхшээлэй үг үндэһые тодорхойлох хэдэлгэ гаргахамнай гэшэ.

«Нёдондо халаа һэм даа, тэрэмни архида хорхойтойшог байшоо, мүнөө нэгэ хүнтэй суг байдаг болохонмай, бараг лэ хүн хэбэртэй», «Үбгэмни ондоо эхэнэртэй холборилдоод, гэртээшье ерэхээ болёо. Ухибүүднил хайрагай, тэрэ эхэнэртээ халбагаяа хахараад ерээ һаань, хүүгэдэйнгөө түлөө хүлисэхэл болохо бээбэ даа», «Намгаяа хүнэй зэргэ хубсалуулаха, хүбүүгээ ондоо үхибүүдһээ дутахагүйгөөр ябуулхын тула, үргэнэ нойроо мартаад ажлаһанаймни үр дүн - нүхэрни ондоо хүнтэй ниилээд, хүбүүгээ орхёод ябашоо», «Яхыншы аргагүй байгаал даа, гэртээ һуужа байдаггүй, ажал хэдэг лэ шэнги аад, эдихэ эдезшнши - ганса хара хилээмэн, үмдэхэ хубсаһаншши - хэды халагдаһан хуушан куртга. Яһала дуратайшы һэмби, зүгөөр үгыгөө дурдаад һуухын орондо, ямаршы һаань, баян хүнтэй байбалн дээрэ гэжэ бодоо һэм», - гэжэ мэтын хөөрөлдөөнүүдые шэхэйнэйгээ үзүүрээр дуулаага ушарнууд саг үргэлжэ тохёолдодог.

Эндэ-тэндэ дуулаһанаа, хэн нэгэнтэй хөөрөлдэһэнөө юундэ дурдаабиди гэхэдэ, ханаад үзэхэдэмнай, энэ бэрхшээлэй бодото шалтагаанууд эдэл үгэнүүд сооһоо эли тодоор гаража ерэнэ.

Нэгдэхээр, архи болбол алибаа тоосолдоонхой, эхэл аманай, хөморлодоонхой үндэһэн гэжэ тоологдодог гэшэ ааб даа. Тэрэниие үлүү хэтэрмээр уужа, «хатуу хараһаа» дуудыдага болохо ушарнууд мүнөө үедэ бүришы һаа олошорно. Иимэ

эрхэ байдалда залуушуулыше, илангаяа эрэгтэйшүүл, ехээр архида орожо, ухаагаа балартаад, үеһөө үедэ нангинаар сахигдажа ябаһан заншалнуудые баримталхаһаа байтагай, хүн шанараа алдажа, өөрыгөөшье хүндэлхэе болишоно бшуу.

Баян, үгытэй, дунда шадалтай гэжэ мэтээр нийтэ зомнай хубаардаг болонхой ха юм даа, үнэхөөрөөшье, тэдээн хоорондын илгаа саг ерэхэ бүри яхыншы аргагүй эли тодо болоно. Теэд дурдагдажа байһан бэрхшээл али алинданшы хабатай ааб даа. «Алтан дундаһаа» хоdorжо, алишы тээшээ, «дээшээшье» тэгүүлхэнь, «доошоошье» орохонь хойшолоһтой.

Зарим баяшуулай хүүгэд нюдээ халхалаһаа хойшо, бараг, бардам зон гэшээбди гэжэ өөһэдэгөө тоолоод, хэр угһаа сахигдажа ябаһан заншалнуудые өөдэ абахаһаа байтагай, удам угсаатанаашье хүндэлхэе болино. Тэдэней хүндэлдэг, шүтэдэг юумэн - гансал эд зөөри, алта мүнги. Тиимэһээ тэдэней гадар талаһаа гуа шэнжэтэй гоё хубсаһатай, гэр бараатай, агта унаатайшы һаа, дотоодо шанараараа үгытэй болоно бэшэ гү? Нийтын зарим заншалнуудые сахиха болоошье һаа, бүлэ боложо, үхибүү түрэхэһөө тэдэней арсаха аргагүй - байгаалин дуудалга хайшаа ошохо һэм даа. Тиимэһээ юрэл байгаалингаа дуудалгаар гэрлэһэн зоной хэр зэргэ бата, бэхи бүлэ байгуулхые тухайла ёһотойт.

Урзанда жэлдэ республикадмнай 7171 бүлэ байгуулгдаа, гэхэтэй хамта 4875 гэр бүлэ һандарһан байгаа. Харин байгша оной эхнийгээ август болотор, 4193 шэнэ айл бии болоһон һаань, 2467 бүлэ халаа гэгэн тоо баримтанууд түрэнэй статистикын хөрөндө согоологдойон байна. Энэи дээрэбэе хараад үзэхэдэ, дурдажа байһан бэрхшээлнэй юрын бэрхшээл бэшэ, нийтын онсо орёо асуудал болоно гэжэ дахяад мэдэрхээр.

Үдэр хүнийн нэлгээн, ажабайдалай хүлгөөн соо энэ тэрэ юумээр, алта мүнгөөршы һэн гэлэй, дуталдаха ушарнууд тохёолдодог гэжэ хэлэхэдэмнай, уншагшадмнай диленхи хуби зүбшөөхэ гэжэ багсаамжалхадаа, залуу бүлэнүүдэй һандарха хэрэгтэ тус бэрхшээл онсо нүлөө үзүүлдэг гэжэ шууд элирхэйлэе. Мүнөө сагта энэ асуудал бүришы һаа түбэгтэй болонхой гэшэ ааб даа. Шэнэ бүлын мүндэлхэдэ, урдань шэнэ нэеи гэр барижа, тэндэнь оруулдаг заншалтай байгаа ха юм. Энэнь гүнзэгы удхатай үйлэ байгаа: үхибүүднэй бээ даажа гараба, аминдаа айл болобо гэжэ харуулхын хажуугаар, тэдэнейнгээ хэрэгтэ үлүүдэ оролсохгүй гэгэн ёһо, жаяг дагаха гэгэн бодолтой байгаа бшуу. Иигэжэ хэлэхэтэй хамта, үшөө нэгэ шалтагаан гаража ерэнэ. Зүгөөр энээн тухай удаань хэлсэхэбди. Мүнөө үедэ залуушууддаа гэр барижа оруулдаг зон байгаал аабза, тээд олонхинь тиимэ шадалгүй гэжэ мэдэжэ. Тиимэһээ гэр байрын талаар асуудал гаража ерэдэг, илангаяа хотодо

түбхинэхөөр түсэбтэйшүүлые тэрэ дайрана. Нэгэ таһалгатай квартира хүлхэлжэ амидархадаа, харын дунда зэргэ 4000 түхэриг гаргашалха болоно. Хажуугаарынь эдээлхэ, хубсалха, унаа хүлхэхэ. Иимэ байдалда мүнгэ алтанай талаар тоосолдоон эрхэ бэшэ гарахал даа, тээд тоосолдоонийн саана - хэрүүл шууян, нулимса гоожуулаан, альган тараг эдилсэн, нюдарга буулгалсаан, эсэсэйн эсэстэ - үсэгдээр байгуулан бүлэ байхагүй.

Заримдаа залуу зон гэр бүлэ тухай тон буруу ханама гэжэ дүүлһэн байшадаг. Кинодо хараһанаараа гү, алишы номдо уншаһанаараа гү бүлэ тухай ханама гэжэ дүүлээд, инаг дуранай охи: доро гэрлэхые яараһан хүбүүд, ба сагад баһал байха. Энэманй үшөө гүйсэд болбосороодүйшүүлэй ябадал гэшэ ааб даа. Теэд нимэ ушарнуудай болодог лэ хадань дурдалтай. «Дурлааб, дурлааб», - гээд, гэртэхинээ хүлгүүлжэ гэрлээд, түрэ хурим наяргаад, гэмгүй һайн һуужа байһан залуушуулай ажабайдалда түрүүшын бэрхшээл ушаршаба гэлэй. Тиихэдэнь тэрэ бэрхшээлээ шийдэхэ үүргээ бэе бэе дээрээ хаялсаһаар (эхэнэрнүүд, эршүүл яг ади эрхэтэй гэжэ тунхаглагдаһан мүнөө сагай оршондо бүришы һаа), үнөөхил «үгэ» андалдаан захалаа ааб даа (энээнэй саашадаа яажа үргэлжэдэг тухайн дээрэ дурдаа һэмди. Үйлын хүгжэлтые түргэдүүлнэ гэжэ сэдхэжэ байгаа ёһотойт. Энээнэйнгээ ушарые тайлбарилаа һаа, залуу үетэнэй хэн нэгэн энэнииеманй уншаад, үнэхөөрөө аргагүй бэрхшээлтэй асуудал байна, һэргылхээр ха юм гэжэ бодог лэ даа).

Бүлэ байгуулаха гэжэ энэ наһанай нангин хэрэг. Залуу наһан жаргалтай байхын хажуугаар, аргагүй харюусалгатай гэжэ ханама ябаял даа, залуушуу! Нэгэ алдуугай түлөө бүхы наһаараа гэмшэжэ ябаагүйл һаамнай һайн.

ХАНДАЛГА: Хүндэтэ уншагшаднай! Мүнөөдэрэй дугаарта бодхоон бэрхшээлтэ асуудалаар хөөрөлдөөндэ уринабди. Залуу бүлэнүүдэй һандархада нүлөөлдэг, манай ханамаар, шухала шалтагаануудые дурдаад туршаабди. Ондоошье ушарһаа бүлэнүүдэй һандардагын эли. Зүгөөр хөөрөлдөөгөө үргэлжэлүүлжэ, энэ бэрхшээлһээ гарсалдаха арга боломжын байдаг юм бол, алибаа зохио хэмжээ абахаар юм һаань, хамтынгаа хүсөөр ябуулга хэел! «Буряад үнэнэй» редакцин хаягаар «Даша-Доржо Болотовто» гэгэн тэмдэгтэйгээр ханамажуудаа эльгээгты гэжэ уряланабди.

Даша-Доржо БОЛОВТОВ.

«СҮЛӨӨТЭЙ ЯБАҺАМ СЭНТЭЙ БАЙНА»

«Хадамда гараха байгааш, ингэһээр хүгшэршэхэшни, аяар 27-тойш», - гээд, гэртэхимни амар заяа үзүүлхэе болёо. Харин би тад ондоо хараа бодолтой аад, үбгэршэһэн эжы абадаа юун гээд ойлгуулха болонобиди даа? Яаше ойлгохогүй шэнги даа.

Хэлэхээ ханаһан юумэмни нимэ. Хэрбээ би өөрөө өөрыгөө гүйсэд хангаха шадалтай, гэр бараатай аад, тэрэ архинша эршүүлтэй хамтараад яаха хүнбиди? Хадамда гаража, үхибүүтэй болоһон танил басагадни нэгэл ади байдалтай - булта мүнгэ алтаар ядалсаха, үбгэ-ниинь архи уухын хажуугаар, үшөө ондоо эхэнэрнүүдтэй гүйдэхэ.

Харин би ямаршы юумэндэ ханаһаа зободоггүйб даа, хэрэгтэй сагтаа ресторан ошожо сэнгээд, гоёшооһон хубсаһаа абажа үмдөөд, амаралтадаа хари гүрэнөөр ябаад байдагби. Жэшээхэдэ, мүнөө зун суута Париж хото ошоод ерээб. Аргагүй гоё хото байна! ханаад үзэгтыл даа, хэрбээ нэгэнтэй хамтарһан, үхибүү

түрэн байгаа һаа, яагаад, ямар аргаар тэрэ Париж ошохо байгаа һэн хабиб? һайн, шадалтай, ябуулгатай, бэрхэ, ухаатай хүнтэй ниилэһэн һаа, ябаһаншы байжа болохо һэм, харин мүнөө сагта тимэ эршүүл тон хомор, байгаашы һаа, булта «урьхада» оронхой. Үлөөшэдэнь булта - нэгэн гэбэл, архинша, нүгөө гэбэл, намгаша. Үгы даа, яаше хадамда гарахагүй хаб.

- Теэд хүгшэрхэдөө хайшан гэхэ хүмши? - гэжэ асуухал даа гэртэхимни. Сэхын хэлээ һаа, нэгэ хүнтэй үелдэг хүм. Тэрэм намгатай. Теэд намгагүй һаань, тэрэнтээ хамтарха тухайгаа һайса бодожо үзэхэ һэм. Юуб гэхэдэ, тэрэнейнгээ хэршы бэрхэ, ухаатай, тамир һайтай, зангааршы муу бэшэ һаань, үдэр һүнигүй сугтаа байдаг болохоор бэлэн бэшэл байна хаб. Тиигэжэ түрэхэ гээ һаа, ямаршы хашалан байхагүй. Хүдэрхэн хүбүү түрөөд лэ, тэрэнээ өөрөө хүмүүжүүлжэ шадахаб. Хүгшэрхэдэмни, хүбүүмни намайгаа хараад байна ааб даа. Улаан сурба, олон үхибүү үүсхээд, һүүлдэнь тэээндээ хашуулжашы байха ушар дайралдадаг.

Харин мүнөө намда гансал сүлөөтэй ябахам сэнтэй. Унтана гүб, бодоно гүб, нүхэдтээ сэнгэнэ гүб, гоё һайханаар хубсална гүб - хуу өөрынхим. Салин хүлхэмни, ажални яһала намдаа тааруу, саг соогоо эрдэм һуралсалтай болоһонийм аша гээшэ бээ. Ерэхэ жэлдэ үшөө нэгэ ондоо гүрэн ошохо ханаатайб, газар харахамни, юунэй түлөө алтан дэлхэйдэ түрэн хүнбиди...

Миний үетэнэй шэнжэ юм гү, бү мэдэе, зүгөөр нүхэд басагаднишы намдал ади хараа бодолтой юм.

P.S. Нэрээ бэшэхэдэ хойшолоһтой байха гэжэ тухайлаад, ара нэрээр тэмдэглэхэмни.
Алиса ИВАНОВА,
Улаан-Үдэ хото.



Хүн шубуугай гурлал.

Т.Энхбаярай зураг.

БАЙДАЛАЙ ҮЕРТЭ ДАЙРУУЛААД...

Миний нүхэр басаган һургуулин байхаһаа хойшо, нэгэ хүбүүнтэй үелдэг һэн. Баһаһаа суг наадагаар, нэгэ бага томо болоходоо, хамта кинодо ошохо, дискотекеэр ябаха, тиигэһээр ябатараа, һургуулиа дүүргээд, нүхэр басагамни институтта ороод ерэхэдэнь, үнөөхи хүбүүншын армида ошохо болоод байба. Хакасаха болоһондоо тэдэ хоёр ехэ уйдажа, таһархаяа болёод ябадаг болобо. Хүбүүншын сэрэгтэ мордохынгоо урга тээ, басагандаа ерэжэ, нюусаар кинодог болоо һэн. Тиигээд,

тэрэнишын армида ошохо, харин нүхэр басагамни институтта һурахаар ондоо город ошоһон аад, угангүй бусахадаа, хээлтэй ерэхэ һэн. Хөюулан хөөрөлдэхэдөө, сэхэ бүхыень хэлээ юм һааб даа. Хүүгэдэйн эсгээ армида ошоһон нүхэрнын байба. Иимэ байдалда яалтай гээшэб? Бидэ хоёр залуунууд юу хэжэ шадаха байгаабиди даа. Тэрэ хүбүүндэнь бэшэг хамтаржа бэшэхэдэ, сэхыень дуулгаад лэ, нүхэрни түрээбэ. Хөөрхэн хара

хүбүү түрөөд лэ, үдэр һүнигүй нүгөөдээ армиһаа хүлээдэг байба. Нүхэр хүбүүншын албанһаа бусахадаа, гэртэхиндээ үхибүүтэй болоһон намга буулгахамни гэжэ дуулгахадань, тэдэнь ехээр арсаашы һаа, зүбшөөгөө һэн. Тиигэжэ тэдэ хоёр ниилээд, түрүүшээр абындаа байдаг байба. Харин үбгэнейн эжы эхилхэхээ дургагүйгөөр бэригээ хандагаар, хүбүүншын тодогшыггүй байгаа. Теэд яахаб даа, нүхэр басагамни тэсээд лэ

байдаг байба. Нүхэрнын ажалда ороо һэн. Ажалдаа ябахадаа, үе-үе болоод лэ, архи уудаг болобо. Эжиншыше тоодоггүй зандаа. Иимэ байхадаа, үбгэнишын нэгэтэ һогтуу ерэхэдэ: «Ши ондоо хүнтэй гүйлдэһэн аад, худгалаар бэшэг бэшэһэн байгааш, эжингээ хэлэхэдэ, үнэншэдэггүй һэмби, тээд хүбүүгшы тиигэжэ хөөрөлдэжэ байна», - гэжэ дуулгабал даа. Иигэжэ худгалаар хардуулахадаа, нүхэр басагамни хубсаһаа суглуулаад, хүбүүгээ

тэбэрээд гэртээ ерешоо һэн. Гэртээ ерэхэнейн һүүлээр үбгэнишын хэды дахин ерэжэ: «Һөөргөө ниилээ», - гэхэдэ, эжингээ үгэдэ ороһон тухайгаа хөөрөһэн байгаа. Харин нүхэрни зүбшөөгөөгүй, мүнөөшье гансааран ажаһуудаг, үбгэ-нишын хүгшэрхэн эжытээе хөюулан байдаг.

Миний хэлэхээ ханаһан юумэн гэхэдэ, үхи хүүгэдэйнгөө хэрэгтэ, илангаяа гэр бүлын байдалда бү оролсоёл!

А.ДОРЖИЕВА,
Улаан-Үдэ.



В мире

Л.Н.ГУМИЛЕВА

Великий евразиец - так называют Л.Н.Гумилева в тюрко-монгольском мире. Выдающийся этнограф, историк, ученый с мировым именем Л.Н.Гумилев является создателем теории пассионарности, приверженцем евразийской идеи. Во многих трудах он исследовал жизнестойкость и закономерности развития этносов.

Лев Гумилев родился в семье офицера царской армии, поэта Николая Гумилева. Его мать, выдающийся поэт своей эпохи Анна Ахматова происходила из знатной татарской фамилии. Как мы знаем, в поэзии отца, поэта Николая Гумилева очень сильны восточные мотивы. И немудрено, что будущий ученый с детских лет впитал в себя интерес к жизни народов, населяющих нашу страну.

Хотя он учился уже в советское время, по образу мышления остался человеком прежней эпохи. В 1921 г. погиб его отец, будучи совсем молодым, в расцвете лет. Лев Гумилев не был принят в университет из-за своего социального происхождения, и устраивается на работу сначала в геолого-разведочную, а затем в археологическую экспедиции. Побывал в южной Сибири, Средней Азии, Крыму. Находясь там, заинтересовался историей и культурой местных народов.

Позже, поступив на восточный факультет ЛГУ, увлекся тюркологией, монголоведением. Защитил диссертацию на степень кандидата исторических наук по теме «Политическая история 1-го Тюркского каганата».



Этносы, по мнению Гумилева, - это целостные системы, которые, подобно организмам, переживают стадии рождения, взросления, зрелости и старости. Продолжительность существования этноса и динамика этнических процессов зависят от собранной из биосферы энергии. Последняя влияет на так называемую пассионарность этносов через носителей этой энергии - пассионарных особей (великих людей).

Настоящие духовные узлы связывают личность Л.Н.Гумилева с монгольским миром. Ведь он посвятил много своих трудов теме раскрытия феномена Великой степи, сыгравшей решающую роль в истории Евразии XIII-XV вв.. И думается, настала пора более обширно популяризировать идеи Л.Н.Гумилева в обществе. Ведь через понимание научного мировоззрения и творчества крупнейшего ученого эпохи должно прийти стремление постигнуть не толь-

ИЗ НАСЛЕДИЯ ВЕЛИКОГО ЕВРАЗИЙЦА

Во второй половине 30-х годов ученый стал жертвой сталинских репрессий. Годы каторги и ссылки не сломили дух молодого ученого. По его собственному признанию, время, проведенное им в лагерях среди людей разных национальностей, в тяжелых условиях Заполярья и Западной Сибири, стало жестоким испытанием и одновременно богатым практическим опытом.

Л.Н.Гумилев был участником Великой Отечественной войны, прошел боевой путь до Берлина. После войны он продолжал научную деятельность.

Но судьба уготовила новое испытание. В 1948-1956 гг. ученый вновь арестован и отбывает срок в Карагандинском лагере. Восемь долгих лет неволи еще более закаляли несгибаемый дух ученого. Начатую на воле работу над докторской диссертацией Гумилев завершает, находясь в лагере - сразу же после освобождения и защиты диссертации он публикует свою «Стенную трилогию».

В то время в советской науке господствовал классовый подход. Прочие точки зрения отрицались и подвергались критике. Поэтому идеи Гумилева были встречены враждебно. Вообще личность ученого оставалась обособленно стоящей, как бы на стороне.

15 июня 1992 г. Л.Н.Гумилева не стало. Осталось богатейшее наследие ученого - его труды, которые еще не оценены по достоинству.

Теория пассионарности - это неповторимый и многосторонний путь освоения этнической истории человечества. В трудах Гумилева проблема этноса превращается в краеугольный камень целого ряда наук: истории, географии, психологии, биохимии, физики. Главные труды ученого: «Хунну» (1960), «Открытие Хазарии» (1970), «Хунну в Китае» (1974), «Этногенез и биосфера Земли» (1979 и 1989 гг.), «Древняя Русь и великая Степь» (1989), «География этноса в исторический период» (1990) и др.

ко прошлое, но и суть переживаемого периода. В некоторых регионах нашей страны, таких как Саха Якутия, в Республике Татарстан ученые успешно проводят гумилевские чтения. Несомненно, такие чтения являются данью памяти уважения и признательности человеку, который исследовал истоки развития того или иного этноса, его возвышения и пассионарности, в данном случае бурят-монгольского.

И обращаясь именно к такому пожеланию к нашим ученым, научным кругам, мы решили предложить вниманию читателей отрывки из последнего труда Льва Гумилева «От Руси к России», где он показал выход кочевников монголов на арену мировой военно-политической истории, откуда наступил переломный момент в существовании всего Евразийского континента и мира в целом.

Галина БАЗАРЖАПОВА.

...Начало этногенеза мы также можем гипотетически связать с механизмом мутации, в результате которой возникает этнический «толчок», ведущий затем к образованию новых этносов. Процесс этногенеза связан с вполне определенным генетическим признаком. Здесь мы вводим в употребление новый параметр этнической истории - пассионарность.

Пассионарность - это признак, возникающий вследствие мутации (пассионарного толчка) и образующий внутри популяции некоторое количество людей, обладающих повышенной тягой к действию. Мы назовем таких людей пассионариями.

Пассионарии стремятся изменить окружающее и способны на это. Это они организуют далекие походы, из которых возвращаются немногие. Это они борются за покорение народов, окружающих их собственный этнос, или, наоборот, сражаются против захватчиков. Для такой деятельности требуется повышенная способность к напряжениям, а любые усилия живого организма связаны с затратами некоего вида энергии. Такой вид энергии был открыт и описан нашим великим соотечественником академиком В.И.Вернадским и назван им биохимической энергией живого вещества биосферы.

Механизм связи между пассионарностью и поведением очень прост. Обычно у людей, как у живых организмов, энергии столько, сколько необходимо для поддержания жизни. Если же организм человека способен «вобрать» энергии из окружающей среды больше, чем необходимо, то человек формирует отношения с другими людьми и связи, которые позволяют применить эту энергию в любом из выбранных направлений. Возможно и создание новой религиозной системы или научной теории, и строительство пирамиды или Эйфелевой башни и т.п. При



Лев ГУМИЛЕВ



этом пассионарии выступают не только как непосредственные исполнители, но и как организаторы. Вкладывая свою избыточную энергию в организацию и управление соплеменниками на всех уровнях социальной иерархии, они, хотя и с трудом, вырабатывают новые стереотипы поведения, навязывают их всем остальным и создают таким образом новую этническую систему, новый этнос, видимый для истории.

Но уровень пассионарности в этносе не остается неизменным

(см. рисунок). Этнос, возникнув, проходит ряд закономерных фаз развития, которые можно уподобить различным возрастам человека. Первая фаза - фаза пассионарного подъема этноса, вызванная пассионарным толчком. Важно заметить, что старые этносы, на базе которых возникает новый, соединяются как сложная система. Из подчас непохожих субэтнических групп создается спаянная пассионарной энергией целостность, которая, расширяясь, подчиняет террито-

риально близкие народы. Так возникает этнос. Группа этносов в одном регионе создает суперэтнос (так, Византия - суперэтнос, возникший в результате толчка в I в. н.э., состоял из греков, египтян, сирийцев, грузин, армян, славян и просуществовал до XV в.). Продолжительность жизни этноса, как правило, одинакова и составляет от момента толчка до полного разрушения около 1500 лет, за исключением тех случаев, когда агрессия иноплеменников нарушает нормальный ход этногенеза.

Наибольший подъем пассионарности - акматическая фаза этногенеза - вызывает стремление людей не создавать целостности, а, напротив, «быть самими собой»: не подчиняться общим установлениям, считаться лишь с собственной природой. Обычно в истории эта фаза сопровождается таким внутренним соперничеством и резней, что ход этногенеза на время тормозится.

Постепенно вследствие резни пассионарный заряд этноса сокращается, ибо люди физически истребляют друг друга. Начинаются гражданские войны, и такую фазу мы назовем фазой надлома. Как правило, она сопровождается огромным рассеиванием энергии, кристаллизующейся в памятниках культуры и искусства. Но внешний расцвет культуры соответствует спаду пассионарности, а не ее подъему. Кончается эта фаза обычно кровопролитием; система выбрасывает из себя излишнюю пассионарность, и в обществе восстанавливается видимое равновесие.

Этнос начинает жить «по инерции», благодаря приобретенным ценностям. Эту фазу мы назовем инерционной. Вновь идет взаимное подчинение людей друг другу, происходит образование больших государств, создание и накопление материальных благ.

Постепенно пассионарность иссякает. Когда энергии в систе-



ме становится мало, ведущее положение в обществе занимают субпассионарии - люди с пониженной пассионарностью. Они стремятся уничтожить не только беспокойных пассионариев, но и трудолюбивых гармоничных людей. Наступает фаза распада в этносоциальной системе становятся необратимыми. Везде господствуют люди вялые и эгоистичные, руководствующие потребительской психологией. А после того как субпассионарии проедят и пропьют все ценное, сохранившееся от героических времен, наступает последняя фаза этногенеза - мемориальная, когда этнос сохраняет лишь память о своей исторической традиции. Затем исчезает и память: приходит время равновесия с природой (гомеостаза), когда люди живут в гармонии с родным ландшафтом и предпочитают великим замыслам обывательский покой. Пассионарности людей в этой фазе хватает лишь на то, чтобы поддерживать налаженное предками хозяйство.

Новый цикл развития может быть вызван лишь очередным пассионарным толчком, при котором возникает новая пассионарная популяция. Но она отнюдь не реконструирует старый этнос, а создает новый, давая начало очередному витку этногенеза - процесса, благодаря которому Человечество не исчезает с лица Земли.

(Продолжение следует).



P_i - уровень пассионарного напряжения системы. Качественные характеристики этого уровня («жертвенность» и т.д.) следует рассматривать как некую усредненную «оценку» представителей этноса. Одновременно в составе этноса есть люди, обладающие и другими отмеченными на рисунке характеристиками, но господствует один тип людей; i - индекс уровня пассионарного напряжения системы, соответствующего определенному императиву поведения; i = -2, -1, ... 6; при i = 0 уровень пассионарного напряжения системы соответствует гомеостазу; k - количество субэтносов, составляющих систему на определенном уровне пассионарного напряжения; k = n+1, n+2, ... n+21, где n - первоначальное количество субэтносов в системе.

Примечание: Данная кривая - обобщение сорока индивидуальных кривых этногенеза, построенных нами для различных этносов. Пунктиром обозначено падение пассионарности ниже уровня гомеостаза, наступающее вследствие этнического смещения (внешней агрессии).

Гарагай 2-го хуушанай 22 (октябрийн 24).

Сагаагшан Могой, 2 хара мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр.

Тэнгэрийн оронхо Бурхан багшын буулан ехэ дүйсэн үдэр. Бүхэ буддистнарай уншалга хэдэг, бурханда мургэдэг үдэр юм.

Энэ үдэр тарни олоор уншаха, бурхада, сахиусадаг үргэл үргэхэ, муу юумэнэй харгы хааха, лама гэгээнэрые бараалхаха, тангаригаа болуулха, дайсаниие номгодохо, зурхай шуудалха, худалдаа наймаа хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Зүгөөр хүниндөө зайха, зураха, бархирха, хуугайлха, хунгалтын органуудта өөрынгөө нэрэ дэбжүүлэхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, эг зөөрц, эдээн ундан олдохо.

Гарагай 3-да хуушанай 23 (октябрийн 25).

Хара Морин, 1 сагаан мэнгын, модондо нуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мургэхэ, зальбарха, эдэй тэнгэридэ, лусуудта үргэл үргэхэ, засагай дээдын зургаанһаа дэмжэлгэ абаха, дайсадаа дилэхэ, хаалта үгы хийхэ, муу юумэ дараха мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Харин эм найруулха, замда гараха, худалдаа наймаа эрхилхэ, хүдэлмэридэ орохо мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, байдал баян болохо.

Гарагай 4-дэ хуушанай 24 (октябрийн 26).

Харагшан Хонин, 9 улаан мэнгтэй, хийдэ нуудалтай үдэр.

Нохой нарада Хонин үдэр тудахадаа, тон муу, харша шанартай гэжэ хуушанай зурхайшад зааһан байдаг.

Онсолон тайлбарилбал иим:

гэр барибал, эзэдыннэ халаха, хахасаха аюулда дайрагдаха; бэри буулгаа хаа, залуу эхэнэр үбгэнһөө халаха гэжэ тухашардаг болохо; дасан (дуган) барижа арамнайбал, тэндэнь лама хубарагууд тогтохогүй; замда гараа хаа, хулгайшантай, дээрмэ-шэнтэй ушарха; үрнэ таряа хаа, юунышье ургангүй хатажа хосорхо; нэрэ алдар олоһон хүн оройдоо

XVII ЖАРНАЙ МОДОН ТАХЯА ЖЭЛ

НАМАРАЙ НҮҮЛ УЛААН НОХОЙ НАРА

<i>Буряад литэ</i>	22	23	24	25	26	27	28
<i>Европын литэ</i>	24	25	26	27	28	29	30
<i>Гараг Нэрэ Үдэр</i>	<i>Дабаа Һара понед.</i>	<i>Мягмар Марс вторник</i>	<i>Һагда Меркури среда</i>	<i>Лүрдэ Юпитер четверг</i>	<i>Баасан Солдон пятница</i>	<i>Бимба Сатурн суббото</i>	<i>Нима Наран воскр.</i>
<i>Үнэ Үдэр</i>	сагаагшан Могой	хара Морин	харагшан Хонин	хүхэ Бишэн	хүхэгшэн Тахяа	улаан Нохой	улаагшан Гахай
<i>Мэнгэ</i>	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
<i>Һуудал</i>	уула	модон	хий	гал	шорой	түмэр	огторгой

өөдэлхэгүй, доройтоһоор доройтохо; мал адууһа суглуулха бол, тэдэнь үдэхэгүй, тогтохогүй; хэшэг далага абаа хаа, хэшэгэй бурхан хүрэхэ ерэхэгүй.

Тиймэһээ ямаршые найн үүсхэл хэнгүй, үдэр бүрийнгөө боро юрьезнэй ажал хэжэ үнжэхые зурхайшад дурадхана.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, үбшэн хүрэхэ гэнэ.

Гарагай 5-да хуушанай 25 (октябрийн 27). Хандамаанарай үдэр. Хүхэ Бишэн, 8 сагаан мэнгын, галда нуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, зальбарха, бурхан, үндэр сахиуа, тэнгэри, лусууд тахиха, буян ехээр үйлэдэхэ, дасан (дуган) бодхоохо, тэдэниие арамнайла, нээхэ, сан табиха, түмэрэй дарха эрхилхэ, хэдын үлэнүүдтэ дарсаг үлээхэ, хатарха, найрлаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, гэр бариха мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Зүгөөр нүүхэ, эм найруулха, хүншүү гаргаха, бурханай ном оршуулха мэтын үйлэнүүд тон хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, нюгэнэй хараа муугаха.

Гарагай 6-да хуушанай 26 (октябрийн 28).

Хүхэгшэн Тахяа, 7 улаан мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, үндэр сахиуа, тэнгэри тахиха, дасан (дуган), мургэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайла, Наранда, нарада, бусад юртэмсэнүүдтэ шүтэхэ, тангаригаа болуулха, эм найруулха, модо нуулгаха, худалдаа наймаа ябуулха, хани нүхэдэй аша туһада түшэхэ, буян үйлэдэхэ, уранай ажал эрхилхэ, түрэлхидэй хоорондо холбоо бэхилхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Гэбшье мал үүсэхэ, замда гараха, мал худалдаха, андалдаа хэхэ, хубсаа эсхэхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ мэтын үйлэнүүдые хорихоор.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, зол ушарха.

Гарагай 7-до хуушанай 27 (октябрийн 29).

Улаан Нохой, 6 сагаан мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр.

Бурханда, субаргада мургэхэ, зальбарха, бурхан, сахиуа, тэнгэри, лусууд тахиха, ута наһанай ном уншуулха, далага абаха, хэшэг дуудаха, абаһанаа бусааха, тараг бэрхэхэ, айраг халааха, замда гараха,

үхэр худалдаха, андалдаа хэхэ, нүгэлөө наманшалха, модо сабшаха, тангаригаа болуулха, аршаанаар бээ арюудхаха мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Гэхэ зуура хүние үзэн ядаха, юумэ бузарлаха, үхибүү хүлдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрхээ холо эльгээхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэгты.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, баяр ушарха.

Гарагай 1-дэ хуушанай 28 (октябрийн 30).

Улаагшан Гахай, 5 шара мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр.

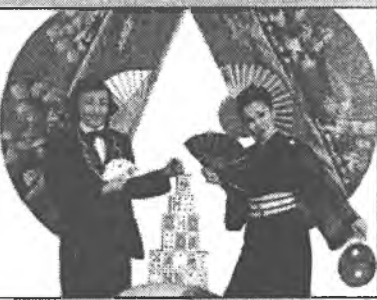
Бурхан тахиха, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, дасан (дуган), субарга болон мургэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдэй хуури табиха, тэдэниие бодхоохо, ута наһанай ном уншуулха, шэнэ нютагта түбхинэхэ, шэрдэг бүрихэ, ном оршуулха, гүрэм уншуулха, эльбэ дараха, шажанай найр хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Зүгөөр хубсаа эсхэхэ, худаг малтаха, худалдаа наймаа эрхилхэ, замда гараха, үбшэ аргалжа эхилхэ, шулуу шорой онгилхо мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үнэ абаа хаа, шэз шарай найжарха.

ЧЕРНИН ДАБАЕВЫЙ ЭДИ ШЭДИ

Буряад Республикымнай гүрэнэй цирк октябрийн 21-дэ ээлжэтэ сезоноо гүрэнэй туруушынь наадан «Чернин Дабаевый эльбэ шэдитэ юртэмсэ» гэйн гэмдэ зориулагдаха юм байна. Ушарынь гэбэл, Чернин ДАБАЕВ Буряадай алдар сууга фокус харуулагша Владимир Цыренжановый шабинь болоно.



Чернин Агын Буряадай автономито тойрогой Сого-Хангилкииһа 1964 ондо арбан хүүгэдэй табадахинь боложо энэ дэлхэйдэ түрэйэн намтартай. 1984-1985 ондо Вл.Цыренжановый шабинь боложо, эльбэ шэдийн мэр-гэжэл шудалаад, «Ритмы Байкалы» ансамблиин бүридэлдэ зохиохы ажаалаа эрхилбэ. 1985 ондо Москвагай эльбэ шэдитэнэй клубай гэшүүн боложо, 1989 ондо Польшодохи эльбэ шэдитэнэй уласкоорондын конкурсын дипломантын нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тэрэл 1989 өйһөө Хакасийн «Читиген» театрай циркын бүлэгэй хүтэлбэрлэгшээр ажаллаа. 2003 өйһөө Буряадай гүрэнэй циркын директор Майдари Жапхандаевый урилгаар Буряад ороноо бусаад, шилгэйнгаа циркдэ ажаллана. Николай БАДМАРИНЧИНОВ.

Открытие театрального сезона

ВАС ПРИГЛАШАЕТ «БАЙКАЛ»!



24 октября 2005 года в театре Оперы и балета - Открытие театрального Сезона Бурятского государственного национального театра песни и танца «Байкал». В первом отделении программы - оркестр народных инструментов и лучшие исполнители: Бадма-Ханда Аюшеева, Дарима Дугданова, Цыпилма Аюшеева, Гуяна Холбоева, Сэсэг Сандипова и другие, а также известный музыкант - «человек-оркестр» - Баттувшин. В репертуаре солистов театра - известные хиты бурятских песен, и также новые песни. Второе отделение порадует зрителей народными и эстрадными танцами, которые полюбились многим зрителям. Следует сказать, что после успешных гастролей

в Тайване коллектив театра полон творческих сил и замыслов. Буквально через несколько дней после Открытия коллектив поедет по приглашению в Санкт-Петербург на Международный фестиваль фольклорных танцевальных коллективов.

Северная столица знает репертуар театра «Байкал» и непреходящим условием участия на празднике организаторы выдвинули постановку классического танца «Цветок Байкала». Пожелаем им удачи и приглашаем всех любителей высокого искусства на Открытие театрального сезона театра «Байкал» 24 октября 2005 года в Оперный театр! Заказ по тел.: 21-30-22. Б.ДОРЖИЕВА.

ПОЧУВСТВУЙ ДУХ ПРЕДКОВ...

«...Древние тотемы защитники родов, смысл бытия, законы степной цивилизации, мифы... Понятия, неразделимые с миропониманием и культурой бурятского народа. Считается, если человек почитает свой род, ему покровительствуют духи предков.»

Спектакль рассказывает о происхождении хори, хонгодоров, булагат, эхиритов, ойратов, барга, узэмчин...

Повествует о взаимоотношениях мужчины и женщины, раскрывает смысл обрядов.

Зритель почувствует причастность к Великой истории и прикоснется к золотым мифам своего рода.

Из нового спектакля-стихий театра «Байкал» по мифам и легендам монголоязычных народов "Угайм сүлдэ" ("Дух предков").

«НАРАНАЙ ТУЯА» ЯЛАРХАНЬ!

Ухибүүд дуунда дуратай, жэнхэни аялга дуугаа жэгтэй уран гоёор хан-хинаса дуулжа шададаг гэжэ мэдэнбди. Хүбүүд, басагад гүлмэр баһаһаа оюун бэлигээрээ шалгарна.



Эрхим дуунай мурьсөөнүүд аймаг бүхэндэ, Соёлой ордонуудта, хургуулинуудта үнгэргэгдэжэ, тэндэ түрүүлэн бэлигтэй бэрхэ үхибүүд намарайнгаа амаралтын үедэ Улаан-Үдэ ерэхэ, «Наранай туяа» гэжэ хүүгэдэй эстрадна дуунай мурьсөөндэ хабаадана.

Энэ дуунай мурьсөөн 15 жэлэй турша соо үнгэрнэ. Анха түрүүн республикын Уран бэлигтэй түб эхилэн юм. Хамта дээрээ мянга гаран үхибүүд хабааһан байна. Илажа гараһаниинь Россин ба хари гүрэнэй мурьсөөнүүдтэ хабаадаг.

Үнгэргэгшэ 2004 ондо 109 үхибүүд республикын 16 аймагһаа, Хакаси республикаһаа, Шэтын Нерчинск хотоһоо, Агын округһоо суглаа. Гүнзенова Дулма (Зэдын аймаг) Чойдонова Алина (Улаан-Үдын 8-дахи ДШИ), Гаранин Николай (Таксимо хуурин), Левина Настя (Улаан-Үдын Д.Аюшеевий лицей) гэгшэд шалгарба.

Хакаси Республикын Чантыкова Марина тон дээдэ шагналтада хүртөө. Эдэ эрхим үхибүүдые хургахын түлөө оролдодог, мүнөө үеын эстрадна дуу заадаг багшанар Зинаида Нимаева (Гусинозерск), Ирина Гуслякова (Онохой, Загарайн аймаг), Нина Димитрова (Хэжэнгэ) гэгшэдэй ажал тэмдэглэхээр.

Ноябрийн 3-да оперо ба баледэй театр соо үдэшин 18 сагта хоёр тур соо илажа гараһан эрхим дууша эдир залуушуулай түгэхэлэй Гала-концерт болохо.

Концертнүүдтэмнай ерэхэ, баясан байхыетнай уринади.

Валентина ДАШИНМАЕВА, РЦНТ-гэй хүдэлмэрилэгшэ.



Буряад драмын академическэ театрта

МИХАИЛ ЕЛБОНОВОЙ ОЙН БАЯРАЙ ҮДЭШЭНҮҮД

Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрай алдар суута зүжэгшэн, харагдай сэдхэлдэ мартагдашагүй Будамшуу, Россин арадай артист Михаил ЕЛБОНОВОЙ зохёохы ажалын 40 жэлэй, алтан дэлхэй дээрэ мүн-дэлхөөрнь 60 наһанайн ойн баярта зориулагданаһан үдэшэнүүд театрай ендэр дээрэ ноябриин 5-ай, 6-ай үдэрнүүдтэ үргэн дэлсэтэйгээр үнгэргэгдэхээ байна.



«Гэсэр»

Бурханай табисуураар артист болохо гэжэ түрэн Михаил Гомбоевиче, Буряад орон доторнай таниха мэдэхгүй хүн үгы бэшэ гү? Бэлиг түгэдэр драмада наадажа байхынгаа гадуур, зүжэгтэ наадахадаа, зүжэгшэнэй дуулаһан дуунуудыень миндаһан дээрэ буулгажа, республикын радиогоор «Баян талын аялгаар» дамжуулахадань, артистын талаан бэлигтэ, хоолойн найханай онсо шэнжэдэ, сэдхэлээрэ хангиордаһан талаан шадбаридань обтожо дурлаһан шагнагшад бүрише олошороо бэлэй.

Михаил Елбоновой наадаһан рольнууд олон ааб даа, бултыень эндэ дурдажа байһанай үлүү,

театрта дуратайшуул тэдэниие найн мэдэдэг.

Хоёр үгөөр хэлэхэдэ, шогтой энээдэтэй комическа образһоо эхилээд, драма, трагедийүүдтэ хүнэй сэдхэл, зүрхэнэй ехэ сохисые үнэн бэрхээр харуулжа, ухаан бодолой доһолооо харагдай үнэншэжэ этигэмээр харуулжа шададаг гэшэ.

Артистын наадаһан гансахан дүрбэн ролийнэ эндэ дурда: Будамшуу, Лир хаан, Гэсэр, Чингисхаан.

Октябриин 14-дэ нээгдэн театрайнгаа шэнэ сезоной эхилдэ Б.Брехтын «Трехгрошова опера» гэнэн зүжэгтэ гол рольнуудай нэгэн болохо Пичемэй ролийнэ гүйсэдхэхэдэнь, харагшад нэрвем альга ташалгаар угтанад хэн.

Ноябриин 5-най үдэр театрай ордон соо үдэрэй 2 саһаа эхилжэ Россин арадай артист М.Елбоновые амаршалгын найр наадан эхилхэ юм. Эндэ манай элитэ кинорежиссер байһан Барас Халзановай һүүлшын ажалнуудай нэгэн болохо «Ясын Земля бурятской» гэнэн документальна киногой харуулагдаһанай һүүлээр, амаршалгын үдэшэ үнгэргэгдэхэ.

Ноябриин 6-ай үдэр, үдэшин 6 саһаа эхилжэ «Анда нүхэд амаршалнад» гэнэн нэрэтэйгээр М.Елбоновой хабаадалгатайгаар



Будамшуугай рольдо

концерт наадан эхилхэ. Энэ программада артистын дүтын нүхэд ержэ, дуу, хатараа бэлэглэхэ. Эдэмнай хэд бэ гэбэл: СССР-эй арадай артистка Галина Шойдабаева, Россин арадай артист Вячеслав Бальжинимеев, Россин габыята артистнар Дамба Занданов, Софья Данзанэ, республикын арадай артист Батор Будаев, республикын габыята артистнар Бама-Ханда Аюшеева, Эрдэни Батсук болон бусад болоно.

Михаил Гомбоевиче эбтэй хүндэлэл!



«Тайшадаг ташуур»

САХА ТЕАТРАЙ ЭРХИМ ЗҮЖЭГҮҮД

Манай ниислэл хото Улаан-Үдэдэ Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрай байшан соо октябриин 26-наа эхилжэ, Яхадай Платон Ойунскийн нэрэмжэтэ Саха академическэ театр гастролёо түрүүшынхией эхилхэнь. Энэ театрай зүжэгүүд СССР-эй болон Россин Гүрэнэй шангуудта хүртэһэн, хоёр дахин «Алтан баг» гэнэн шагналаар урмашуулагдаһан юм.

Октябриин 26-да киргиз арадай элитэ зохёолшо Чингиз Айтматовай «Далайн эрбээр

гүйдэг алаг нохой» гэнэн повестиин удахар найруулагдаһан «Хүлээгдэн миний сэнхир эрье» гэжэ зүжэгөөр гастрольно харуулгаяа эхилхэ юм. Энэ зүжэг найруулан табиһан режиссер А.Борисов болон бүлэг артистнар СССР-эй Гүрэнэй шангаар урмашуулагдаа бэлэй.

Мүн энэ зүжэгөөр октябриин 28-да нүүдэл арадуудай 1-дэхи театрнуудай фестиваль ажалаа эхилхэ.

Саха театр манай республикада ерэхэдэ, өөрынгөө репертуарай эрхим дээдэ

зүжэгүүдые асарха.

В.Шекспирэй «Макбет» гэнэн трагеди октябриин 27-до харуулагдаха. Энэ зүжэг «Алтан баг» гэнэн Россин театрнуудай дунда баруулагдадаг дээдһин шанда хүртэһэн байна.

Ноябриин 4-дэ фестивалин түгэс дээрэ Николай Лутиной «Чингисхаанай зарлигаар» гэнэн зүжэгэй премьерэ харуулха түсэбтэй. Зүжэгүүдын ород хэлэн дээрэ синхронно оршуулгатай байха.

Лазарь ЧИМИТОВ, театрай литературна таһагые даагша.

НАБАБ ДҮЙСЭН

Ивалгын дасанда октябриин 23, 24, 25-да Набав дүйсөн хурал үнгэрхэнь. Энэ үдэр Будда Шигэмүни дүшэдын тэнгэриһээ манай оргомсэдэ буужа ерэн түүхэтэй. Гүрүүшын үдэр, 23-да, Ганжуурай 108 боти уншагдаха, октябриин 24-эй гол үдэртэ Багшыне магтаха, шүтэхэ удахтай мүргэл, мандал мүргэлгын, ариухалгын ёһолонууд

ябуулагдаха. Энэ үдэр Этигэлэй хамбын мүнхэ бээ дасанда залагдажа, хүзэгшэд адис абаха аргатай байха. Октябриин 25-да Гомбо, Нама, Жамсаран сахроуланууд хурагдаха.

Октябриин 30-да геше Джампа Тинлэй багша Улаан-Үдэ залархаяа байна гэжэ «Ногоон Дара Эхэ» бүлгэм мэдээсэнь.

Буряад Республикын габыята багша Б-Х.Д.ГОЧЕЕВАДА

Хүндэтэ

Бама-Ханда Дамдиновна!

Алтан дэлхэйн ариун дайда Алсаг нютаг баян хэшэгтэй. Контёо дуунууд холын зайда Кодол эндэһээ эдэлдэг гэлэй.

Сэдхэлэй дуунуудай сэбэр аялга Сэлгээ талаар суураатан долгилдог. Хүхюун зонойн сэнтэй уянга Хүнэй зүрхэ түргэн эээлдэг.

Баян энэ буянта нютагта Байгаалин найхание зүрхэндөө шонгээһэн басаган зундаа түрөө бэлэй. Бама-Ханда гэжэ нэрлэгдэ бэлэй.

Багаһаа нааша һонюуша, хүбэлгэн, баяртай, согтой эрдэмдэ зориойт. Кододоо энээдэ наадагай, һэргэлэн Хонидоо бэлшээжэ золтой ябалайт.

Үргэн талаая харан уяржа, Үндэр хүсээдэ абтан бодомжолоот. Багшын ажал шэлэхэ гэжэ, Байдалай шэнэ замда зориойт.

Олон удаан жэлнүүдэй туршада Ород хэлэ, бэшэг заанат. Омог мэдэрээр эдэлхэйн зохёлнуудые Огсом бэрхээр сээжээр хөөрэнэт.

Ганай хурагшад Газар дүүрэн Гандал адли шударгы ажалшад. Үггэн эрдэмтэйнай ехэ үүдэн Үргэнөөр нээгдэнхэй тэдэнай

УРАУУР.



Буряад арадайнгаа уран зохёол Булай найнаар дэлгэрүүлжэ

Буурал хольн домог түүхыи Буурашагүй сольн ойлгуулжа үгэнэт.

Арадайнгаа нэрье үргэһэн ажалтай Амгалан оршондо хээээдэ сэнгэй. Ерээдүйн үетэниие бэлдэһэн

Ехэ хэрэгүүдтэ гарахал золтой.

Ойн баяраартнай амаршалжа, Омогтой, солотой ябахыетнай

«Багша» гэнэн нангин нэрээр Баян дайдынгаа сэсэгүүдые

ТАНАЙ НҮХЭДҮҮД.

ГАЛ ТҮЙМЭР НЭРГҮЛЭ

Улаан-Үдэн Октябрская районой түймэр сарадаг 3-дахи эмхиин хэлхээ колбооной пунктда сошордомо мэдээсэлнүүд үдэр бүри шахуу ержэл байдаг: ехэнхидэ гэр байрануудай, хото хорёонуудай шатажа эхилхэн тухай зон мэдүүлэ.

Энэ жэлэй эхинһээнь хойшо Октябрская районодо 147 түймэр нүжэрөөд, 12 хүн наһа бараа, дүрбэниинь гэмэлтээ.

Харин энэ жэл аюулта ушарнууд боложол байһаар. Март харын 2-то Валесная, 68 гэнэн хаягаар эхэнэр өрө хоёр гэрһээ гаража шадангүй наһа бараа. Апрельин 23-да Ключевская, 4 гэнэн байрада хоёр эршүүл түймэрэй утаанһаа хашшоо. Майн 10-да дайной ветеран эхэнэр эр соогоо түймэрһөө наһа бараа.

Эдэ ушарнуудай шалтаганынь оун бэ гэхэдэ, тэдэ зон аюулгүйе сахилгын дүримүүдые хүсэд сахяагүй.

Түймэрэй эхилээ һаань, хайшан гэхэ ёһотой гэлэл:

- зайн галаар халаагдадаг тухээрэлгэнүүдые харууһагүй орхижо болохогүй;

- гэрһээ гарахадаа, зайн галаа унгараагты;

- гэрээ дулаасуулхын тула, өөһдөө ухамайһан хэмэл тухээрэлгэ хэрэглэжэ болохогүй;

- орондоо ороод, тамхилжа бү байгты;

- эбдэрхэй нешэн түлиһэнэй хэрэггүй;

- гал носоохын тула бензин, керосин хэрэглэжэ болохогүй;

- барилга хэгдэжэ байһан газарта үлэгдэл хог галдахагүй;

- электрын элшэ хүсэ хэрэг-лэлтэй ажал хүдэлмэри гарабалнь, мэргэжэлтэдые дуудаха;

- хүн бүхэн гэр байра тухайгаа бодожо, түймэр сараха дүримүүдые шууд сахижа ябаа наатнай, «01» гэнэн дугаараар хонходохо ушар тохёолдогүй, гэрэйтай одоол танай бата найдамтай хэрэм болоод байхань сохом.

Е.ТРИФОНОВА.

Улаан-Үдэн Октябрская районой түймэр сарадаг эмхиин инспектор.

Коллектив Издательского дома «Буряад үнэн» выражает глубокое соболезнование корреспонденту Орбодоевой Б.Д. по поводу кончины после тяжелой продолжительной болезни двоюродной сестры, бывшего главного бухгалтера редакции газеты «Долина Кижинги»

ЦЫБЕНОВОЙ

Галины Чимитовой.

Похороны 23 октября, с 9 до 11 часов в с.Кижинга ул. Рабочая 31 «а».

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральная директор - ахамад редактор
А.А.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральная директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЬЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ хото,
Каландаришвилиин үйлсэ, 23,
Хэблэлэй байшан
"Буряад үнэн".
E-mail:
unep@mail.ru

Газег хэблэлэй 6

хуудан хэмжээтэй.
Индекс 73877.

Хамтын хэбэг - 28100.

Хэблэлдэ
тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэнэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 6000 хэһэгээр хэблэгдэ. Директорэй телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахи номертойгоор
бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральная директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутад ай ажабайдалай болон олонитын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламын - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерин - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдээгүй, мүн авторнуудтань бусаагдаагүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагтай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазгайруулаһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин һанамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.